T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

16. YÜZYIL OSMANLI DONANMASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AÇIK DENİZ POLİTİKASI

SEFA DURAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLKER ALP

EDİRNE, 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....TARİH.....

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Sefa DURAN.....tarafından hazırlanan .....16. yy Osmanlı Donanmasında Sürekliliğ ve Değişim, Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz Politikası.....Konulu **Yüksek Lisans** tezininSınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15.-16.maddeleri uyarınca .....Salı..... günü saat .....12:30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....KABUL EDİLMESİNE..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. İlker ALP (Danışman)	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Sabri Can SANNAV	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Tarık ÖZÇELİK	KABUL	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10138364
Yazar Adı / Soyadı	SEFA DURAN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 17471695550
Telefon	5462570052
E-Posta	sefaduran52@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	16. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Süreklilik ve Değişim: Osmanlı İmparatorluğu'nun Açık Deniz Politikası
Tezin Tercümesi	Continuity and Change in the 16th Century Ottoman Navy: Open Sea Policy of Ottoman Empire
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	127
Tez Danışmanları	PROF. DR. İLKER ALP 10975160234
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 07.02.2020 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

07.02.2017

İmza:.....

Tez Adı: 16. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Süreklilik ve Değişim: Osmanlı İmparatorluğu'nun Açık Deniz Politikası

Hazırlayan: Sefa DURAN

ÖZET

Bu tez 16.Yüzyıl'da Osmanlı denizciliğini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun açık deniz politikasını süreklilik ve değişim açısından anlamayı konu edinen bir çalışmadır. Fakat bu anlayış çabası Osmanlı denizciliğinin kendi iç dinamiğini oluşturan idari, teknolojik ve organizasyon yapısından ziyade Osmanlı İmparatorluğu'nun donanmayı hangi amaçlar doğrultusunda kullandığına odaklanmaktadır. Bu noktada 16. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğunun siyasi kimliği incelendiğinde dini inanç ve meşruiyetin vermiş olduğu dayanakla dünya egemenliği iddiasına girişmiş bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Üstelik bu dini meşruiyet ve dünya egemenliği iddiası Akdeniz'in karşı yakasında Habsburg İmparatorluğu tarafından Hristiyanlık inancının çatısı altında benimsenmektedir. Ayrıca Hint Okyanusu cephesinde ise benzer söylemler Portekiz İmparatorluğu tarafından yürütülmektedir. Dolayısıyla donanma, böyle bir siyasi kimliğin hizmeti ve aracısı konumunda bu tezin kapsamına dâhil edilmiştir. Aynı zamanda coğrafi bilgi, coğrafi mekân, iklimsel coğrafya ve Osmanlı Denizciliği arasında da bağ kurulmaya çalışılmıştır.

The Name of Thesis: Continuity and Change in the 16th century Ottoman Navy: Open Sea Policy of Ottoman Empire

Prepared by: Sefa DURAN

ABSTRACT

This thesis is a study on the meaning of the Ottoman Maritime in the 16th century and the open sea policy of Ottoman Empire in terms of continuity and change. But this effort of understanding has focused on the purposes for which the Ottoman Empire uses the navy, rather than the administrative, technological and organizational structure of the Ottoman maritime self. At this point, when the political identity of the Ottoman Empire is examined in the 16th century, it is confronted with an attempt undertaking the claim of World Soverignity on the grounds that it has given religious faith and legitimacy. Moreover, this religious legitimacy and the claim of world sovereignty has embraced by the Habsburg Empire under the roof of Christianity beliefs in the opposite shore of the Mediterranean. Also, on the Indian Ocean front, similar rhetoric was carried out by the Portuguese Empire. Therefore, the Navy was included in the scope of this thesis in the position of a service and intermediary of such a political identity. At the same time, it tries to establish a link between geographical information, geographical location, climatic geography and the Ottoman Maritime.

ÖNSÖZ

Verilebilecek tüm cevaplar eksiktir şiarından hareketle "16. Yüzyılda Osmanlı Donanmasında Süreklilik ve Değişim: Osmanlı İmparatorluğu'nun Açık Deniz Politikası" adlı tezimizi kaleme aldık. Bu tezi yazma amacımız Akdeniz'in ayrılmaz bir parçası olan ve onunla birlikte "uzun yüzyılı" yaşamış bulunan Osmanlı İmparatorluğunun denizcilik ve onun etrafında örülü tarihinin tüm problemlerini çözümlemek olmamıştır. Cevaplardan ziyade var olan literatürü hesaba katarak Osmanlı denizciliğine ve onunla ilintili Osmanlı politik tasavvuruna dair yeni sorular sormayı hedefledik. Mümkün mertebe konuyu yatay düzlemde, makro ölçekte anlatmayı tercih ettik. Böyle bir tercihte bulunmamızın başlıca nedeni çalışmaya konu olan dönemin uzun erimli bir yaklaşımla daha iyi bir şekilde anlaşılacak olmasıdır. Bunun yanında tarihsel olgular ile bizzat bu olgular hakkında fikir yürütmemize olanak tanıyan tarihsel vakalar arasında da dengeli bir yaklaşım geliştirmeye çalıştık.

Her akademik çalışma gibi yüksek lisans tezi de oldukça meşakkatli bir süreci ifade etmektedir. Başta ailem olmak üzere birçok kişi ve kurumun tezdeki katkısı yadsınamaz. Türkçe, İngilizce birçok yayına rahatlıkla ulaşmamı sağlayan, araştırmacıya çalışması için oldukça rahat bir ortan sunan İSAM Kütüphanesi yönetici ve çalışanlara minnettarım. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı ve aynı zamanda Tarih Bölüm Başkanı İlker ALP Hocama bu vesile ile teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **vi**
GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM

16. YÜZYIL OSMANLI DENİZCİLİĞ VE POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE ETKİLİ OLABİLECEK AMİLLER **6**
A. İmparatorluğun Fetihlerinde Çözümlenememiş Bir Mesele: Dini Motivasyon 7
1. İslam ve Hıristiyanlık Arasında Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin Osmanlı Denizciliği ve Siyasetindeki Yeri 21
B. Dünya Egemenliği 29
C. 16. Yüzyıl Osmanlı Denizciliğinde Coğrafi Mekan, Coğrafi Bilgi ve İklimsel Coğrafya 36
1. Coğrafi Mekan 37
2. Coğrafi Bilgi 40
3. İklimsel Coğrafya 43

II. BÖLÜM

DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA DÖRT TARİHSEL VAKA **54**
A. Dünya Egemenliği İddiasında Kilit Bir Adım: Rodos'un Fethi 55
B. Uygun İklimin ve Coğrafi Bilgi Birikiminin Bir Ürünü: Preveze Deniz Savaşı 66
C. Değişimim İlk Belirtileri: 1565 Malta Kuşatması 77
D. Söylemleri Gölgeleyen Bir Savaş: İnebahtı Deniz Savaşı 84

III. BÖLÜM

16. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AÇIK DENİZ POLİTİKASI 92

A. Portekiz ve Osmanlı İmparatorluklarını Hint Okyanusuna Yönelten Başlıca Sebepler 93

B. Osmanlı İmparatorluğu'nun Politik Algısında Okyanus, Akdeniz ve Ticaretin Konumu 98

C. Osmanlı İmparatorluğu ve Hint Okyanusu 103

SONUÇ 114

KAYNAKÇA 116

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e:	Adı geçen eser
A.g.m:	Adı geçen makale
b.k.z:	Bakınız
BOA:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C:	Cilt
Çev:	Çeviri
DİA:	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed:	Editör
Haz:	Hazırlayan
Md:	Mühimme Defteri
No:	Numara
S:	Sayı
s:	Sayfa
TTK:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Tarih, salt tarihsel vakalarla ilgilenmeyip bu vakalara yönelik hem çağdaş hem de modern tutumları konu edinebilir. Eğer Osmanlı denizciliği, tarihi bir olgu ise bunun kronolojik anlatısı kadar; ona yönelik tutumlar da Osmanlı denizciliğini anlamamız açısından önemlidir. Nitekim bu çalışmada, dönemin tek boyutlu ve her daim tarihçi tarafından yorumlanmaya muhtaç arşiv vesikaları, kronikleri ve tarihsel araştırma ve anlatısını bu kaynaklar üzerine kurmuş olan modern tarih yazımının bir incelemesi yapılmıştır. Böylece söz konusu kaynaklar tenkit edilmeye çalışılarak Osmanlı donanması ve Osmanlıların "açık denizlere"[1] yönelik tutumlarının anlaşılması amaçlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok alanda zirve dönemi yaşadığı ve kurumlarının "klasik" bir hüviyete büründüğü 16. yüzyıl, aslında kendi içerisinde belli paradoksları barındırmaktadır. Örneğin, Osmanlı denizciliği açısından bakılacak olursa Preveze Deniz Zaferi ve İnebahtı Deniz Bozgunu bu yüzyılın ürünü olan önemli deniz olaylarıdır. "Zafer" in ve "bozgun" un bu yüzyıl içerisinde gerçekleşmesi, en azından iki deniz savaşının sonuçlarının farklılığı gözetildiğinde paradoksal yapının

[1] İdris Bostan "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği" adlı eserinde İstanbul'un fethinin ardından Fatih Sultan Mehmet'in kullandığı "Sultan-ı berr u bahr" (kara ve denizlerin sultanı) unvanından hareket ederek imparatorluğun iç denizlerden açık denizlere yöneldiği tespitini yapmakta ve hemen akabinde imparatorluğun yön olarak Akdeniz ve Karadeniz'e yöneldiğini vurgulamaktadır. İdris Bostan'ın bu yorumundan hareketle Akdeniz'in ve Karadeniz'in bir iç deniz değil açık birer deniz olduğu anlaşılabilir. Bkz. İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 18. İdris Bostan'ın bu erken dönem için yaptığı tanımlamanın yanında kronolojik olarak daha geç dönemi konu alan bir başka çalışmada, Akdeniz dönemin İspanya Osmanlı ilişkileri bakımından "açık deniz" olarak tanımlanmaktadır. Şöyle ki dönemin İspanya Elçisi Bouligny ile Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleşen müzakerelerde İspanyol Elçi Osmanlı yetkililerine her iki devletin "açık denizde" nasıl hareket edeceklerine dair sorular yöneltmişti. Bu açıdan söz konusu dönem dikkate alındığında Akdeniz konusunda her iki devlet arasında "açık deniz" tabiri yer almaktaydı. Bkz. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s.39. Fakat bununla birlikte incelediğimiz dönem için hangi denizin "iç deniz" hangisinin "açık deniz" olduğu ve bunun hangi kıstaslar üzerinde yapıldığı muğlak bir konumdadır. Her ne kadar tartışmalı olsa da 16 yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm Akdeniz'de tam ve kesin bir üstünlük kuramaması imparatorluk açısından Akdeniz'in bir "iç deniz" olmaktan çok "açık bir deniz" olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu bağlamda tez boyunca bu tarz bir hâkimiyet anlayışından hareket ederek Akdeniz'i bir "açık deniz" olarak anlayacağız.

işaretleri olarak izah edilebilir. Aynı zamanda modern tarih yazımında "altın çağ"[2] olarak kabul gören bu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun hem olgunluğa ulaştığı hem de ciddi değişime uğradığı bir dönemdir. Bu değişim ve dönüşümün Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır coğrafyasının önemli bir bölümünü kapsayan denizlerdeki faaliyetlerini de etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Başka bir ifadeyle, imparatorluğun denizlerde hem silahı hem de kalkanı pozisyonunda bulunan Osmanlı donanmasının değişim ve dönüşümden etkilenmemesi mümkün değildir. Fakat Osmanlı donanması değişim geçirirken bazı özellikleri koruması ve sürekliliği yaşaması da muhtemeldir. Bu nedenle bir yandan Osmanlı donanmasında değişimin ve dönüşümün ortaya koyulması diğer taraftan da sürekliliklerin vurgulanması önem arz etmektedir. Fakat açıkça belirtilmelidir ki, bu çalışmada süreklilik ve değişimden kastedilen problem teknik temelli değildir. Bu çalışmada, özellikle Osmanlı denizciliği açısından " kadırga yüzyılı" olarak bilinen 16. yüzyılda kadırgaların boyutu ya da diğer gemi tiplerinin özelliklerinde yaşanan değişim ve sürekliliklerin tespit edilme endişesi bulunmamaktadır. Benzer şekilde gemilerdeki personel sayısı, top ve silah çeşitlerini belirleme gibi bir amaç da edinilmemiştir. Bu tezin asıl sorunsalı, I. bölümde de görüleceği üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun politik tasavvurunda donanmanın yerleştiği konumdur. Bu minvalde, Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik politikasının şekillenmesinde dünya egemenliği, coğrafi mekân, coğrafi bilgi ve iklimsel coğrafyanın etkili olduğu görülecektir. Ayrıca çalışmada Osmanlı ordusunun hem gaza endişesiyle hareket ettiği hem de gaza düşüncesini reddeden görüşlere karşı şüpheyle yaklaşılmıştır. Hararetli bir tartışma şekline bürünerek düğümlenmiş gaza meselesi yani dini inancın Osmanlı donanmasındaki rolü bu çalışmada, "şüpheli bir motivasyon aracı" şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla teknik manada süreklilik ve değişimin tespitinden ziyade donanma politikasını şekillendirerek mobilize eden siyasi

[2] Modern Osmanlı tarih yazıcılığında başta dönemin kronikleri ve akabinde ortaya çıkan nasihatname literatürünün doğrudan okumasına dayanan herhangi bir kritik veyahut tartışma içermeyen bu yorum bazı tarihçiler tarafından eleştirilmektedir. Özellikle varsayılan bir "altın çağ" ın akabinde beklenen bir gerileme, tarihsel bakımdan kendi içerisinde bir takım problemleri barındırmaktadır. Başta sürekliliği veya değişimi yadsıyan bu okuma biçiminde Kanuni sultan Süleyman sonrası dönem ilk elden bir değişimin ürünü olarak değil bir bozulmanın ürünü olarak görülür. Dolayısıyla tarihsel vaka ya da olgudaki değişim ve dönüşümün yadsınması, bu haliyle problemli bir yaklaşım biçimidir. Bkz. Cemal Kafadar, "The Question of Ottoman Decline", *Harward Middle Eastern and İslamic Reviev*, C. 4, S.1-2, 1997-1998, s.30-75.

düşünce ve coğrafi kaynaklı etmenlere odaklanılmıştır. Bu düşünce ve belirleyicilerin çatısı altında Osmanlı denizciliği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı donanması ve politikasının şekillenmesinde etkili olabilecek hususlar bağlamında çalışmanın I. bölümünde; "dini inanç ve meşruiyet", "dünya egemenliği", "coğrafi mekân", "coğrafi bilgi" ve "iklimsel coğrafya" gibi konular ayrı başlıklar altında irdelenmiştir. Özellikle "dini meşruiyet" ve "dünya egemenliği" iddiası Akdeniz'de devrin iki büyük imparatorluğu olarak Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburg İmparatorluğu arasındaki mücadeleyi Akdeniz coğrafyasında canlı ve hareketli bir şekle dönüştürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu ve yayılmış olduğu coğrafi mekânın deniz ile bütünleşmiş bir konumda olması ise; insan, coğrafya ve imparatorluk siyaseti arasında etkileşimin belirleyiciliği açısından değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, 16. yüzyılda revaçta olan coğrafi bilgi çalışmalarının içeriği hesaba katıldığında bu çalışmaların Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmasında ve bilinen dünya hakkında farkındalık kazanılmasında etkin olduğu görülecektir. Coğrafi bilgi vasıtasıyla kazanılan farkındalık ise deniz ve kara sınırında imparatorluk kuvvetlerinin rahat bir şekilde ilerlemesine olanak tanımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesiyle iklimsel coğrafya arasında ise hemen hemen yakın ilişki olduğu söylenilebilir. 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar ılıman Akdeniz ikliminin yerini yavaş ve derin bir şekilde aşırı soğuk ve kurak bir iklime bırakması bu tarihten itibaren imparatorluğun genişlemesi ve iklimsel coğrafyası arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda bir dönüşüm ile karşı karşıya kalındığına işaret olarak gösterilebilir. İmparatorluğun ekonomik, askeri ve sosyal düzeninde dönüşüme yol açan iklim değişimi, Osmanlı denizcilik organizasyonunu da etkilediği anlaşılmaktadır. Toparlamak gerekirse, dini inanç ve meşruiyet, dünya egemenliği, coğrafi bilgi, coğrafi mekân ve iklimsel coğrafya gibi etmenlerin Osmanlı denizciliği ile olan etkileşimi süreklilik ve değişim açısından incelenmiştir.

Yukarıda kısaca vurgulanan hususların dışında, çalışmanın, bir yüzyıllık süreci konu edinmesi süreklilik ve değişimin tespit edilebilmesi kaygısıyla ilintilidir. Kısa bir zaman diliminde örneğin 10-20 yıllık bir süreç aralığında yukarıda bahsedilen etmenlerin değişime uğradığını tespit edebilmek neredeyse imkânsız görünmektedir. Bu sebeplerden dolayı tezin hareket alanı bir yüzyıllık dönem olarak belirlenmiştir.

Hatta uzun bir zaman aralığı seçilmiş olsa bile söz konusu etmenlerin süreklilik açısından canlı ve hareketli, değişim açısından ise hareketsiz ve durağan kaldığı görülecektir. Fakat bir yüzyıllık dönemde her bir deniz olayını incelemek de oldukça zordur. Bu güçlükten dolayı 16. yüzyıl içerisinde önemli olarak nitelendirilebilecek dört deniz olayı belirlenmiştir. Bu dört deniz olayı ise, 1522 Rodos Seferi, 1538 Preveze Deniz Savaşı, 1565 Malta Seferi ve 1571 İnebahtı Deniz Savaşıdır. Dört ayrı tarihin belirlenmesindeki öncelikli amaç kronolojik olarak bu tarihlerin 16. Yüzyıl içerisinde dengeli bir konumda bulunmasıdır.

Buradan hareketle II. bölümde iki deniz savaşı ve iki kuşatma savaşının anlatısı yapılmıştır. I. bölümde bahsedildiği gibi donanmayı harekete geçiren ve şekillendiren arka planın, anlatı içerisine tam anlamıyla yerleştirilmesi güç olduğundan ayrı bir bölüm olarak ele alınması uygun görülmüştür. Aslında I. bölümde incelenen arka plan bu çalışmanın ana iskeletini oluşturmaktadır. Açıkçası Rodos Kuşatması, Preveze Deniz Savaşı, Malta Kuşatması, İnebahtı Deniz Savaşı, dünya egemenliği, coğrafi mekân, dini inanç ve meşruiyet kıstaslarının bir uzantısı olarak vuku bulmuşlardır. 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğinin kökeninde yer edinmiş olan bu uzantı, aslında Osmanlı denizciliğinin anlaşılmasında düşünsel manada kilit bir öneme sahiptir. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun "güney siyaseti" olarak ele alındığı Hint Okyanusundaki girişimleri de bu uzantılar bağlamında tasavvur edilmelidir.

Bu çalışmanın III. bölümü ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu temelli güney siyasetine odaklanmıştır. Asıl amaç ise Akdeniz ile Hint okyanusu arasında karşılaştırma yapmaktır. Karşılaştırma yapılmasının kökeninde ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Okyanus ve Akdeniz'e yönelik beklentileri, yayılma girişimleri ve sebepleri tespit edilerek hangi bölgenin imparatorluk için daha anlamlı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda "merkez" ve "çevre"[3] ayrımı yapılmıştır.

[3] Merkez-çevre (core- periphery) 1950'lerde Latin Amerika'ya yönelik Birleşmiş Milletler ekonomik komisyonu ve Raul Prebisch tarafından Dünya ekonomisinin emek eksen bölüşümünü bir tanımı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayan bir kavram çiftidir. Bu kavram çifti bir kısaltma olarak ülkelerin hangi tür ürünleri ürettiği veya tükettiğine yönelik bazı göndermelerde bulunur. Bu haliyle önce ekonomi alanında sonra ise politikada ortaya çıkan egemen olan- merkez- egemen olunan-çevre-ülkeleri arasındaki ilişkiler bütününü tanımlamak için kullanılır. Bkz. Imanuel Wallerstein, *World-Systems Analysis: An İntroduction*, London 2004, s.93.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na yönelik genişlemesinde de dünya egemenliği, ekonomik beklentiler, coğrafi mekân, dini inanç ve meşruiyet gibi arka plan olarak bahsedilen kıstaslar belirleyici olmuştur. Fakat Akdeniz merkez bölge olarak ağırlık kazanırken Hint Okyanusu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun öncelikleri bakımından biraz daha izole bir bölge kalarak çevre konumunu üstlenmiştir.

I. BÖLÜM

16. YÜZYIL OSMANLI DENİZCİLİĞİ VE POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE ETKİLİ OLABİLECEK AMİLLER

16. yüzyıl hem karada hem denizde sürekli olarak genişlemenin yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğunun, "klasik çağı"[4] olarak tanımlandığı ve imparatorluğun sınırlarını gerek Akdeniz gerek Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu yönünde genişlettiği bu yayılmanın sebeplerini sadece deniz meselelerine odaklanarak indirgemeci ve sınırlayıcı yaklaşım modelinden ziyade daha "geniş bir çerçevede"[5] düşünmek konunun anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Burada değinilecek ana husus denizde ve karada müşterek olarak imparatorluğu savaş makinasına dönüştüren hususlar neydi sorusudur. Aslında bu sorunun yanıtını aramak sistemin bir parçası olan Osmanlı donanmasını daha iyi anlamamıza ve donanma organizasyonunun salt deniz meselelerinden ibaret olmadığına dair ipuçlarını tespit edebilmemize imkân tanıyacağını açıkça belirtmek isteriz. Şöyle ki dünya egemenliği başlığı altında bahsedeceğimiz üzere, kara harekâtı olarak Alman Seferinde ki politik tasavvurun, imparatorluğun donanmasını güçlendirme gayesiyle karşılık bulduğu örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla karada vuku bulan bir olayın politik düşünceleri Osmanlı denizciliğiyle etkileşime girmesi ya da tam tersi olarak deniz olaylarının kara olaylarıyla bağlantılı olabileceği tasavvur edilmelidir. Bu olasılığı kaynakların vermiş olduğu ipuçları dâhilinde tespit etmeye çalışacağız. Aynı zamanda her deniz ve kara olayına bağlantı yapmamız beklenmemelidir. Haliyle 16. yüzyıl gibi "uzun bir yüzyılın" her olayını değerlendirmek imkânsız göründüğünden döneme yayılmış olan 1522 Rodos ve 1565 Malta gibi iki önemli kuşatma savaşıyla birlikte 1538 Preveze ve 1571 İnebahtı Deniz Muharebeleri üzerinde tarihsel "sondaj" yöntemi

---

[4] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. R. Sezer), YKY, İstanbul 2003, s.9-10.

[5] Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz politikasını ve Osmanlı Denizciliğinin dar bir kalıba sığdırılarak anlaşılamayacağını hissettiren makro zeminli bir çalışma için bkz. Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (Ed. H. Çoruh, M. Y. Ertaş), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011. Gürkan'ın, bu çalışmasında siyasi, iktisadi, coğrafi ve teknolojik unsurlar başta olmak üzere haber alma ağı gibi belirleyicilere temas edilerek Osmanlı Deniz tarihi yazımının problemlerine dikkat çekmesi oldukça önem arz etmektedir.

kullanılacaktır. Belirli kırılmaların ve dönüşümlerin yaşandığı bu dört olayın izini takip ederek 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğini anlamak esas gayemiz olacaktır. Belirttiğimiz amaç kapsamında çalışmanın birinci bölümünde değineceğimiz etkenler doğrudan ya da dolaylı biçimde Osmanlı donanmasında lokomotif görevi olarak karşımıza çıkacaktır. Bu doğrultuda Sultanın nezdinde temsil edilen "dini inanç" (meşruiyet aracı ve kesin olmayan bir motivasyon), "dünya egemenliği", "sahib-i kıranlık" gibi misyonların yanı sıra "coğrafi bilgi" de teşvik aracı olarak imparatorluğun denizde ve karada genişlemesine olanak tanıyacaktır[6]. İmparatorluk coğrafyasının farklı bölgelerinden hareketle gemi yapımı için tersanelere getirilen gemi yapımı için gerekli malzemelerin tedarikinden inşa edilen kadırganın reisinden kürekçisine kadar tüm personelin bilinçli ya da bilinçsiz edilen hizmetinin arkasına da İmparatorluğun bu misyonları ve teşvik aracı gizlenecektir. Ancak bu faktörlerin 16. yüzyılda hangi olaylar arasında süreklilik ya da değişim oluşturduğuna yeri geldiğinde değinilecektir.

A. İMPARATORLUĞUN FETİHLERİNDE ÇÖZÜMLENEMEMİŞ BİR MESELE: DİNİ MOTİVASYON

Din ile ilgili çalışmanın amacı, belirlemiş olduğumuz dönemde meydana gelen kuşatma ve açık deniz savaşlarında dini inancın Osmanlı denizciliği için ne anlam ifade ettiğini belirlemek olacaktır. Çözümlenememiş bir mesele olarak tanımlamamızın sebebi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında ve sonrasında gaza ve cihat anlayışına sahip bir devlet olup olmadığı tartışmalarında araştırmacıların fikir ayrılıklarıdır.

Paul Wittek[7], Halil İnalcık[8], Feridun Emecen[9], Osmanlı İmparatorluğu'nu gaza ve cihat anlayışına eklemlendirerek bu görüşü savunurlarken Rudi Paul Lindner[10],

---

[6] Ancak 1565'li yıllardan itibaren iklimsel kaynaklı ekolojik dönüşümün imparatorluğun ivme kazanmış genişlemesine engel teşkil edeceği söylenebilir.

[7] Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev. F. Berktay), Pencere Yayınları, İstanbul 1995.

[8] Halil İnalcık, "The Question of the Emergency of the Ottoman State" *İnternational Journal of Turkish Studies*, Vol.2, 1980, s.71-79.

[9] Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2001,

[10] Rudi Paul Lidner, *Orta Çağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. M. Günay), İmge Kitabevi, İstanbul 2000.

Ronald C. Jennings[11], Gyula Kaldy-Nagy[12] ve Healt W. Lowry[13] gibi tarihçiler özellikle Paul Wittek'i hedef alan alternatif bir kuram geliştirerek aksi görüş iddiasına girişmişlerdir.[14]

Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu'nda gaza ve cihat odaklı çalışmalardaki ana görüş ayrılığının hangi savunulara dayandığını çok fazla ayrıntıya girmeden kısaca bahsedip geçmek yerinde olacaktır. Yukarıda da bahsedildiği üzere "Gaza" kavramına yönelik tartışmalar genel olarak kuruluş devrine yoğunlaşmış ve üzerinde çokça durularak farklı görüşler sunulmuştur. Paul Wittek Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda ve fetihlerinde en eski Osmanlı tarihsel kaynaklarından olan Ahmedi'nin eserine ve 1337 tarihli Bursa'daki cami kitabesinde *"...sultan, gaziler sultanın oğlu, ufuklar serdarı, cihan kahramanı..."* gibi ifadelere dayanarak gaza ideolojisini ön plana çıkarmıştır.[15]

Ancak Wittek'in tezine karşı üretilen çalışmalar gaza ideolojinin olmadığını özellikle Ebu Hanife, Ebu Yusuf Yakup gibi İslam hukukçularının belirlemiş olduğu cihat kavramının mahiyetine yaslanarak ve Ahmedi'nin daha önceki konumunu dikkate alarak değerlendirmişlerdir. Ahmedi'nin eserini devletin kuruluşundan sonra kaleme alması üzerinde durularak kuruluş dönemi düşüncesini anlamak için sağlıklı bir kaynak olamayacağına da değinilmiştir. İlaveten Bursa'daki cami kitabesini yazan ve yazdıran kişinin de kendi ideallerini yansıttığı üzerinde durulmuştur. İslam hukukçularına göre cihat, İslam'ı düşmanlarına karşı savunmak olarak açıklansa da yaygın olarak kabul görülen kanaat ise, belirlenen kurallar dâhilinde İslami coğrafyayı genişletme arzusu şeklinde tanımlanmıştır. "…*Cihat'ın klasik kuralları, Müslüman devletin yöneticisine Darul-harbteki bir devletin gayrimüslim halkını İslam'a davet*

[11] Ronald C. Jennings, " Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), İmge Kitabevi, Ankara 2010, s. 429-442.

[12] Gyula Kaldy-Nagy, " Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Yüzyıllarında Kutsal Savaş (Cihat)", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), İmge Kitabevi, Ankara 2010, s. 397-406.

[13] Healt W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, (Çev. K. Tanrıyar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

[14] Yukarıdaki isimlerin dışında gazi tezini hem savunan hem de karşısında duran araştırmacıların yer aldığı bir derleme için bkz. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*, İmge Kitabevi, Panel Bildirileri, Ankara 2000.

[15] Paul Wittek, *a.g.e.*, s,25-26.

etme yetkisi verir. Eğer bu talep reddedilirse Müslüman yönetici düşmanlarına kendi dinlerini, dini kurumlarını ve kişisel mülkiyetlerini koruyarak İslam devletinin kurallarına baş eğmesini önerebilir. Eğer gayrimüslim devlet inat ederek bu talepleri de reddederse, sadece bu noktada Müslüman devlet cihata başvurabilir. Yalnızca Müslümanlar cihat yapabilir, bu nedenle gazi ordusunun yalnızca Müslüman askerlerden oluşması beklenir…"[16]

Görüldüğü üzere tartışmaların merkezinde genellikle kaynakların sorgulanması ve sıkı bir şekilde cihat kurallarına sarılarak Osmanlıların gaza ve cihat ruhuna aykırı tutum sergiledikleri ispatlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum, iddialarının daha sağlam ve geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz Cemal Kafadar tarafından kaleme alınan "İki Cihan Aresinde" adlı çalışmayla sarsılmıştır denilebilir. Ayrıca Kafadarın çalışması, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sorunsalında, gaza temeline sıkışan tartışmalardan ayrılarak kuruluşa ilişkin gerek Osmanlı kaynaklarına eleştirel yaklaşım tarzı olsun gerekse konuyla ilgili daha önceki tezlere yanıt niteliği taşıması açısından farklı bir bakış açısı sunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu geniş temellere dayandırarak ele aldığı bu çalışmada gazayı temelin sadece bir parçası olarak etkisinin abartılmaması ama var olduğu ve uygulandığı izlenimi vermesi bizim açımızdan önemlidir. Ayrıca gaza ve cihat arasında fark olduğuna dikkat çeken

[16] Ronald C. Jennings, *a.g.m.,* s.430. Yazara göre, ayrıca Osmanlı İmparatorluğu Darülharb ülkelerine karşı mücadelede bulunurken aynı zamanda darülharb'in hükümdarlarını zaman zaman Osmanlıların seferlerine Hıristiyan ordusuyla katılmaya zorladılar. Dolayısıyla Osmanlı ordusu hem darülharb'e hem de Anadolu eğemenliği için darülislama karşı savaşarak İslam'ın kutsal savaş kurallarına uymadığını belirtir ve de Orhan Bey dönemindeki Bizans ile yapılan dostluk dönemlerine dikkat çeker. s.431-432. Ayrıca bkz. Rudi Paul Lindner, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), İmge Kitabevi, Ankara 2010, s.407-428, Lindner de aynı şekilde kutsal savaş heyecanının Osmanlının doğuşu ile hiçbir ilişkisi olmadığı düşüncesine sahiptir. Bu düşüncesini Osmanlı devletinin gayrimüslim devletlerle olduğu kadar Müslüman devletlere karşıda genişlediğine, Hristiyanların Osmanlı yönetiminde önemli görevlere getirilerek dinlerinin değiştirilmesi konusunda hiçbir zorlamaya maruz kalmadıkları, bir kısım Hristiyan köylülerle uygulanan ticari ve sosyal ilişkiler, Bizans kaynaklarında gazi kavramının görülmeyişine dair örnekler vererek savunmaktadır. s. 418-419.

Kafadar bu iki kavramın özellikle İslami kurallar ile sınırlandırılmamasına işaret etmektedir.[17]

O halde kuruluşta yoğun tartışmalara maruz kalan bu mesele 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğinde nasıl bir durum almıştır. Özellikle deniz korsanları, Osmanlı donanma mürettebatları, padişah ve yönetim elitleri tarafından dini inancın imparatorluk seferlerinde ne şekilde algılandığı incelenmelidir. Açıkçası biz burada gaza ve cihat meselelerinden ziyade daha genel anlamda dini inancın imparatorluğun denizlerdeki yayılmasında itici güç bağlamında ne mana ifade ettiğini anlamaya çalışacağız.

İdris Bostan[18] Osmanlı deniz korsanlarının İslami hukuk çerçevesinde deniz gazileri olduğunu vurgularken korsan yatağı olarak bilinen Kuzey Afrika coğrafyasına odaklanan Emrah Safa Gürkan, bu deniz gazilerinin İslam'ın yayılması endişesi taşımadıklarını makul bir şekilde ispatlamaya çalışmıştır.[19] İdris Bostan, Osmanlı İmparatorluğu'nda korsanlık yapan denizcilerin "levend reisler" veya "gönüllü reisler" olarak adlandırıldığına dikkat çekerek bu reislerin imparatorluk hâkimiyeti altındaki bölgelere saldırdıkları takdirde korsan ve harami sıfatıyla anıldıklarını belirtmektedir. Daha sonra şu şekilde açıklama yapılmaktadır: "… *Osmanlı Devleti kendi ülkesine zarar vermeyen levend reislere karışılmasını istemiyor… Çünkü levend reisler esas itibariyle gaza ve cihad niyeti ile derya seferine çıkmakta idiler*" gaza ve cihat için korsanlık yapmaya çıkan bazı devlet görevlileri *"…din-i İslam uğruna gerçekleştirdikleri bu hizmetleri karşılığında kendilerinden miri adına bir şey istenmemesini talep ediyorlardı…*"[20] Diğer taraftan gaza ve cihat uğruna hizmete çıkan bu devlet görevlisi olan korsanların imparatorluğun kendilerinden miri bir

---

[17] Cemal Kafadar, *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, (Çev. C. Çıkın), Birleşik Yayınevi, Ankara 2010. *"...Eğer, düşman darü'l-İslam'a; yani Müslümanların yurduna girmişse, savaş her Müslüman için farz-ı ayn olur. Bu durumda, cihad kerden'dir (cihat yapılmıştır). Eğer, Müslüman darü'l-harbe; yani kafirlerin yurduna girmişse, savaş her iki Müslüman için ancak farz-ı kifayet olur. Bu durumda gaza kerden'dir (gaza yapılmıştır)…"* bkz. Sencer Divitçioğlu, *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu,* Eren Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 59-60.

[18] İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.18-20.

[19] Emrah Safa Gürkan, "Batı Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi", *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 33, s.173-204.

[20] İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.18-20.

talepte bulunmasından rahatsızlık duymaları ilgi çekmektedir? Belki de ekonomik kayıp yaşamak istememekteydiler.

Emrah Safa Gürkan, korsan yatağı olarak bilinen Kuzey Afrika coğrafyasına odaklanan çalışmasında bu coğrafyanın çok kültürlü ve kozmopolit yapısına temas ederek gazanın aşırı biçimde dini bir şevkle yapılan kutsal savaş bağlamında nitelendirilmesinin yanlışlıklarını açıklamaktadır. Söz konusu bölgede özellikle ekonomik etkenler korsanların icraatlarının şekillenmesinde ön plana çıkarılmıştır. Nitekim Kılıç Ali Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa gibi önemli Osmanlı görevlilerinin imparatorluğun başlıca rakibi Habsburglar ile pek de gaza perspektifi içerisinde değerlendirilecek ilişkiler içerinde olmadıkları izah edilmektedir. Ayrıca Gürkan'ın şu sorularının cevaplanmadan gaza konusu hakkında kesin bir yargıda bulunma girişiminin neden olabileceği hataları hissettirme çabası oldukça önem arz etmektedir. Mevcut dönemde gazadan ne anlaşılmaktaydı? Gaza sadece Sünni İslam'ın katı kuralları ile değerlendirilebilir mi? Gaza kavramının hareket alanı ve neleri meşru görüp görmediği? Gaza kavramı aynı "anlam"[21] yükü ile mi günümüze kadar gelmiştir? gibi soruların etraflıca ele alınması işaret edilmektedir.[22] Diğer taraftan Gazavat-ı Hayrettin Paşa adlı eserin içeriği incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun önde gelen denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa ve kardeşi Oruç Reis'in "küffara" karşı mücadelelerinde dini hassasiyetleri sıkça vurgulanmaktadır.[23] Bu noktada Gürkan'ın Gazavat-ı Hayrettin Paşa adlı esere yapmış olduğu çözümleme de konumuz açısından önemlidir. Yazar, Hayrettin Paşa'nın İstanbul'a geldikten sonra kaleme aldırdığı Gazavat-ı Hayreddin Paşa adlı eserde aşırı derecede İslami vurgu yapılmasından dolayı "propaganda" niteliği taşıdığını belirtmektedir. Nedeni ise şu şekilde açıklanmaktadır: "*…Şüphesiz ki Gazavat, tarihi bir gerçeklik yansıtmaktan çok Hayreddin Paşa'nın ve korsanların İstanbul'daki konumunu sağlamlaştırmak amacını taşımaktaydı. Dolayısıyla bu eser, klasik Osmanlı eğitiminden gelmeyen bu maceracı korsanlar ile bir "seçkin bilinci" geliştirilmiş olan Enderun kökenli Osmanlı*

[21] Gaza teriminin anlamına dair bir tartışma için bkz. Sencer Divitçioğlu, a.g.e., s.56-62.

[22] Emrah Safa Gürkan, "Batı Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi", Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, 33, s. 177, 184-187, 199-200.

[23] Seyyid Muradi Reis, *Gazavat-ı Hayrettin Paşa*, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1995.

Paşaları arasındaki rekabet bağlamında değerlendirilmelidir…"[24] Dolayısıyla Gazavat-ı Hayreddin Paşa gibi eserlerin tarihi gerçeklik bakımından oldukça kaygan bir zeminde hareket ettiği görülmektedir.

Ancak deniz korsanlarının faaliyetlerinde dini etki olsun ya da olmasın yukarıda da bahsedildiği üzere imparatorluk için askeri seferlerde din ne anlam ifade ediyordu? Salih Özbaran'ın G.R. Elton'dan referansla kullandığı şu sözler "*Bir lisans-üstü aşamasındaki öğrencinin hayatı, bir sanatı öğrenen çırağın hayatıdır*"[25] bir "çırağın" tabiatıyla sorular sormasını teşvik etmektedir. Gürkan'ın, Barbaros Hayrettin Paşa'nın İstanbul'a geldikten sonra Seyyid Muradi tarafından kaleme alınan Gazavat-ı Hayreddin Paşa adlı eseri çözümlemesinde Gazavat'ın tarihi bir gerçeklikten ziyade Barbaros'un İstanbul'daki konumunu sağlamlaştırma amacıyla dini motiflerle doldurularak oluşturulduğunu bahsetmiştik.[26] Bu noktada Barbaros'un İstanbul'a gelmeden önceki faaliyetlerinde dini inancı temel alan bir öncelik takınmayacağı sonucuna ulaşılabilir. Fakat daha erken bir tarihte de Barbaros'un dini özelliklerine değinildiği bilinmektedir. Şöyle ki Barbaros Hayreddin Paşa 1519'da -kendisinin cihada adanmış biri olarak tasvir edildiği- Cezayir halkının arızasını[27] Osmanlı desteğini sağlamak amacıyla Yavuz Sultan Selim'e iletmişti. O halde bu arıza da niçin Barbaros Hayreddin Paşa'nın cihada gönül vermiş biri olarak nitelendirildiğinin cevaplanması gerekecektir.

16. yüzyıl Osmanlı denizciliği çerçevesinde dönemin kroniklerine bakıldığında belirlediğimiz savaşlarda ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere savaşılana karşı " küffar", "din düşmanları", "gaza", "gazi", "cihat" gibi kavramları sıkça vurgulamalarından dolayı ortak görüşte birleştiklerini söyleyebiliriz. Şimdi elbette ki kroniklere, yazan kişinin dünya görüşleri ve kişisel çıkarları ya da mensup olduğu

[24] Osmanlı klasik dönem kronik yazarları tarafından da sıkça başvurulan bu metodun Avrupalı çağdaşlarının aksine bilgi açısından yavan kaldıkları izah edilmektedir. Ancak Gürkan, Osmanlı kronik yazarları ve Avrupalı emsalleri arasında karşılaştırma yaparken Gazavat-ı Hayreddin Paşa adlı esere uyguladığı çözümlemeyi Avrupalı herhangi bir esere uygulamadığı dikkat çekmektedir. Bkz. Emrah Safa Gürkan, *a.g.m.,* s. 178-181.

[25] Salih Özbaran, *Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s.20.

[26] Emrah Safa Gürkan, *a.g.m.,* s.178-181.

[27] Şerafettin Turan, "Barbaros Hayrettin Paşa*", DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C.5, s.65.

grubun çıkarlarını gözeterek eserini oluşturması dâhilinde şüpheyle yaklaşılması uygun olacaktır[28]. Kullandığımız kaynakları temel alacak olursak yazarların hepsi birden mi aynı dünya görüşüne sahiptiler? Yoksa imparatorluk mu dini anlamda hassasiyete sahip olduğu için bu metinlerde dini vurgu ön plana çıkmıştır? İmparatorlukta dinin ciddi bir meşruiyet aracı üstlenmesi ve bu doğrultuda yazarların kaleme aldıkları eserlerde politik ikbal arayışları içerisinde oluşu, ikinci soruyu kuvvetlendirmektedir. Hatta imparatorluğun bu hassasiyeti ve duymak istedikleri kronik, feryadname gibi eser yazarlarının ve bağlı bulundukları grubun dolayısıyla kişisel çıkarlarına da hizmet edeceği aşikârdır. Böylelikle yukarıda cevaplanması gereken hususta Barbaros'un cihada gönül vermiş biri olarak tanımlanmasının yanıtı da aralanmaktadır. Şöyle ki "arıza" nın[29] genel olarak içeriğine bakıldığında, Endülüs Müslümanlarının durumundan, İspanyol ve Portekizlilerin Cezayir'e yönelik tehditlerinden de bahsedilmesi dikkat çekmektedir. Barbaros Hayreddin Paşa tarafından gönderilen bu arızanın Cezayirlilerle ortaklaşa hazırlanmış olabileceği muhtemeldir. Dolayısıyla bu arıza imparatorluğa başlıca rakipleri olan İspanya ve Portekiz'e karşı Barbaros ve ona bağlı olan korsan gruplar aracılığıyla yıpratma hamlesi vermekte hem de Barbaros Hayreddin Paşa'nın yardım talebi kendi çıkarları doğrultusunda karşılık bulmaktaydı. İlaveten imparatorluk Endülüs Müslümanları aracılığıyla dinin vermiş olduğu meşruiyetle İspanya'ya kadar uzanabilecekti.

İster ekonomik kaygıları ön planda tutan deniz korsanları olsun ister küffar ile amansız bir mücadeleye giren deniz gazileri olsun belirli politik ve ekonomik çıkarlar

---

[28] Genel olarak bir kronik yazarının başta kendi çıkarı olmak üzere ait olduğu grubun ya da hizbin çıkarları doğrultusunda kronik, nasihatname vb. metinleri kaleme alması hakkında bkz. Rıfaat Abou el Haj, *Modern Devletin Doğası*: *16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. C. Şahin- O. Özel), İmge Kitabevi, Ankara 2000, 16. yüzyılın üretken yazarlarından biri olan Gelibolulu Mustafa Ali'nin kişisel hırs ve çıkarları ile yazdığı metinlerin arasındaki ilişki için bkz. Cornell Fleischer, *Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı*, (Çev. A. Ortaç), (Haz. E. Çakıroğlu) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996. Ayrıca Lütfi Paşa'nın devlet hizmetindeyken kaleme aldığı Tevarih-i Ali Osman ile devlet hizmetinden uzaklaştırıldıktan sonra yazdığı Asafname adlı esri tür bakımından farklı olmasına karşın her iki metnin hedeflediği politik amaçlar açısından dikkate değer bir karşıtlık arzetmektedir. Devlet hizmetindeyken yazdığı eser için bkz.Kayhan Atik, *Tevarih-i Al-i Osman ve Lütfi Paşa Lütfi Paşa,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001. Devlet hizmetinden uzaklaştırıldıktan sonra kaleme alınan eser için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu*, Lütfi Paşa Asafnamesi: Yeni Bir Metin Denemesi,* İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırma Merkezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

[29] Şerafettin Turan, "Barbaros Hayrettin Paşa*", DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C.5, s.65.

sürekli olarak dikkate alınmaktaydı. Fakat imparatorluk bir korsan ya da gazi denizci fark etmeksizin dini temel alan ve eylemin meşruiyetinin bizzat bu söylemden kaynaklandığı bir yaklaşım geliştirmişti. Somutlaştırmak gerekirse; Habsburglar ile gizliden gizliye görüşmeler[30] yapan "gazi" denizciler Kanuni Sultan Süleyman'ın Malta Seferi için " …*gaza vü cihadda kusur komayup maslahat el verdiğünce küffar-ı haksarun muhkem haklarından geline ve keferenin cemi-ı ahvaline vakıf u muttali olup gaflet ile ırzu namus-ı saltanatuma muhalif iş olmaktan ihtiyat üzere ola…"*[31] çağrısına birer politik aktör olarak katılmaya "zorlanmışlardır".[32] Bununla birlikte bu aktörlerin ne düşündüğü donanmanın hangi saiklerle Malta Adası'na yelken açtığını değiştirmez. İmparatorluğun dini inancının bu gibi seferlerde "şüpheli de olsa motivasyon", "siyasi araç" ve "meşruiyet aracı" ihtiva ettiği söylenebilir. Motivasyon unsuruna şüpheli denilmesinin sebebi deniz korsanlarının ekonomik kaygıları da dikkate alındığında korsanların haricinde imparatorluğun farklı deniz seferleri ve muharebelerine, yeniçeriler, sipahiler gibi farklı askeri gruplarında katılması günümüzde dahi insanların inanç yapılarının çözümlenemediği bir ortamda binlerce

[30] 16. yüzyıl Akdeniz'inde siyasi bağlılıkların çok rahat pazarlık konusu olabileceği ve bu durumun esnek ilişkilere dönüşerek, Osmanlı donanmasında önemli vazifeler üstlenmiş kişilerin Habsburglarla görüşmelerine temas eden bir çalışma için bkz. Emrah Safa Gürkan, My Money or Your Life: The Habsburg Hunt for Uluç Ali", *Studia Historica,* Ediciones Universidad de Salamanca, 36, 2014, s. 121-145.

[31] BOA, MD:6, 902.

[32] "Zorundaydılar" ibaresi yerine "zorlanmışlardır" ifadesinin kullanılması daha uygun görünmektedir. Çünkü bu "gazi korsanların" ekonomik iştahları uyarılara rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun otoritesini çiğneme pahasına da olsa da, imparatorluğun ticaret yapma izni vermiş olduğu diğer devletlerin gemilerine saldırmalarına engel olmamaktaydı. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa ile uzun süreli müttefikliği dikkate alındığında Fransa dahi bu "gazi korsanların" saldırılarından nasibini almaktaydı. Doğal olarak bu durum da Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası prestijini zedelemekteydi. Bkz. Emrah Safa Gürkan, " The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century", *Turkish Historical Review*, 1/2, November 2010, s. 151-156. Bir diğer çalışmasında Emrah Safa Gürkan, mevcut durumu şu şekilde açıklamaktadır: "… *Korsanlar için ganaim her türlü sadakat ve ittifaktan daha önemlidir; bu Sultan'ın otoritesini görmezden gelmeği gerektirse bile… Örneğin, İngiliz elçisinin ısrarıyla yollanan emirler dinlemeyince 1586 yılında teftiş için İstanbul'dan bir İngiliz gemisine bindirilip yollanan Mehmet Çavuş ironik bir şekilde korsanların saldırısına uğramıştı… Açık olan şuydu ki, Sultan'ın gazileri yağmalarına dokunulduğunda isyankâr bir tavır alıyorlardı…"* Bkz. Emrah Safa Gürkan, "Batı Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi*", Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 33, s. 194. Ayrıca yukarıda bahsedildiği üzere Malta Seferi'ne katılım için kullanılan "…gaflet ile ırzu namus-ı saltanatuma "muhalif" iş olmaktan ihtiyat üzere ola…" muhalif ibaresinden de anlaşıldığı üzere benzer davetlere iştirak edilmeyerek muhalefet gösterildiği durumların tecrübe edildiği hissedilebilmektedir.

kişilik ordularda dini inanışın ne şekilde tevarüs ettiğinin tam anlamıyla bilinemeyecek olmasıdır. Dolayısıyla, tarihin doğası gereği tarihçi, bu ve bunun gibi meseleleri hiçbir zaman çözemeyecektir. Yukarıda bahsedildiği üzere çalışmanın asıl amacı konuyu tam anlamıyla çözümlemek değil belli başlı niteliklerini anlamaya çalışmaktır. Çünkü dini inancın böyle seferlerde ekonomik kazanç sunmasının yanı sıra savaşanların hayatlarını kaybetmesiyle cennetle müjdelendiği çift yönlü bir fırsat tanıdığı bilinmektedir. Dolayısıyla kişisel çıkarlar, dünyevi kazanımlar gibi ihtiraslarla sarmalanmış dinin, tarihçiye somut veriler sunması beklenemez. Bunun içindir ki dinin gereği doğrultusunda savaşan insanlar olabileceği gibi sadece ekonomik çıkarları için hayatta kalma hesabı yapanların da olabileceği muhtemeldir. Kısacası gaza ve cihat gibi dini veçheleri sadece İslami hukuk çerçevesinde inanç savaşı ya da sadece ekonomik kazanç olarak dar bir kalıba sığdırmanın hatalı olacağı muhtemeldir.

Bu bağlamda Akdeniz'in Kuzey Afrika bölümü ve Osmanlı donanmasının sefer icra ettiği bölgeler hesaba alındığında Osmanlı denizciliğinin hak ettiği bir şekilde daha katmanlı ve çoğulcu bir zeminde hareket ettiği söylenebilir. Şöyle ki 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun hem dinin vermiş olduğu itici güç ile hem de ekonomik bir "av merkezi" olan Akdeniz'i kucaklaması kaçınılmaz bir durumdur. Şüphesiz Platon M.Ö. 5. yüzyılda bile Akdeniz'i bu özelliğinden dolayı *"...Bataklığın çevresinde toplanmış kurbağalar gibi biz de Akdeniz'in çevresinde toplanmışız..."*[33] sözleriyle tanımlamış olmalıdır. Ayrıca Sultan'ın "dünya egemenliği" ve "sahib-i kıranlık" iddiası da donanmasının rotasını Akdeniz'e çevirmesinde etkili olduğu gibi itici güç olarak da ön plana çıkmaktaydı.

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorlu'nun sınırlarına bakıldığı zaman genel olarak Akdeniz'de birden çok Hıristiyan devlet olmakla birlikte, Hristiyanlığın Hint Okyanusu uzantısı olarak Portekiz tehdidi, Doğu komşusu Safevilerin ise Şii savunuculuğu yapmasıyla etrafının farklı inanç gruplarıyla sarılı olduğu görülecektir. Portekiz'in Hint Okyanusuna gelişine bakıldığında 1498 yılında Vasco da Gama Hindistan'a ulaştığında mürettebatından birisinin "*…Hristiyanları ve baharatı*

[33] Micheal du jourdin Mollat, *Avrupa ve Deniz*, (Çev. A. M. Kargın), AFA Yayıncılık, İstanbul 1993, s.32.

bulmayı geldik…"[34] sözleri din ve ekonominin iç içe geçmişliğini oldukça iyi göstermektedir. Ancak din savunuculuğunun da bazı durumlarda ekonomik zarar olarak karşılık bulduğu görülmüştür. Örneğin, Portekizliler'in Kongo'da Hristiyanlaştırma, sömürgeleştirme ve ekonomik rollerin hepsini oynaması ekonomik kayıp olarak karşılık bulunca Hristiyanlaştırma faaliyetlerinden vazgeçildiği saptanmıştır.[35] Osmanlı İmparatorluğu'nun da Hint Okyanusuna dâhil olmasında ekonomik ve dini saiklerin iç içe olduğu görülmektedir. Hatta ekonomik kaynaklara ulaşılması için dini meşruiyet söylemi sıkça vurgulanmaktaydı.[36] Ayrıca daha sonra da değineceğimiz üzere Osmanlı ekonomik sistemi gereğince gelir ve gider dengesindeki olumsuzluklar imparatorluğun genişlemesini baskılayarak yayılmanın sınırlarını belirlemekteydi. Açık bir şekilde söylenilebilir ki ekonomik sarsıntıya maruz kalınan bir bölgede dini inanç ikinci plana düşebilmekteydi. Böyle bir ortamda imparatorluk için din bir biçim ve söylem olarak kalmak zorundaydı. Çünkü pratik manada ekonominin olmadığı bölgede Osmanlı İmparatorluğun tutunabilmesi sancılı bir süreç doğurmaktaydı.

Akdeniz'e dönecek olursak 16. yüzyılın ilk yarısı ve ortalarında devrin iki önemli gücünü yöneten Kanuni Sultan Süleyman ve Şarlken'in güç, ideal ve hedef çatışmasında biri babasından aldığı "Halife"[37] sıfatıyla Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak "Hilal" in savunuculuğunu üstlenirken diğeri de imparator unvanıyla "Haç" ın koruyucusu misyonunu yüklenmişti. Kanuni Sultan Süleyman, Şarlken'in imparator

---

[34] Salih Özbaran, *Ummanda Kapışan İmparatorluklar: Osmanlı ve Portekiz,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013, s.274; Portekiz ve Osmanlı yayılmalarının benzer sebepleri bkz. *a.g.e.,* s.139 ve 140 no'lu dipnotlar.

[35] Immanuel Wallerstein, *Modern Dünya Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri,* (Çev. L. Boyacı), Bakış Yayınları, İstanbul 2004, C.1, s.337.

[36] Cengiz Orhonlu, *Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti*, TTK, Ankara 1996, s.32-33.

[37] Halife unvanı bu dönem için tartışmalı bir konudur. Özellikle Mısır seferinden sonra Yavuz Sultan Selim 'e halifeliğin geçtiği iddiası 16. yüzyılda ortaya çıkmış bir şey değil 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra ilk kez Müslüman bir toprağın Hristiyan bir devlete geçtiği sonucunda vuku bulan Kırım meselesinin neden olduğu bir konudur. Halifeliğin Mısır'ın fethi sonrası Yavuz Sultan Selim'e geçtiğinin ilk tasvirini yapan ne çağdaş Arap kaynaklarıdır ne de Osmanlı kronikleridir. Halifeliğin Osmanlı İmparatorluğu'na geçtiğine dair ilk anlatıyı veren 18. yüzyılda "Tableu General de l' empire ottoman" adlı eserinde veren İsveç elçisi İgnatius M. D'Ohsson Bkz. Vasilij Viladimiroviç Barthold, *Halife ve Sultan*, (Çev. İ. Kamalov), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006,

unvanını tanımayarak onu sadece "İspanya Kralı" olarak addetmekteydi[38]. Çıkarımda bulunmak gerekirse, Hristiyan ve İslam dinine mensup yapıların birçok sebep doğrultusunda mücadele içinde olduğu bir ortamda başka bir deyişle farklı inançların "saf tuttuğu" bu sınırlarda din uğruna hiçbir hissiyatın olmadığını da iddia edebilmek zordur. Ancak yayılmanın sebepleri arasında çok katı bir dini sebep sunmak, tekrarlamak gerekirse, "anlama eylemini" güçleştirecektir. İmparatorluk gerek Portekizlilerle olsun gerekse Habsburglarla olsun sadece Hristiyan olmalarından dolayı savaşmamaktaydı. Din, kendi başına imparatorluk sisteminin işlevselliğini gerçekleştiremez ama imparatorluğun politik düşüncelerinin idame edebilmesi için gerekli olan eylemleri gerçekleştirmede kuvvetli bir meşruiyet aracı sunabilir. Kanuni Sultan Süleyman ve Şarlken arasındaki dünya egemenliği iddiasında dini inançlar bu amaç doğrultusunda kendilerine düşen görevi alacaktır. Şimdi inanç yapısının bu tezin konu kapsamı dâhilindeki sefer sebepleri arasında belli kaynaklarda nasıl yer bulduğu aktarılacaktır.

II. bölümde Rodos, Preveze, Malta ve İnebahtı muharebelerinde nedensel olarak din olgusuna vurgu yapılması nedeniyle burada da boşluk oluşmaması için bazen farklı bazen aynı örnekler üzerinden başta kronikler olmak üzere dini faktörlerin seferlerde nasıl yer bulduğuna değinilecektir.

Rodos Seferini konu alan dönemin başlıca kroniklerinden Matrakçı Nasuh[39], Hasan Bey-zade Ahmet Paşa[40], Celal-zade Mustafa[41], Celal-zade Salih Çelebi[42], Kemal paşa-zade[43] gibi kronik yazarları savaşın sebeplerinde genel olarak Rodos Şövalyelerinin Müslüman hacı ve tüccar gemilerine verdikleri zararları ve Rodos zindanlarındaki Müslüman esirlerin içinde bulunduğu durumu gerekçe göstererek

---

[38] Özlem kumrular, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Orta ve Batı Akdeniz'de Üstünlük Mücadeleleri", *Türk Denizcilik Tarihi: Başlangıçtan 17. Yüzyılın Sonuna Kadar*, (Ed. İ. Bostan, S. Özbaran), C.1, s.155.

[39] *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-Namesi (1520-1537),* (Haz. D. Erkan), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s.47-59.

[40] Hasan Bey-Zade Ahmet Paşa, *Hasan Bey-Zade Tarihi (1520-1595)*, (Haz. Ş. N. Aykut), TTK, Ankara 2004, C.2, s.20-31.

[41] Celal-zade Mustafa Çelebi, *Kanuni'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ Kanuni Sultan Süleyman: Tabakatü'l Memalik ve Derecatü'l- Mesalik,* Kariyer Yayınları, İstanbul 2011, s.53-80.

[42] *Celal-zade Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman Adlı Eseri*, (Haz. S. A. Topal), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, s.147-169.

[43] Kemal Paşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, X. Defter, s.127-188.

genel olarak İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki anlaşmazlıklara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı ordusunun ve donanmasının Rodos'a intikali sırasında ve savaş anlatısında sıkça gazi, gaza ve cihat gibi kavramlara işaret ettiği görülmektedir.[44] Ayrıca dikkat çekilmelidir ki dini sebepler arasında gösterilen Müslüman hacı ve ticaret gemilerinin aynı zamanda imparatorluğa ekonomik olarak kazanç getirdiği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla burada dinin koruyuculuğunu üstlenmiş olan imparatorluğa, dinin seferi organize etmekte nasıl bir meşruiyet aracı olduğu ifade edilebilir. Rodos'tan gitmelerine izin verilen şövalyelerin daha sonraları Malta'ya geçerek burayı üs edinmeleriyle benzer faaliyetlere girişmeleri sebebiyle imparatorluk Malta Seferi için hemen hemen aynı sebeplerle karşılaşacaktı.

Buna mukabil sadece kronik yazarlarının dışında edebi eserlerde de Rodos teması dini anlamda işlenmiştir. Örneğin, yazmış olduğu şiirlerden küçük yaşlardan itibaren saraya yakın bir çevrede büyüdüğü anlaşılan Eyyubi, Menakıb-ı Sultan Süleyman (Risale-i Padişah-name) adlı eserinde Rodos seferinde dini inanışı şu şekilde telaffuz etmiştir.

"… Ey sevgili! Özellikle, Müslümanlarını kendisine tutkun hale getiren Rodos kalesi,

Ki orası, denizden Mısır'ın yolunu kesti ve Kurdoğlu'nun tutup kolunu kesti.

O padişah, oranın fethine niyetlenince bunu duyan herkes " Yardımcın Allah'tır " dediler

O padişah, cihat etmeye öyle gönül bağlamıştı ki, onun değerini hiçbir şey karşılayamaz.

Allah'ım! Onun devletini devamlı kıl. Onu, göğsünde taşıdığı imanında daima aynı kararlılıkta devam etmesini nasip et…"[45]

Osmanlı donanması ve Kutsal ittifak filosu arasında cereyan eden Preveze Deniz Savaşında ise, Papalık kurumunun gayretleriyle oluşturulan birliğin Osmanlı

---

[44] *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-Namesi (1520-1537),* s.47-59.

[45] *Menakıb-ı Sultan Süleyman (Risale-i Padişah-name),* (Haz. M. Akkuş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 68-70.

donanmasına karşı harekete geçmesinde dinsel etki bariz biçimde Papa'nın gayretlerinden de anlaşılmaktadır.[46] Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu'nun da Rodos'ta olduğu gibi Lütfi Paşa, Kemalpaşa-zade, Hasan Bey-zade Peçevi gibi kronik yazarlarında iki din arasındaki düşmanlık ve cihat ruhu açıkça hissettirilmektedir. Ayrıca bu savaş esnasında Barbaros Hayrettin Paşa'nın "…*Ya Rab, sen bu din düşmanlarının helak olduğunu gösterip, İslam askerlerine inayet eyle ve sen fırsat kılıp, hidayet ve yardım eyle…"*[47] sözleriyle Allah'a yakarışı da Gazavat-ı Hayreddin Paşa adlı eserin hazırlanış amacını akla getirmektedir.

Malta kuşatmasında ise Tatar Hanı'na gönderilen emirde Malta Seferi hazırlıklarından dolayı Moskov seferinin ertelendiği belirtilerek sefer sebebi için Müslüman hacı ve ticaret gemilerine verilen zararlardan bahsedilerek dini söylemin sıkça zuhur ettiği görülmektedir.[48] Malta'nın fethi için hazırlanan donanmaya Vezir Mustafa Paşa'nın kara kuvvetlerine serdar tayin edilerek donanmanın da Piyale Paşa kumandasına verildiği hususundaki hükümde de dini saiklere rastlanılmaktadır.[49]

İnebahtı Deniz Savaşı'nda vereceğimiz örnek ise, sultana takdim edilen bir eserde dini motif dikkat çekicidir. Kanuni devrinde orta seviyeli bir devlet memuru olarak görev yaptığı bilinen Hindi Mahmut'un 60 yaşındayken İnebahtı Deniz Savaşı'na katılarak esir düşmesi sonucu 4 yıllık esaret hayatı boyunca yaşadıklarını "Sergüzeştname-i Hindi Mahmut" ve bu eserden birkaç yıl sonra kaleme alınan "Kısas-ı Enbiya" adlı eserinde dile getirmiştir. Hindi Mahmud belli bir bedel

---

[46] *Kenneth M. Setton, The Papacy and the Levant(1204-1571): The Thirteenth and Fourteenth Centuries*, Philadelphia 1976, C. 1, s.

[47] Seyyid Muradi Reis, *Gazavat-ı Hayrettin Paşa*, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara 1995, s.206

[48] *"…Küffâr-ıbed-girdârdan Efrenç-i la'în kılâ'ından Malta dimekle meşhûr-ı rûzgâr olan kal'anun içinde olan eşkıyâ vü eşrârı deryâdan Mısır'a giden huccâc-ı sa'âdet-netâcun ve sâyir tüccâr gemilerinün yollarına gelüp envâ'-ı zarar u husrândan hâlî olmadukları ecilden kal'a-i mezbûrenün fethı husûsına küllî asker-i zafer-rehber ile Donanma-i Hümâyûn ta'yîn olunup…*"bkz. BOA, MD:6, 906.

[49] "*…gazâ vü cihâdda kusûr komayup maslahat el virdüğine göre küffâr-ı hâksârun muhkem haklarından geline ve keferenün cemî'-ı ahvâline vâkıf u muttali' olup gaflet ile ırzu nâmûs-ı saltanatuma muhâlif iş olmakdan ihtiyât üzere ola…*" bkz. BOA, MD:6, 902.

karşılığında Sultan III. Murat tarafından özgürlüğüne kavuşturularak eserinde şu satırlara yer vermiştir:

35. Gaza yolunda deryada tutuldum

    Çok oynadımdı ol anda ütüldüm

36. Kızıl elmada Papa'nın elinde

    Olup dört yıl o küffarın elinde

159. Gaza yolunda gaziler ne çekti

    Ne oldu burada emri sultan

249. Oturup İnebahtı'da asker

    Gözedürler ne lub ider devran

277. Ondokuzu cemaziyelevvel

    Ruzı yekşenbe idi kaptan

278. Din yolunda fedayi can itti

    Ruhi çün dua okuya yaran

264. Din yolunda şehit olanlar içün

    Cennetin kapısun açar Rıdvan[50]

Görüldüğü üzere gerek Osmanlı kroniklerinde gerekse bu tarz feryatnamelerde politik meşruiyetin genel olarak din tarafından sağlandığı bir dönemde padişahın duymak istedikleri vurgulanmıştır. Ayrıca daha evvel Hindi Mahmud'un memur olarak görev yaptığı düşünülürse imparatorluğun yönetim elitlerinin hassas olduğu konulara vakıf olduğu söylenilebilir. Toparlamak gerekirse kronik, feryadname gibi eserlerin yazarlarının amacı tam anlamıyla tarihsel gerçekliği tespit edebilme uğraşı

[50] Ahmet Karataş, "Bir İnebahtı Gazisinin Esaret Hatıraları: Sergüzeştname-i Hindi Mahmut", *Osmanlı Araştırmaları,* İsam Yayınları, İstanbul 2011, s. 37.

olmamıştır. Olaylar kaleme alınırken kronik yazarları, bazen kendi çıkarlarını gözetebildikleri gibi bazen de mensubu olduğu grubun çıkarlarını gözetmeyi gaye edinmişlerdir. Kaldı ki bu eserleri tarihi gerçek olarak kullanan araştırmacılarda çok doğal olarak eser yazarlarının kişisel çıkar ve dünya görüşlerinin tuzağına düşerek gerçeklikten bir hayli uzaklaşmış olacaklardır. Dolayısıyla bahsi geçen eserleri din gibi olgusal bir konuda gerçeklik aramaktan ziyade daha özel konularda sorgulama süzgecinden geçirildikten sonra kullanılması isabetli olacaktır. Son söz olarak dinin Osmanlı, Habsburg, Portekiz gibi imparatorluklara meşruiyet aracı sunduğu aşikar olsa da icra edilen seferlerde tüm ordu mensuplarını içeren tek bir motivasyon kaynağı oluşturduğu söylenemez.

1. İslam ve Hıristiyanlık Arasında Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin Osmanlı Denizciliği ve Akdeniz Siyasetinde ki Yeri

1492 yılında İspanya'da ki son Müslüman devlet olan Nasri Devleti'nin İspanyollara karşı Granada'yı kaybederek teslim bayrağını çekmesi sonrası gelişen olaylar ve 31 Mart 1492'de Katolik kralların İspanya'daki bütün Yahudilerin ülke dışına sürgün edileceğinin bildirilmesi görünürde dinsel açıdan Akdeniz'deki mücadeleyi etkileyecektir. 1085 yılında Toledo'nun fethiyle başlayarak 1118' de Saragossa, 1236' da Cordoba, 1238'de Valencia, 1248 de Sevilla gibi bölgelerin aşama aşama ele geçirilmesiyle "reconquista" 1492 yılında Granada'nın işgali ile tamamlanır. 1492'de Granada'nın teslimi sırasında Katolik kralların Müslümanlara yönelik dinsel özgürlük vaatleri tedricen uygulansa da bu vaatler yerini 1499'da müdeccenler[51]in Hristiyanlaştırılması için başlayan girişimlere bırakmıştı. Dolayısıyla "reconquista"nın ikinci ayağı olan yarımadanın Yahudi ve Müslümanlardan temizlenerek "çılgınca" Hıristiyanlaşma arzusu uygulanıyordu. Ancak bu uygulama uzun süre dindirilemeyecek bir isyanla karşılığını bulmuştur. 1502'de güçlükle bastırılan isyan sonrası Müslümanlar din değiştirmek ya da sürgüne gitmek arasında tercihe zorlanmışlardır.[52] Uzun yılların vermiş olduğu maneviyatla topraklarından

[51] Endülüs'ün İspanyollar tarafından geri alınmasıyla, Katolik idare altında kendi dinlerini yaşamalarına izin verilen Müslüman toplum. Bkz. Andrew Hess, *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı İspanyol Mücadelesi*, (Çev. Ö. Kolçak), (Ed. İ. Bostan), Küre Yayınları, İstanbul 2010. s. 190.
[52] Jacques Attali, *1492*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İstanbul 1992, s.36-37. Ayrıca bkz. Özlem Kumrular, *İslam Korkusu: Kökenleri ve Türklerin Rolü*, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 29.

vazgeçmek istemeyen birçok Müslüman acımasız teklifi çaresizlik içinde kitlesel vaftizlerle Hristiyanlığa geçerek kabul ederken bir kısmı da Kuzey Afrika'ya göç etmeyi tercih etmişti. İspanyollar, tıpkı Müslümanlar gibi Yahudilere de din değişimi ve sürgün arasında seçenek sunmuşlardı. Hıristiyanlığa geçmiş olan Müslümanlar Morisko, Yahudiler ise Marrano adı altında yeni cemaatin üyeleri olmuşlardı. Ancak bu yeni Hıristiyanların topluma kabul edilmesi ya da onların topluma uyum sağlamaları için yürürlüğe konulan girişimler sancılı bir süreçte işleyecek uygulamaların habercisiydi.[53]

Burada 1610 yılında Yeni Hıristiyanların ülkeden kovulma emri çıktığı tarihe kadar olan tüm çatışmaların anlatılması amaç edinilmemiştir. Fakat İspanya tarafından yekpare bir toplum yaratma amacıyla uygulanan "asimilasyon" girişimlerini kısaca tasvir etmek yerinde olacaktır. Bu dönemde Müslüman ve Yahudi unsurlar sözde Hıristiyan olarak görülmelerine rağmen özünde kendi dinlerinin adet ve geleneklerini gizliden gizliye uygulamaya çalışmaktaydılar. İspanyolca öğrenme zorunluluğu getirilerek özel alanlarda dahi olsa Arapça konuşmak, okumak ve yazmak yasaklanmıştı. Müslüman tarzı elbise kullanılmayacak yerine Hıristiyan usulünde giyim tercih edilecekti[54] ve bunlar gibi temelinde Müslüman geleneklerini hedef alan birçok yaptırımla toplumsal hoşgörüsüzlük dönemi inşa edilmiştir.

Bizim burada Granada'nın düşüşü ve sonrasındaki Endülüs Müslümanlarının sorunlarına yönelmemizin Osmanlı denizciliği ile ne ilgisi olduğu düşünülebilir. Ama başka bir din tarafından küfür, hakaret, yok sayma ve baskıya maruz kalan kısacası yurtlarından ayrılmak zorunda bırakılan Müslüman bir topluluğun, Tanrı'dan sonra sığınacağı ilk durağın o devrin önde gelen Müslüman bir devleti olması mümkündür. Öyle de olmuştur. Kaldı ki belli başlı mücadele ve rekabet, Akdeniz sahasında Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburglar arasında gerçekleşmekteydi. Habsburglara öfke besleyen Endülüs Müslümanlarının uzun yıllar yaşamış oldukları batının coğrafyasından sistemine kadar olan aşinalığı kendilerine yardımda bulunan Osmanlı'ya transferine olanak tanıyacağı muhtemeldir. Dolayısıyla İmparatorluk

[53] Özlem Kumrular, *a.g.e.*, s. 49-50.

[54] Özlem Kumrular, *a.g.e.*, s.49-50. Ayrıca bkz. Anvar G. Chejne, *Muslim Spain: İts History and Culture,* Minneapolis 1974, s. 132.

başlıca rakibi olan Habsburglara karşı Endülüs Müslümanlarının dilsel, teknolojik ve coğrafi bilgi yetkinliği sayesinde avantaj sağlayacağı gibi Müslümanların hamisi olma sıfatı için de meşruiyet kazanacaktı. Fakat öncelikle Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ne şekilde göç ettikleri izah edildikten sonra bu konuya odaklanılacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu ve Endülüs arasındaki ilk ilişkiler Gırnata şehri düşmeden önce Endülüs'teki Müslüman devletinin son hükümdarı olan Ebu Abdullah'ın "reconquista" harekâtına karşı mücadele etmek için Sultan II. Bayezıt'a özel bir elçi göndererek yardım talebinde bulunduğu 1487 yılında başlamıştır. Elçinin yanında getirdiği feryadname[55] Endülüs Müslümanlarının içinde bulunduğu durumu anlatması bakımından ilgi uyandırıcıdır[56]. Ancak bu yardım çağrısına II. Beyazıt'ın kardeşi Cem Sultan meselesine odaklanması ve Osmanlı donanmasının İspanya'ya yardım yapacak nitelikte teşkilat ve mürettebattan yoksun olması ilk anda Osmanlı yardımını baltalamış olsa da[57] daha sonraki yardım talepleri nedeniyle Cem Sultan'ın vefat etmesiyle rahatlayan II. Beyazıt'ın meşhur Osmanlı denizcisi Kemal Reis komutasındaki donanmayı Endülüs Müslümanlarının yardımına gönderdiği bilinmektedir. Görüldüğü gibi Osmanlı Sultanı için Müslümanların korunması idealinin, Cem Vakası ve organizasyon eksikliği gibi pratik gündem meseleleri karşısında ideal olanın ikinci plana düştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Kemal Reis komutasındaki Osmanlı donanması İspanya kıyılarını, Malaga ve Balear adalarını vurarak bir kısım Müslüman ve Yahudi cemaatini Osmanlı ülkesine getirmişti. Genel olarak Müslümanlar Kuzey Afrika kıyılarına Yahudiler ise İstanbul'a yerleştirilerek Endülüs'teki yardım çağrısına karşılık verilmek istenmiştir.[58] Bu göç tablosu açık bir şekilde imparatorluğun sadece din koruyuculuğu çerçevesinde dini bir politika gütmediğini göstermektedir. Eğer sadece din koruyuculuğu ve dini bir politika

---

[55] Feryat-namenin tercüme edilmiş tam metni için bkz. Ayşe Kılıç, *Endülüs Müslümanları ve Osmanlı İmparatorluğu: (1492-1614),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.84-86.

[56] Mehmet Özdemir, "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı" *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları (Ed. H. D. Güzel, K. Çiçek, S. Koca) Ankara 2002, C. 9, s.393-408.

[57] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, TTK, Ankara 1975, C.2, s. 200

[58] Benafri Chakib, *Endülüs'te Son Müslüman Kalıntısı Moriskoların Cezayir'e göçü ve Osmanlı Yardımı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Tarih Anabilim dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s.43-47.

amaçlansaydı; Müslümanlar ile birlikte Yahudilerin de Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisine iskân edilmesi mümkün olmayacaktı. Osmanlı İmparatorluğu burada "esneklik" ve "pragmatist" özelliklerini sergileyerek Yahudilerin İspanya'dan teknolojik bilgi transferini ve maddi kazanç hedeflerini amaç edinerek bu hedeflerin ideal olana yani salt dini politikaya baskın çıktığı bir kez daha görülmekteydi. İspanya'nın sevilmeyen tebaası olan Yahudilerin imparatorluk tarafından benimsenmesi de Sultan'ın egemenlik iddiasını İspanya'ya karşı dile getirilmesi olarak değerlendirilmelidir.

Endülüs Müslümanlarına yapılan yardım bu dönemde sadece Osmanlı İmparatorluğu ile sınırlı değildi. Henüz Osmanlı İmparatorluğu hizmetine girmemiş olan Barbaros Hayrettin Paşa ve ağabeyi Oruç Reis'in Kuzey Afrika'daki yükselişleri[59] ve Müslümanlar ile bağlantılarına ayrıca değinmek gerekir. 1504 yılından itibaren Kuzey Afrika sahillerinde görünmeye başlayan Barbaros kardeşler ilk olarak Halkulvadi'ye yerleştiler ve bu bölgeden hareketle İtalya kıyılarına kadar uzanan akınlarıyla Cerbe, Cicelli gibi yerleri de kendilerine üs edinmişlerdir. Oruç Reis'in daha önceleri Şehzade Korkut'un hizmetinde bulunması Barbaros kardeşleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni Sultanı I. Selim'den uzaklaştırmaktaydı. Fakat 1515 yılında Yavuz Sultan Selim'den mühimmat konusunda yardım görme istekleri Sultan tarafından olumlu karşılanınca Osmanlı desteğini de alan Barbaros kardeşler Bicaye ve Endülüslere yardımda üs olarak kullanılacak olan Cezayir şehrini İspanyol hâkimiyetinden kurtararak ele geçirmişlerdir. Buna mukabil Şerşel ve Cezayir Sultanı ilan edilen Oruç Reis 1518'de İspanyolların yerlilerle anlaşarak Tlemsen'i geri aldığı savaşta hayatını kaybetmişti.[60]

Oruç Reis'in hayatını kaybetmesiyle yalnız kalan Barbaros'un hamlesi, Osmanlı desteğini güçlendirmek için Yavuz Sultan Selim'e Cezayir halkının 1519 tarihli

---

[59] Barbaros Kardeşlerin Kuzey Afrika kıyılarında ne zaman görülmeye başladığı ve kökenleri hakkında dönemin belli başlı kaynaklarını karşılaştırmalı olarak tahlil eden çalışma için bkz. Svat Soucek, "The Rise Of The Barbarossas in North Africa" *Archivum Ottomanicum,* (Ed. T. H. Kun- H. İnalcık) Vol. s. 238-250.

[60]Şerafettin Turan, "Barbaros Hayrettin Paşa", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C.5, s. 65. Mehmet Özdemir, *a.g.m,* s.396-397. Oruç Reis'in hayatını kaybetmesini konu alan çalışma için bkz., Paulıno Toledo, "Oruç Reis'in Ölümü Hakkında Resmi Bir İspanyol Belgesi*" Türkler ve Deniz*, (Haz. Ö.Kumrular),Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.231-246.

arizasını ulaştırmak olmuştu. Gönderilen arizada Endülüs Müslümanlarının durumu, İspanyollar ve Portekizlilerin Cezayir'e yönelik tehditleri, "kendini cihada adamış" olan Barbaros'a yönelik memnuniyetleriyle onun idaresi altında Osmanlı İmparatorluğuna tabi olmak istedikleri vurgulanmaktaydı. Yavuz Sultan Selim bu teklifi "Hızır Reis nasrüddindir, hayrüddindir" diyerek kabul etmiş ve kendisini Cezayir hâkimi olarak tanımıştır. Böylece Cezayir Osmanlı ülkesi sınırlarına dâhil edilmiştir[61].

Osmanlı İmparatorluğu'nun desteğini aldıktan sonra Barbaros'un Sinan Reis, Aydın Reis, Şaban Reis ve Turgut Reis gibi önemli denizcileri hizmetine alması, Cezayir'de silah atölyesinin kurulması, İspanyol baskına maruz kalan Endülüs Müslümanlarının Cezayir ve çevre bölgelere taşınmasıyla bağlantılı olarak İspanya kıyılarına yapılan saldırılar[62] onun Akdeniz'deki faaliyet alanını genişlettiğini göstermektedir. Barbaros Hayreddin Paşa ve dolayısıyla da İmparatorluğun Müslümanlara yaptığı yardımların bu üçgen arasında karşılıklı kazanç şeklinde devam ettiği görülmektedir.

İber Yarımadası'nda İspanyol "reconquista" harekâtı karşısında baskı ve zulümlere maruz kalan Endülüs Müslümanlarına Osmanlı yardımı ile ilgili olarak, bu tezin zaman aralığını oluşturan dönem itibariyle II. Bayezid ile başlayan yardım girişimlerinin 16. yüzyıl boyunca devam ettiği söylenebilir[63]. Çalışma açısından önde gelen amacımız Osmanlı ülkesine iskân edilen Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin ve bu iskân sürecinin devam ettiği 16. yüzyıl boyunca Osmanlı denizciliğinin gelişiminde ve imparatorluğun Akdeniz siyasetine etkilerinin belirlenmesi olacaktır. Yani başka bir deyişle Endülüs Müslümanları ve Yahudiler Osmanlı denizciliği ve Akdeniz siyasetine bütünleştirerek anlamlandırmaya çalışılacaktır.

Bu aşamada bu kilidin açılması için konunun başlıca muhatapları olan Osmanlı İmparatorluğu, İspanya, Barbaros Kardeşler, Endülüs Müslümanları, Yahudiler gibi

---

[61] Şerafettin Turan, *a.g.m.*, s.65-67. Ayrıca bkz. Mehmet Özdemir, *a.g.m.*, 396-397.

[62] Kâtip Çelebi, *Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan (Tuhfetü'l Kibar fi Esfari'l- Bihar)*, (Haz. S. Çakmakcıoğlu- Ç. Şan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, Ayrıca bkz. Benafri Chakib, *a.g.e.*, s.98

[63] Andrew Hess, *a.g.e.*, s. 189-224.

belli başlı unsurları konumlandırmak kâfi olacaktır. Önceki sayfalarda Barbaros kardeşlerin Kuzey Afrika'da hâkimiyetlerini tesis etmek için İspanyollar ve yörenin yerli emirleriyle mücadele halinde olduğunu vurgulamıştık. Hatta Oruç Reis, yerli emirlerin İspanyollar ile birlikte hareket ettiği 1518'de Tlemsen'de hayatını kaybetmişti. Aynı zamanda da Müslümanların Cezayir'e intikali ile meşgul olmaktaydılar. Barbaros kardeşler ve Endülüs Müslümanlarının İspanyollara karşı Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım talepleri ve Barbaros'un Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hizmetine girdiği hatırlanacak olursa, ana hedef olarak İspanya ortak hedef olarak ön plana çıkmaktaydı. Zaten mevcut durumda Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin hangi tarafta olduklarını tekrarlamaya gerek yoktur.

Benafri Chakib bu bağlamda imparatorluğun Cezayir'de hâkimiyet kurmasına kadar olan süre zarfınca, Endülüs Müslümanlarının idari ve askeri alanlarda etkili olduğuna dikkat çekerek bu bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin sağlanmasında yararlılıklarına vurgu yapmıştır. Ateşli silahları kullanmaktaki maharetlerinden dolayı özel bir birlik olarak yeniçerilerle birlikte Tlemsen gibi İspanyol hâkimiyeti altındaki toprakların kurtarılmasında ve bazı emirlerin ilga edilmesinde önemli rol oynadıkları gibi bu bölgelerin savunulmasında da başat olmuşlardır. Özellikle oturdukları kıyı şehirlerini İspanyol saldırılarından korumak için Tenes, Cherchel, Cezayir, Delles, Bicaye gibi şehirlerde kale dahi inşa etmişlerdi. Karada ve denizde üstün askeri becerilere sahip olan Endülüs Müslümanlarının silah, barut imalatı ve gemi inşasında uzman olmaları hasebiyle Cezayir, Cherchel, Jijel'de birçok silah ve cephane fabrikası kurarak Cezayir'deki Osmanlı kuvvetlerine nitelik ve nicelik bakımından ivme kazandırdıkları söylenebilir.[64]

Denizcilik bilgi ve tecrübelerini yerleştikleri kıyı bölgelerinde icraata geçiren Endülüs Müslümanları burada yapmış oldukları sağlam ve iyi donatılmış gemilerle İspanyol ticaret gemilerine ve kıyılarına saldırılarda bulunuyorlardı. Müslümanların eski toprakları olmasından dolayı İspanya kıyılarına olan aşinalıkları Osmanlı denizcilerinin bölgedeki seyrine ve faaliyetlerine olumlu olarak yansımaktaydı. Ayrıca denizcilikteki yetenekleri Reis Ahmet Ebu Aliye el-Aşbuni, Reis Blanquillo, Büyük

[64] Benafri Chakib, a.g.e., s.126-133.

Murat, Kaddoum, Kachak Ali, Reis Javad gibi isimlerin gemi reisi mertebesine yükselmelerine de olanak tanımıştır.[65] Ancak burada Endülüs Müslümanlarının Osmanlı İmparatorluğu'na kazandırdıkları askeri, idari, teknolojik, coğrafi bilgi ve deneyim gibi sadece maddi boyut olarak görülmemelidir. Sahib-i kıranlık ve dünya egemenliğine soyunmuş olan Osmanlı Sultanı'na, aynı zamanda Müslümanların saydığımız nitelikleri, özellikle bu iddiaların uygulamaya konularak pekiştirilmesinde, güç ve destek de sağladıkları aşikârdır.

Yahudilere gelince genelde kovulma ile eşanlamlı olarak düşünülmüşlerdir. Aslında Yahudi göçü olgusuna Fernand Braudel'in şu sözleri oldukça açıklık getirmekteydi. "… *Bir hükümdar onları takip etmekte, bir diğeri korumaktadır, bir ekonomi onlara ihanet etmekte, bir başkası ihya etmektedir; bir büyük uygarlık onları kovmakta, bir diğeri kucağını açmaktadır…"*[66] 1492'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den, 1510-11'de İtalya'dan kovulan Yahudiler ise, II. Bayezid döneminde Osmanlı topraklarına kabul edilerek ekonomik canlılığı artırmak için Selanik ve Avlonya gibi kent ve limanlara yerleştirilmişlerdi.[67]

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler'in nasıl bir rol üstlendiğine yönelik Venedik'in 1571 yılında aldığı karar ile kovulmasına ilişkin Yahudi vakanüvis ve İnebahtı savaşı sonrası İstanbul'dan ayrılan Venedik Balyosu Soranzo arasında geçen diyalog açıklık getirecektir. *"… Yahudileri kovarak ne kadar yanlış ve tehlikeli bir iş yaptınız! Bunun daha sonra size neye mal olacağını biliyor musunuz? Türkleri kim bu kadar güçlü kıldı ve eğer İspanya kralının kovduğu Marranolar olmasaydı Türkler diğer halklarla boy ölçüşmelerine olanak veren top, yay, gülle, kılıç ve küçük ve büyük koçbaşları yapan becerikli zanaatkârları nereden bulabilirlerdi?…"* Ayrıca daha

---

[65] Benafri Chakib, *a.g.e.*, s.126-133.

[66] Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev. M. A. Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, C.2, s.104.

[67] Şurası da belirtilmelidir ki Osmanlı İmparatorluğu ile Yahudiler arasındaki toplumsal ilişkiler imparatorluğun kuruluşuna kadar dayanmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısında özellikle İstanbul'un fethi sonrasında Yahudilerle Osmanlı İmparatorluğu arasında ilişkiler güçlenmiş Selanik, Bursa gibi önemli şehirlerin vazgeçilmez ticari aktörleri haline gelmişleredir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu ve Yahudiler arasındaki ilişki sadece "Reconquista" üzerinden anlaşılamaz. Bkz. Halil İnalcık, "Foundations of Ottoman-Jews Cooperation" *Jews, Turks, Ottoman: Ashared History, Fifteenth through the Twentieth Century*, (Ed. A. Levy) Syracuse 2002, s.3-14.

1550'lerde Fransızlar tarafından yapılan bir İstanbul tasviri de bu durumu ortaya koymaktaydı: "*…Bunlar (Yahudiler) Türklere bizim olağan olarak uyguladığımız ticaret ve iş yapma usullerini öğretmişlerdir…*"[68] Burada Yahudiler olmasa sanki Osmanlı İmparatorluğu bir "hiçmiş" gibi yanlış bir algı oluşabilir. Ancak hem Yahudilerin hem de Endülüs Müslümanlarının Osmanlı denizciliği ve imparatorluğun Akdeniz siyasetinde belli bir parçayı oluşturduğu inkâr edilemez. Burada dikkat çekici ve hayranlık bırakan nokta bir imparatorluk refleksi olsa gerek -birçok etnik yapıyı bünyesinde barındırma- Osmanlı İmparatorluğu'nun Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin nimetlerinden faydalanabilmeyi mümkün kılan "esneklik" ve "pragmatizm" kabiliyetini icra etmesi gözden kaçırılmamalıdır. Diğer çağdaşı devletlerin başta İspanyollar bu unsurları sınır dışı ederken Osmanlıların uyguladığı süreç başka bir ifadeyle "kovanlar" ve "benimseyenler" arasında benimseyenin lehine gelişen bir durum olmuştur. Dolayısıyla bir büyük uygarlığın kovduğu Yahudilere bir diğer büyük uygarlık kucak açmaktaydı.

Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin Akdeniz siyasetindeki yerine bakılacak olursa daha öncede bahsedildiği gibi 16. yüzyıl boyunca devam eden Endülüs Müslümanları meselesinde Osmanlı İmparatorluğunun yardımları ve yardım girişimleri devam etmekteydi. II. Bayezid döneminden beri devam eden bu süreçte, İstanbul'da tercüme ve haberleşme faaliyetlerinde bulunan Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin etkinliği de söz konusu ilginin sıcak tutulmasına katkıda bulunmuşlardır.

Osmanlı yardımının ulaşması için coğrafi yakınlık ve konumu itibariyle üs bölge olarak Kuzey Afrika ön plana çıkmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu Kuzey Afrika'ya yerleşmeye çalışırken doğal olarak İspanya'da bu durumu engellemeye çalışıyordu. 1535'de İspanyollar tarafından Tunus'un ele geçirilmesi 1543'de Barbaros'un Batı Akdeniz'e hareketi, 1551 Trablusgarp'ın Osmanlı hâkimiyetine girişi, 1565 Malta kuşatması iki devletin bu amaç doğrultusunda mücadelelerini yansıtmaktadır.[69] Hatta söz konusu Fransa-Osmanlı ittifakı düşünüldüğünde Fransa'nın İspanyollara karşı Osmanlı donanmasını İtalya kıyılarına çekmek istemesine rağmen Osmanlılar daha

[68] Fernand Braudel, *a.g.e.*, C.2, s.108.
[69] Benafri Chakib, *a.g.e.*, s. 37-75.

çok Kuzey Afrika kıyılarına yoğunlaşmayı siyasi olarak daha uygun bulmaktaydı.[70] Ancak Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya arasında Akdeniz'deki rekabeti ve Osmanlı denizciliğini sadece Endülüs Müslümanları üzerinden değerlendirmemeliyiz. İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere devrin iki önemli gücü olarak karşı karşıya gelen Osmanlı ve İspanya arasındaki Endülüs Müslümanları meselesi, mücadeleyi tetikleyen etmenlerin sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Esasen bizim amacımız da Osmanlı denizciliği ve devletin açık deniz politikasının oluşumunda ki arka planı görebilmeye çalışmaktır.

Sonuç olarak devlete siyasi dayanak oluşturan dini inanç, Osmanlı donanmasının yelken açtığı Akdeniz ve Hint Okyanusu yöneliminde meşruiyet aracı olarak 16. yüzyıl boyunca sürekliliğini korumuştur. Dinsel hoşgörüsüzlük şeklinde gelişerek bu yüzyıl boyunca göç olgusuna dönüşen Endülüs Müslümanları ve Yahudilerin özellikle Kuzey Afrika merkezli Osmanlı denizciliğinin gelişimine hem teknik hem de coğrafi avantaj getirdiği söylenebilir. Böylece denilebilir ki Müslüman ve Yahudi göçleri denizcilik alanında pozitif yansıma bulmuştur. Ancak tekrar vurgulamak gerekirse bu teknik ve coğrafi avantajın aynı zamanda imparatorluğun "dünya egemenliği" ve "sahib-i kıranlık" gibi iddialarını canlandırdığı ve hatta kuvvetlendirdiği yadsınamaz.

B. DÜNYA EGEMENLİĞİ

Dünyanın tanımlanması ve nasıl bir yer olduğu genişleyen ticari ilişkiler, gemicilik teknolojisinin gelişimi ve bilgi akışının yoğunluğuyla yerküreye dair merakın somutlaştırılarak haritalaştırılması gibi birçok etkenle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Resmedilen bu dünyaya imparatorlukların hâkim olma isteği de Antikçağ'dan günümüze kadar devam etmiştir. Ancak dünyada aynı anda birçok imparatorluk olmasına rağmen bu durum onların "dünya egemenliği" iddialarına mani olmamaktaydı. Örneğin, Roma ile Çin İmparatorluğu uzun bir süre "paralel imparatorluklar" olarak aynı dönemde varlıklarını sürdürmelerine rağmen iki İmparatorluğun hâkimiyet kurdukları coğrafi uzamın birbirlerine tehdit oluşturmaması

[70] Feridun Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler* (Ed, H. D. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.9, s.509.

her iki imparatorluğun da meşruluk iddiasını sınırlamamıştır.[71] O halde "dünya egemenliği" ve "dünya egemenliği mücadelesi" kavramlarından çıkarılabilecek sonuç tüm dünyaya egemen olmaktan ziyade yakın coğrafyalarda farklı güçlerin aynı amaç doğrultusunda ideolojik çatışmaları olarak tanımlanabilir. İşte bundan hareketle 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburglar "çatışan imparatorluklar" olarak adlandırılabilir. Esasen Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları'nın hâkimiyet ve mücadele alanları dikkate alındığında bu iki imparatorluğu mücadele etmeye sevk eden sebepler arasında hem coğrafi uzamlarının hem de İslam ve Hristiyanlık arasındaki meşruiyet mücadelesinin mecbur bıraktığı söylenebilir.

Şarlken 1516'da babası I. Philip'in yerine İspanya kralı olarak tahta geçtikten sonra 1519'da ise büyükbabası I. Maksimilyan'ın ölmesiyle İspanya ve Habsburg miraslarını birleştirerek geniş bir coğrafyanın yöneticisi konumuna yükselmişti. Bu aşamadan sonra Rönesans düşünürlerinin de etkisiyle Şarlken, imparatorluğunun genişlemesini doğrudan tetikleyen gelişme olarak evrensel hâkimiyet ideolojisini benimsemişti. Bu amaç dâhilinde İstanbul'un ele geçirilmesi evrensel yönetim iddiasının son adımı olarak görülüyordu.[72] Osmanlı cephesinde ise, durum farklı değildir. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'na "dünya egemenliği" kavramı yabancı olmamakla birlikte siyasi araç olarak kullanılmasını İstanbul'un fethi teşvik etmiştir. İstanbul'un fethi, Fatih Sultan Mehmet'e sınırsız güç sahibi mutlak bir hükümdar olma özelliğinin yanı sıra, dünya hâkimiyeti fikrini de yüklemişti. Bu cihan hâkimiyeti fikrini, İbn Kemal *"...tedbiri cihangirlik zikrinde idi..."* sözleriyle Fatih Sultan Mehmet'in amacını kaleme almıştır. Bizans ve Türk geleneğine göre İstanbul'a sahip olan devlet Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı konumunda bulunmaktaydı[73].

Kaynağını dünya egemenliğinden alan ideolojik gücün, İstanbul'un fethi sonrası Osmanlı donanmasına yansıması çok fazla gecikmemiştir. " Sultanü'l- berri ve'l-bahr

---

[71] Herfrıed Münkler, *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, (Çev. Z. A. Yılmazer), İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 29.

[72] Ebru Turan, *The Sultan's Favorite: İbrahim Pasha and the Making of the Ottoman Universal Sovereignty in the Reign of Sultan Süleyman (1516-1526)*, Basılmamış Doktora Tezi, Chicago 2007, s 256-260.

[73] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.111-112. Ayrıca bkz. Halil İnalcık,"II. Mehmet", *DİA*, s. 398, 405, 406.

(kara ve denizlerin sultanı)[74] unvanıyla Fatih Sultan Mehmet'in bilinen dünya hakkında coğrafi bilgi edinme isteği, kıyı bölgelerdeki denizcilerin istihdamı ve Vezir Mahmut Paşa'nın deniz işlerine verdiği önemle Osmanlı donanması Doğu Akdeniz'in güvenliği ve dünya egemenliği iddiasıyla Akdeniz ve Karadeniz'de faaliyete geçmişti.[75] Açıkçası Fatih Sultan Mehmet'in üstlendiği "kara ve denizlerin sultanı" unvanının bizzat kendisi bile Osmanlı İmparatorluğu'nun politikasını şekillendirmek için yeterli görülebilir. Çok geçmeden İstanbul'un fethi sonrası Karadeniz'de hâkimiyet tesis edilmesine rağmen özellikle Batı Roma İmparatorluğu'nun merkezini ele geçirme gayesiyle İtalya kıyılarındaki seferler sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca bu duruma 1480 yılındaki başarısız Rodos kuşatması da eklenmişti.[76] İstanbul fethi öncesi ve sonrasında devletin denizciliğe ilgisinde yaşanan değişim bariz şekilde fark edilmekle birlikte bu değişimin kökenini İstanbul'un konumsal özelliği ve evrensellik iddiasından kaynaklandığı söylenilebilir. Fakat Andrew C. Hess'in makalesinde bahsettiği üzere genişlemeci tutumun oluşmasında finansal kazanç isteği de görmezden gelinmemelidir. Daha önce bahsedilen bir konu olarak temelinde din olan İber Yarımadasında ki yardım isteklerine de güçlü donanma oluşturabilecek ekonomik kaynaklara sahip olmaksızın yanıt verilemezdi.

Yukarıda da bahsedildiği üzere İstanbul'un fethi sonrası Fatih Sultan Mehmet'in coğrafi bilgi edinme isteği dünya egemenliği iddiasıyla paralel olarak gelişmiştir. Aynı amaç doğrultusunda Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde de yönetim elitleri, coğrafyacıları ve haritacıları Osmanlı İmparatorluğu'nun evrensel egemenlik iddialarını destekler nitelikte sembolik ve coğrafi bilgi çalışmaları üretmeleri için teşvikte bulunmuşlardır. Denizlerde Osmanlı politik gündemini

---

[74] II. Murat zamanında kullanılmaya başlanan bu ünvanın Fatih Sultan Mehmet tarafından da kullanıldığı bkz. İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı Denizciliği", *Türk Denizcilik Tarihi, (Ed. İ. Bostan, S. Özbaran), İstanbul 2009,* s.88. *" O, Sultanü'l- barrayn ve hakanü'l- bahrayn, yani Anadolu ve Rumeli ile Karadeniz ve Akdeniz'in hâkimi olmak iddiasındadır*" Halil İnalcık, *Devlet-i Aliye*, s.112.

[75] A. Hess aynı zamanda İbn Kemal'i kaynak göstererek Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya egemenliği gibi politik desteklerin yanında ekonomik kaynakların önemine dikkat çekerek Osmanlıların Doğu Akdeniz'in ticari zenginliğinin kontrolünü de amaçladığından bahsetmektedir. Bkz, Andrew C. Hess, "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries (1453-1525)", *The American Historica Review*, Vol, 75, No.7, December 1970, s. 1898-1904.

[76] İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.18-21.

destekleyen en önemli çalışma olarak Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesi ön plana çıkmaktaydı.[77]

Dünya egemenliği fikrinin yaşanan siyasi gelişmeler dolayısıyla II. Bayezid döneminde etkisini yitirmesine rağmen[78] Osmanlı tarih yazımı özellikle Suriye ve Mısır'ın fethiyle Yavuz Sultan Selime, dünya egemenliği söylemlerine ilaveten genişlemeyi tetikleyen bir kavram olarak "mesiyanizm"[79], "sahibi kıranlık"[80], "tanrının gölgesi" gibi anlamlar yüklemişlerdi.[81] Yavuz Sultan Selim döneminde egemenlik iddialarıyla doğrudan bağlantılı olan bu düşüncelerin tekrar canlanmasında Sultanın kısa saltanatı döneminde imparatorluk topraklarının coğrafi bakımdan iki kat genişletmesi etkili olmuştu. Osmanlı kronik yazarları tarafından Yavuz Sultan Selim'e çizilen imaj onun 1520 yılında beklenmedik ölümü sonrası Kanuni Sultan Süleyman'a yüklenmişti.[82] Yaratılan bu imaj Vezir İbrahim Paşa'nın Mısır teftişi sırasında

---

[77] Hatta Mimar Sinan tarafından inşa edilen yapılarda İstanbul'un evrenin merkezi olduğunu mimari formda desteklemekteydi. Matrakçı Nasuh'ta Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han adlı eserinde bir zamanlar Büyük İskender'e mahsus " yedi iklimin sultanı " unvanını Kanuni Sultan Süleyman'a atıfta bulunarak eserinin giriş kısmında belirtmiştir. Ayrıca Matrakçı'nın İstanbul'u tasvir eden çalışmalarında tersaneyi ön plana çıkarması dikkat çekicidir. Pınar Emiralioğlu, *Geograhical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire*, Asgate 2014, s. 22, 23, 38, 45, 69, 71, 84, 98.

[78] Kaya Şahin, *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar: Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası*, (Çev. A. T. Şen), Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 39-40.

[79] Söz konusu bu imaj 16. Yüzyılın bir ürünü olmamakla birlikte Osmanlı tarih yazıcılığında özellikle kriz dönemlerinin ardından bazı vurgularla tekrar ortaya çıkmıştır. Örneğin, kardeşlerini saf dışı bırakarak fetret devrini sonlandıran I. Mehmet çağdaşı bazı yazarlar tarafından adaleti kaybolmuş dünyaya adalet veren bir "dünya egemen mehdi" olarak lanse edilmiştir bkz. Dimitris Kastritsis," The Historical Epic Ahval-i Sultan Mehemmed (The Tales of Sultan Mehmed) in the Context of Early Ottoman Historiography", *Writing History at the Ottoman Court: Editing the Past, Fashioning the Future*, İndiana 2013, s. 8.

[80] "Erken Modern Osmanlı, Safevi ve Hint- Moğol siyasi düşüncesinde sık sık rastlanan bir terim olarak Sahib-i Kıran kavramı, Moğol-Timurlu siyasi ve askeri mirası, astroloji ilmi, İslami kıyametçilik hareketleri ve çeşitli kehanetlerin etkilediği gelişkin bir kültür evreninde meydana çıktı… Moğol sonrası ve Erken Modern İslam dünyasında evrensel karakterlerde dini ve siyasi liderliği temsil ediyordu. İlk defa Timur tarafından siyasi iddialarını güçlendirmek maksadıyla kullanılan kavrama Süleyman da özellikle saltanatının ilk on yılı boyunca sık sık başvurmuştur. Sahib-Kıran terimi kendi içinde mevcut olan yoğun Mehdici hava sayesinde Osmanlıların evrensel hâkimiyet ve cihan fethi iddialarını yansıtmaktaydı". Bkz. Kaya Şahin, *a.g.e.*, s72-73.

[81] Cornell Fleischer, "The Lawgiver as Messiah: The Making of the İmperial İmage in the Reign of Süleyman", *Soliman le manifique et son temps*, Paris,1992, s.160- 164.

[82] Dünya imparatoru imajını Celalzade Mustafa ilk olarak Yavuz Sultan Selim için daha sonra da Kanuni Sultan Süleyman için kullanmıştır. Bkz. Ebru Turan, *The Sultan's Favorite*, s.75,76.

hazırlanan Mısır Kanunnamesinde de yerini almaktaydı. Kanunname de Osmanlı padişahı hâkimiyetini doğrudan Tanrı'dan alan, dünyevi ve uhrevi egemenliğe sahip adil bir sultan ve halife olarak tanımlanır. Bu iddia siyasi uygulamalar, astroloji ve eskatoloji (kıyametçilik) bağlantılarıyla desteklenmiştir. İlaveten İbrahim Paşa üstün nitelikleri sayesinde padişah iradesinin sağlanmasında aldığı rol ile ideal sadrazam olarak ifade edilmiştir.[83]

Önce Yavuz Sultan Selim sonra da Kanuni Sultan Süleyman'a çizilen bu imajı Gabor Agoston "Osmanlı Büyük Stratejisi" olarak adlandırarak Kanuni Sultan Süleyman döneminde uygulanışını şu şekilde açıklamaktadır.

"*…Bu oluşum süreci, emperyal bir ideolojinin ve bir evrensel imparatorluk vizyonunun formülasyonunu; Osmanlıların Avrupa siyasetine ve siyasal kültürüne entegre olmasına yardım eden imparatorluk sınırları içinde ve dışındaki enformasyon toplama faaliyetlerini; bir dereceye kadar Osmanlıların istihbarat toplama kanalları sayesinde elde ettikleri bilgilere dayanan ve Osmanlıların emperyal vizyonunu genişleten bir dış politika ve propagandanın titizlikle geliştirilmesini ve imparatorluğun insani, ekonomik ve askeri gücünün emperyal politikanın hizmetine koşulmasını da kapsamaktadır…*"[84]

16. yüzyıl Osmanlı denizciliği ve politikasının imparatorluğun hâkimiyet alanını belirleyecek ve yönlendirecek olan evrensel referanslara sahip bu ideolojilerden bağımsız kalması ya da dinamizmini etkilemediği söylenemez. Yukarıda da değinildiği üzere Fatih Sultan Mehmet döneminde yansımalarını bulan politik söyleme özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde mehdici iddialarında eklenmesiyle Osmanlı denizciliğinin nüfuz bölgesini bu yüzyılda da etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Osmanlı İmparatorluğunda mehdici söylemin 1520 ve 1540 yılları arasında Osmanlı-Habsburg arasındaki mücadelede etkili olduğu ancak yüzyılın ortalarına doğru etkisini yitirdiği anlaşılmaktadır. Fakat Akdeniz merkezli dünya egemenliği mücadelesinin

---

[83] Kaya Şahin *a.g.e.,* s.65-71.

[84] Gabor Agoston, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi*", Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, (Der. V. H. Aksan, D. Goffman), (Çev. E. G. Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 105-142.

yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği söylenebilir.[85] Özellikle 16. yüzyılın sonlarına doğru hem Osmanlı İmparatorluğu'nun hem de Habsburglar'ın teknolojik, finansal ve coğrafi kaynaklı sorunlarla karşılaşması her iki devletin de yayılma siyasetine engel teşkil eden faktörler olarak ön plana çıkmaktaydı.[86]

Dünya egemenliği mücadelesinde Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburglar arasında birbirlerine karşı güç, görkem ve meydan okumaların da Osmanlı denizciliğiyle yakından ilintili olabilecek bir ipucu oluşturduğuna dikkat çekilmesi gerekecektir. 24 Şubat 1530'da Papa VII. Clement tarafından Şarlken'e Bologna'daki St. Petronio kilisesinde gösterişli tören eşliğinde kutsal Roma Germen İmparatoru olarak özel bir taç giydirilmişti.[87] Şarlken'in 1530'daki taç giyme töreni altında gizlenen güç gösterisine Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilen yanıt 1532 Alman Seferi olacaktı. İbrahim Paşa tarafından Venedik'te sultana özel olarak hazırlanan taçla -Şarlken'in tacına benzer- kuşanan Kanuni Sultan Süleyman ve ordusu eski Roma İmparatorluğu ordusunu andırırcasına Avrupa içlerindeki yürüyüşünün gösteri ve görkem mahiyeti taşıdığı açıktır. Bu sefer, 1530 seremonisini geçersizleştirmek ve gerçek dünya imparatorunun Kanuni Sultan Süleyman olduğu mesajını vermeyi amaçlıyordu.[88] 1532'de Kanuni Sultan Süleyman'ın gücünü sergilediği Alman seferi esnasında 150 parçalık Osmanlı donanması da Modon ve Koron'a doğru yelken açmıştı. Bu durum karşısında İmparator Şarlken politik dönüm noktası olarak denizde savunma yerine saldırı planına geçerek amirali Andrea Doria'yı Osmanlı donanması üzerine göndermişti. Amaç gövde gösterisi yaparak Avrupa içlerine doğru ilerleyen Osmanlı ordusunu tehdit edici seferinden caydırmaktı ve bu amaca ulaşılmıştı. Andrea Doria kumandasındaki Habsburg donanmasının Koron'a saldırarak başarı kazanması

---

[85] Toledo bu mücadele bağlamında İnebahtı savaşını iki imparatorluk arasında İnebahtı Deniz Muharebesini Akdeniz'de yapılan son savaş olarak değerlendirmektedir. Bkz. Paulıno Toledo, İnebahtı: "Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", *ERDEM: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,* TTK, Ankara 1992, C. 6, S. 18, s.861-876.

[86] Molly Greene, "Akdenizde Osmanlılar", *"Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, (Der. V. H. Aksan, D. Goffman), (Çev. E. G. Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 150-151.

[87] Kenneth M. Setton, *The Papacy and The Levant: The Sixteenth Century to the Reign of Julious III*., Philadelphia 1984, C.3, s.336-337.

[88] Gülru Necipoğlu, "Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg-Papal Rivalry", *The Art Bulletin,* September 1989, Vol.71, No.3, s.401-427.

üzerine Avrupa'ya "Türk'ün ordusu ve donanması pek büyük hasar ve utançla geri çekildi ve kaçarak memleketine döndü " şeklinde zafernameler yollanmıştı.[89]

1532 Alman Seferi dönüşünde Osmanlı İmparatorluğu Avusturya'yı anlaşma yapmaya zorlarken diğer taraftan da Barbaros Hayrettin Paşa ile görüşmelere başlanmış 1534 yılında Osmanlı İmparatorluğunun Deniz Beylerbeyliğine getirilmiştir.[90] Barbaros, Osmanlı İmparatorluğu hizmetine girdikten sonra yeni Osmanlı Kaptan- ı Deryası olarak 1532' de vuku bulan Koron'un zaptına karşılık verme iması taşıyan yenilenmiş Osmanlı donanması ile Özlem Kumrular'ın tabiriyle "ceza seferi" için yelken açması emredilmişti. Bu seferde Barbaros Hayrettin Paşa İtalya kıyılarına yapılan yağma akınları sonrasında Tunus'a giderek bu bölgenin hâkimiyetini yarı bağımsız Hafsi Hanedanı'ndan devralmıştı.[91]

Yukarıda da görüldüğü üzere Alman Seferi ve Osmanlı denizciliği arasında bağ kurulmaya çalışıldığı ifade edilmişti. İlk olarak daha öncede bahsedildiği üzere 1515 yıllarından beri Osmanlı İmparatorluğu ile irtibat halinde olan ve 1519'da da Cezayir hâkimi olan Barbaros Hayrettin Paşa'nın 1534'de Kaptan- Deryalık görevine getirilmesini olağan bir durum olarak görülmemelidir. 1532'de Alman Seferinde Osmanlı İmparatorluğu ve ordusu güç gösterisi, görkem, meydan okuma, dünya imparatoru gibi birçok iddialı kavramı bünyesinde barındıran bir seferi icra ederken Koron'da Osmanlı donanmasının bu ihtişamına gölge düşürüldüğü sonucuna Şarlken'in Avrupa'ya gönderdiği zafernamelerden de varabiliriz. O halde diyebiliriz ki dünya egemenliği temelli ideolojinin Osmanlı denizciliği alanında pasif kalmasıyla oluşan boşluk Barbaros Hayrettin Paşa'ya Kaptan-ı Derya payeliği verilmesiyle doldurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dünya egemenliği düşüncesinin Barbaros Hayrettin Paşa'nın göreve gelmesi sonrası tersanedeki girişimleri düşünüldüğünde Osmanlı donanmasında yenilenmeye de kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Ayrıca

---

[89] Özlem Kumrular, "Koron: Uzak topraklarda İmkânsız Misyon", *Yeni Belgeler Işığı Altında Osmanlı Habsburg Düellosu,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 185-190. Ayrıca bkz. Molly Greene, ***a.g.m.***, s.148.

[90] İdris Bostan, "Kanuni ve Osmanlıların Akdeniz Siyaseti", *Türkler ve Deniz*, (Ed. Ö. Kumrular), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.15.

[91] Özlem Kumrular, "İspanya ve İtalyan Kaynakları Işığında Barbaros'un 1534 Seferi*", Yeni Belgeler Işığı Altında Osmanlı Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 191-200.

yüzyılın son çeyreğinde İnebahtı Bozgunu'nun hemen sonrasında devlet ekonomisini oldukça olumsuz etkilemesine rağmen hazırlanan donanmanın, ertesi yılın sefer mevsiminde denize açılarak ihtişamını sergilemesi Alman Seferindeki ideolojik vizyonunun geç bir tarih olarak denizlere yansıması olarak değerlendirilebilir. Açıkçası İnebahtı sonrası hazırlanan donanma ile imparatorluğun "dünya egemenliği" söylemi doğrultusunda maddi gerçeklikleri dahi aşabildiği görülmüştür.

İnebahtı sonrası[92] hazırlanacak olan 200 parçalık donanma hakkında Kaptan- ı Derya Kılıç Ali Paşa ve Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa arasında geçen diyalog bu durumu oldukça iyi açıklamaktadır. Kılıç Ali Paşa "…*Tekne yapmak kolaydır fakat iki yüz parça gemiye beş altı yüz demir ve ona göre halat, yelken ve başka gereçlerin tamamlanması güç görünür"* sözlerine karşılık Sokullu Mehmet Paşa "…*Paşa Hazretleri, yüce devletin gücü ve kudreti öyledir ki bütün donanma demirlerini gümüşten, iplerini ibrişimden yelkenlerini atlastan yapmak ferman olunsa güçlük çekmeden yerine getirmek mümkündür…"* şeklindeki sözlerle yanıt vererek imparatorluğun ihtişamını vurgulamıştır.[93] Sokullu Mehmet Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki baskın dünya egemenliği söylemini yakın bir şekilde tanık olması Kanuni sonrası dönemde bunun sadrazamlık makamınca da sürdürüldüğünün açık bir göstergesidir.

C. 16. YÜZYIL OSMANLI DENİZCİLİĞİNDE COĞRAFİ MEKÂN, COĞRAFİ BİLGİ VE İKLİMSEL COĞRAFYA

Bu kısım coğrafi mekân, coğrafi bilgi ve iklimsel coğrafya olarak üç alt başlık altında ele alınacaktır.[94] Coğrafi mekân ve coğrafi bilgi Osmanlı denizciliğine dinamizm kazandırırken, ekonomisinin büyük bir kısmı toprağa/coğrafyaya bağlı olan

---

[92] İnebahtı Bozgunu sonrası Osmanlı donanmasının yeniden inşa edilme süreci için bkz. Colin İmber, "The Reconstruction of the Ottoman Fleet After the Battle of Lepanto 1571-1572", *Studies in Ottoman History and Law,* İstanbul 1996, s. 85-101.

[93] Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s.117-118.

[94] Akdeniz'de ki iklim koşullarının teknoloji ile etkileşimini inceleyen bir çalışma için bkz. John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler,* (Çev. F. Tayanç, T. Tayanç), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

imparatorluğun 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra iklimsel tehdit ile karşılaştığı güçlüklerin denizciliğe yansıması incelenecektir.

İ. Coğrafi Mekân

"*…Akdeniz kıyıları, kıta içlerinden gelen, denize yabancı karalılara da kucak açmıştır. Bu insanlar, kendilerinden öncekilerden devraldıkları bir denizcilik geleneğini özümsemişler ve kendilerinden sonrakilere miras bırakmışlardır. Herkes bir başkasının ustası ve çırağıdır…*"[95] Bu ifadeler coğrafi konum ile devletler arasındaki bağ birlikte düşünüldüğünde Osmanlı İmparatorluğunu da ima ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Şöyle ki 1300'lü yıllarda Batı Anadolu'da kurulan beylikler Doğu Akdeniz'de de kendi donanmalarını oluşturarak dönemin Hristiyan kuvvetleri olan Venedik ve Ceneviz'e karşı deniz akınları gerçekleştirmekteydiler. Bu beylikler 1284'de Bizans İmparatorluğunun tasarruf amacıyla donanmayı tahliye etmesinden sonra işsiz kalan denizcileri istihdam ederek deniz güçlerine daha sistematik bir görünüm kazandırmışlardır. Çünkü Bizanslı denizcilerin tecrübe ve bilgilerinden de istifade edilmekteydi. Aynı zamanda Batı Anadolu'da faaliyet gösteren bu beyliklerin bölgedeki Bizans deniz üs ve limanlarını ele geçirmesi denizciliklerinin gelişmesine olumlu tesir etmekteydi. Beylikler denizci yapılarıyla birlikte 14. yüzyılın sonlarında Osmanlı hâkimiyetine girerek Osmanlı denizciliğinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı donanmasının profesyonel tayfası[96] Rumlardan, savaşçıları ise Türklerden teşekkül etmişti."[97] Dolayısıyla, gerek Bizans olsun gerekse beylikler ve

---

[95] Predrag Matvejevic*, Akdeniz'in Kitabı*, (Çev. T. Esmer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.73-74.

[96] O halde Osmanlıların farklı toplumları bünyesinde toplayarak erken diyebileceğimiz bir tarihte imparatorluk davranışları sergiledikleri ifade edilebilir.

[97] Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar*", Türk Denizcilik Tarihi*, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002, s. 31-47. Yazarın küçük farklılıklar içeren aynı makalesi için bkz. Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar, *Türk Denizcilik Tarihi*: *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar,* s.73-90. Ayrıca Osmanlı Devletinin Erken dönem denizcilik faaliyetleri hakkında bkz. Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik faaliyetleri", *Türk Denizcilik Tarihi: Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar*, s.63-71.

Osmanlı İmparatorluğu olsun karşılaşılan coğrafya devletlerin oluşumunda ve siyasi istikametinin belirlenmesinde kaçınılmaz rol oynamaktadır.

Ayrıca daha evvel bahsedildiği gibi "dünya egemenliği", "dinsel çatışma" ve ekonomik kaynaklı mücadelelerin de eklendiği 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğine imparatorluk coğrafyasının fiziksel mekânı da doğal faktör olarak olumlu bir ivme kazandıracaktır. Bu bağlamda Osman Gümüşçü'nün "fiziki coğrafya"[98], "doğal ortam" ve "doğal ortamın insana etkisi"[99] konularını işlediği iki ayrı kitabındaki temel düşünce Osmanlı Denizciliği açısından değerlendirmeye çalışılacaktır. Gümüşçü'nün fiziki coğrafya tanımını yaptığı *"…tabii ortam içerisinde doğal olarak meydana gelen durum…"*[100], doğal ortam tanımlamasında ise "*…Tüm gıda ve ham maddelerin en son kaynağı her toplum, her grup için aynıdır: doğal ortam…"* doğal ortamın insana etkisinde ise *"…insanoğlu… içinde yaşadığı doğal ortam ile bir etkileşim içine girmiştir…"* kısımları bizim için önem arz etmektedir. Gümüşçü, S. Faroqhi'den referansla "*…Osmanlı tarihi uzmanlarının çoğu, inceledikleri alanda çevresel faktörlerin ne kadar etkili olmuş olabileceğinin pek farkında değiller…"* şeklinde kullandığı ifadeler coğrafi ortamın önemini göstermektedir.

Geniş bir kıyı coğrafyası ve adalara sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgelerde deniz ortamına aşina insanlara sahip olabileceği söylenilebilir. Bu bağlamda 16. yüzyıl Osmanlı denizciliği kapsamında doğal ortamın insanlar üzerindeki tesirine Kemal Paşa-zade'nin Gelibolu'daki çocuklar için " *timsah gibi su içinde büyürler*"[101] betimlemesi örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca aşağıda belirtildiği üzere Malta Seferi için donanma personeli olarak imparatorluğun kıyı ve ada

---

[98] Osman Gümüşçü, *Coğrafya 'ya Davet: Tarihçe, Kavramlar, Yapı, Sistematik, Kaynaklar, Method*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s.272.

[99] Yazar doğal ortamın insana etkisinin yanında ayrıca insanın da doğal ortama etkisine değinmektedir. Fakat insanın doğal ortama etkisinin köklü değişimler yaratmaya başladığı dönem 1750'lerden sonra kendini göstermeye başladığı için bu konuya değinilmeyecektir. Osman Gümüşçü, *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, s.271-284.

[101] İdris Bostan, "İdris Bostan ile Piri Reis ve Osmanlı Denizciliği", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi,* İstanbul 2013, S. 17, s.16. Ayrıca Fransa'da 1794-1795 yıllarında çıkarılan bir muhtırada da doğal ortamın önemine değinilmiştir: "*…Denizci kentlerde doğmuş insanlara ihtiyacımız var; bunlar daha henüz beşikteyken denizin havasını solumuş, onunla oynayarak büyümüş olmalıdırlar… Deniz kıyısında doğan adam en az iki kişiye bedeldir…"* Bkz. Michel Mollat du Jourdin, *Avrupa ve Deniz*, (Çev. M. Kargın), AFA Yayıncılık, İstanbul 1993.

bölgelerinin yoğunlukta olduğu dikkat çekmektir. Aynı yaklaşımın Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Muharebesi'nde de uygulandığı görülmektedir.[102] Kuvvetle muhtemeldir ki imparatorluğun daha ziyade kıyı bölgelerinden, donanma personeli için talepte bulunması, gelişigüzel bir durum olmamalıdır. Malta Seferi için, Mora,[103] Hüdavendigar, Karesi, Aydın, Teke, Bolu, Hamit, Menteşe, Sultan-Öni, İlbasan, Çirmen, Selanik, Karlı ili, İnebahtı, Mora, Eğriboz, Midilli, Rodos, Aksaray, Kırşehir ve Niğde beylerinin sancaklarındaki askerleriyle birlikte Boğaz hisarında hazır olmaları emrolunmuştur.[104] İlaveten Sığacık sancağındaki sipahilerin bir kısmının güvenlik amaçlı bölgede bırakılarak büyük çoğunluğunun donanma hizmetine çağırıldığı görülmektedir.[105] Aydın, Alaiye, Saruhan, Karesi, Hamidili, Hüdavendigar, Teke, Biga, Menteşe, Trabzon, Bolu, Ankara gibi bölgelerden kürekçi talebinde de bulunulmuştur.[106]

Devletlerin donanma vücuda getirmeleri oldukça meşakkatli bir süreçtir. Gemi yapımında ve teçhizinde gerekli olan kereste, demir, çivi, kurşun, katran, zift, reçine, balmumu, kendir, resen, üstüpü gibi malzemeleri Osmanlı İmparatorluğu kendi coğrafyasından tedarik edebilmekteydi. Ayrıca İstanbul, Gelibolu, İzmit, Süveyş, Birecik, Basra, Rusçuk, Samsun, Kefken gibi ana tersaneler yanında imparatorluğun kıyı coğrafyası boyunca birçok sayıda gemi inşa tezgâhları da bulunmaktaydı.[107]

Açıkçası Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş kara coğrafyasının denizlerle çevrelenmesi kara hâkimiyetinin sağlamlaştırılması için, denizlerde de egemenlik kurmayı tetiklemektedir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu gerek siyasi iddialarını

---

[102] BOA, MD:12, 20, 21, 26, 27, 31 (C) 15, 24, 69, 201, 202, 208, 254, 314.
[103] BOA, MD:6, 619
[104] BOA, MD:6, 705
[105] BOA MD:6, 884
[106] BOA MD:6, 714 Osmanlı İmparatorluğunun kıyı bölgeleri ve doğal ortam arasında bağlantı kurulmaya çalışılan bu kısımda açıkça belirtilmelidir ki imparatorluğun doğal ortamından dolayı denizci bir kimliğe sahip olup olmadığı tartışmasına girilmeyecektir. Herhangi bir devlet için "Denizcilik kimliği" dönemin diğer devletleriyle de karşılaştırma yapılarak söz konusu dönemde denizcilikten ne anlaşıldığı tespit edildikten sonra değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Burada sadece doğal ortamın insanlar üzerinde etkili olabileceği ve dolayısıyla bu durumun Osmanlı Denizciliğine pozitif bir avantaj sağlayacağı ispatlanmaya çalışılmıştır. Kaldı ki "*…Deniz gücü uzun erimli bir girişimdir. Ve bu süre, herkesin ayağının dibinde olan denizde tüm ulusun çıkarlarının yattığı İngiltere'de de kısa olmamıştır…*" Bkz. Michel Mollat du Jourdin, *a.g.e.*, s.149.
[107] İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyıl'da Tersane-i Amire*, TTK, Ankara 1992.

hayata geçirebilmek için gerekse coğrafi konumun tezahürü olarak hem karada hem denizde organize olmak zorunda kalmıştır. Ayrıca İmparatorluğa ekonomik getiri sağlayan hac yolu ve ticaret gemileri güzergâhında güvenliğin sağlanabilmesi, özellikle Doğu Akdeniz'in kontrolünü gerektirmekteydi.

2. Coğrafi Bilgi

16. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz cephesinde Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu yönünde genişlediği bir dönem olarak ön plana çıkmıştır. Denizlerdeki bu yayılma dünya coğrafyasına yönelik ilginin de yükselmesine yol açmaktaydı.[108] Aslında imparatorluğun dünya egemenliği iddialarıyla da paralel olarak seyreden bu yayılma ile birlikte coğrafi bilgi çalışmalarında yükseliş olmuştur.[109] Bu çalışmalar arasında Piri Reis, Seydi Ali Reis, Tunuslu Hacı Ahmet, Ali Macar Reis, Mustafa b. Ali, Ali Ekber Hitayi, Matrakçı Nasuh gibi isimlerce hazırlanmış coğrafi çalışmalar önem ihtiva etmektedir.[110]

Aynı şekilde coğrafi çalışmaların Habsburg tarafında da artış gösterdiği bilinmektedir. Hatta 1503'de İspanya'da coğrafi araştırmalar için "Casa" dahi kurulmuştu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda coğrafi çalışmalar bireysel olarak yürütülmekteydi. Dikkat çeken durum coğrafi bilgi hazırlayıcılarının yönetimin bir parçası olan Matrakçı Nasuh gibi ya da Mustafa b. Ali gibi imparatorluğun desteğini sağlayarak sistemin parçası olmakta istekli kişiler tarafından icra edilmesiydi. Örneğin, Mustafa b. Ali de daha sonra müneccimbaşılık görevine getirilmiştir. Ayrıca Piri Reis ve Seydi Ali Reis gibi denizciler İstanbul'daki hizbin iddialarını açıkça telaffuz ederek, imparatorluğun genişlemesine yönelik pratik bilginin yanı sıra coğrafi

---

[108] Dış dünya hakkındaki bilgi: yönetim elitleri, seyahat ve coğrafya ile ilgilenen ulema ve eğitim görmüş kişiler ve padişahın sıradan tebaası tarafından sağlanmaktaydı. Bkz. Suraiya Faroghi, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, (Çev. A. Berktay), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 251-293.

[109] Pınar Emiralioğlu, "Cartography and the Ottoman Imperial Project in The Sixteenth Century*", İmperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space*, (Ed. S. Bazzaz, Y. Batsaki, D. Angelov), Cambridge 2013, s.69.

[110] Mahmut Ak, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyacılığı", *Piri Reis'ten Önce Ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2013, s.28-39. Ayrıca bkz. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s.55-104.

farkındalık sunarak Osmanlı donanmasında yükselmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu yüzden coğrafi bilgi çalışmaları onların ana görevi değildi.[111] Ayrıca Abdül Latifi'nin şiirlerinde Kanuni Sultan Süleyman'ı "dünya imparatoru" olarak tanımlanması ve İbrahim Paşa'nın dünyanın merkezi olarak İstanbul'a yönelik faaliyetlerini dile getirmesinin karşılığı olarak Latifi Eyüp el Ensari vakfına kâtip olarak atanmıştır. [112]

Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye adlı eserine bakılacak olursa; Piri Reis çalışmasının giriş kısmında temel denizcilik kavramları hakkında bilgi verdikten sonra sırasıyla Hint okyanusu ve Akdeniz kıyı coğrafyalarından bahsetmektedir. Özellikle Akdeniz kıyılarının anlatıldığı bölümde adalar, kaleler, limanlar, sığ yerler, su ikmal edilebilecek bölgeler gibi bilgilendirmelerin haritalarla da tasvir edilerek verilen bilginin derinleştiği görülmektedir.[113] İçeriğiyle birlikte tasavvur edildiğinde Kitab-ı Bahriye Osmanlı denizciliğinin "navigasyonu" olarak nitelendirilebilir.

Piri Reis Kitab-ı Bahriye adlı eserinde şiirsel bir anlatım yeğlerken Akdeniz coğrafyasına geçtiği kısımda yazı şeklini değiştirerek okuyucuların dikkatini Akdeniz'e çekmeye çalışmıştır. Evrensel egemenlik iddialarının ayyuka çıktığı bir dönemde Kanuni Sultan Süleyman'a sunulan bu eser imparatorluğun amaçlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Piri Reis haritaların da yardımıyla Osmanlı sarayının dikkatini özellikle de Akdeniz'e çekmeye çalışmıştır. İmparatorluğun genişlediği coğrafi alana bakıldığında Piri Reis'in Akdeniz tasvirlerinin Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dâhil edilmesi çok gecikmemiştir. Dolayısıyla Piri Reis Osmanlı yayılma politikasının oluşumuna canlılık kazandıran ve bu bölgelerin ele geçirilmesini coğrafi bilgi ile destekleyen ilk Osmanlı coğrafyacısıdır.

1565 Malta Kuşatması, 1570 Kıbrıs'ın fethi, 1571 İnebahtı Deniz Savaşları öncesinde de Osmanlı Türkçesinde hazırlanan dünya haritaları ve portolonların Osmanlı sarayında dolaşımda olduğu bilinmektedir.[114]

---

[111] Daha evvelde bahsedildiği gibi coğrafi çalışmalar da tıpkı kronik yazarlarının eserleri gibi patronaj ilişkilerinin ürünü olarak vuku bulmuştur.

[112] Pınar Emiralioğlu, *a.g.e.*, s.25-26, 40, 46, 76-79, 82, 83, 95, 98.

[113] Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, TTK, İstanbul 1935,

[114] Pınar Emiralioğlu, *a.g.e.*,

Feridun Bey'in Münşe'at-üs-Selatin adlı eseri ise Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmacı vizyonunu yansıtması bakımından önemlidir. Münşeat yayılmacı imaj yaratmanın bir örneği olarak Hint Okyanusu ve Ortadoğu'da Osmanlı ilerlemesini desteklemekteydi. Sokullu Mehmet Paşa'nın politik stratejisi askeri müdahaleden ziyade Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı bölgenin çeşitli Müslüman topluluklarıyla ideolojik, ticari ve diplomatik bağlar kurarak bölgede Osmanlı etkisini genişletmekti. Fakat Osmanlı yayılmasında Hint Okyanusu tek bölge değildi. Avrupa, Akdeniz ve Hazar bölgesi de ilgi alanları dâhilindeydi ve bu doğrultuda Süveyş ve Don Volga kanal projeleri dahi amaçlanmıştır. Feridun Bey'in eseri erken İslam dönemi ile mevcut dönem arasında bağlantı kurarak bölgede Osmanlıların etkinliğini haklı çıkarmayı amaçlamaktaydı.[115]

Yazarı bilinmeyen Tarih-ı Hindi Garbi adlı eser ise III. Murat'a sunularak Yeni Dünya'nın coğrafi özellikleri ve zenginliklerini ihtiva etmesiyle Osmanlı İmparatorluğunun dikkati Yeni Dünya'ya çekilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda yazarın dini hassasiyeti de kaleme alarak Sultan III. Murat'ın ilgisini çekmeye çalıştığı da aşikârdır. Şöyle ki yazar Sicilya Adası'ndan bahsettiği kısımda bölgenin geçmiş İslami kimliğini vurgulayarak camilerin kilise ve çöplüklere dönüşmesinden yakınmaktadır. Bununla birlikte İmparatorluğun sürekli olarak genişlediğini ve Osmanlı yönetimi altında Sicilya adasının mevcut durumundan kurtulacağına işaret etmektedir.[116]

Görüldüğü üzere Osmanlı İmparatorluğu'na coğrafi bilgi sunan kişiler Akdeniz, Hint Okyanusu ve Yeni Dünya gibi geniş bir alanda imparatorluğa veriler sağlamışlardı. Bu çalışmalar hem imparatorluğun yayılma politikasını pekiştirmekte hem de bahsi geçen coğrafyalarda farkındalık oluşmasına aracı olmaktaydı. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğunun yayılmasını gerçekleştirebileceği bölgeler olarak sunulmuşlardı.

---

[115] Dimitris Kastritsis, "Feridun Beg's Münşe'atü's-Selatin (correspondence of Sultans) and Late Sixteenth-Century Ottoman Views of the Political World*", Imperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space*, (Ed. S. Bazzaz, Y. Batsaki, D. Angelov), Cambridge 2013, s.91-108.

[116] Thomas D. Goodrich, *The Ottoman Turks and the New World: A Study of Tarih-i Hind-i Garbi and Sixteenth-Century Ottoman Americana*, Wiesbaden 1999.

Fakat büyük imparatorlukların oluşumunda askeri ve ekonomik üstünlük çok önemli bir paydaya sahiptir. Hâkimiyet alanlarının genişletilmesi ise imparatorluğun çevre bölgelerinde askeri ve ticari temelde yayılmasıyla gerçekleşir. Askeri yöntem daha çok bozkır imparatorluklarında, ticaret ise tıpkı Portekiz gibi deniz İmparatorluklarında uygulanmaktadır.[117] Ancak bu yayılma teknolojik durumun belirlemiş olduğu uzaklık sorunu da hesaba katıldığında ekonomik gider ve kazanç dengesinde ibrenin gider yönüne döndüğü noktada sarsıntıya uğramaktadır[118]. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na açılmasına olanak sağlayan Mısır, Yemen, Basra ve Lahsa bölgelerinde İmparatorluğun yayılmasıyla artan masrafları karşılamak için İltizam sistemi uygulanmaktaydı. Kazanç elde etme amacıyla da bölgede üretimi özendirme ve limanlardan, iskelelerden gümrük gelirlerinin kaynağı sayılan okyanustan gelen baharat, tekstil ve değerli taşları içeren malların yolunu açma girişimleri artırılmıştı. Özellikle Yemen eyaletinde toplam bütçe, giderleri karşılamamaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu için Akdeniz coğrafyası "merkez" bölge olarak ön plana çıkarken Hindistan, Hint Okyanusu ve Yeni Dünya ise "çevre" bölgeler olarak kalmıştır. Merkez bölgenin dışında kalan çevre bölgeleri konu alan coğrafi çalışmalar, İmparatorluğun korunmasında tampon bölge kapsamında kullanılmıştır. Ayrıca uzak bölgelerin Osmanlı coğrafi çalışmalarında yer bulması genişleyen dünyada imparatorluğun farkındalığını gösteren somut örneklerdir.[119]

3. İklimsel Coğrafya

15.yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın ortalarına kadar hâkim olan ılıman Akdeniz iklimi bu dönemden itibaren yaklaşık 300 yıllık bir süreçte yerini belli aralıklarla şiddetini artırarak "Küçük Buz Çağına" bırakmıştı. Aşırı soğuk ve kurakların yanı sıra zamansız gelen yağmurlar sonucu oluşan sel, taşkın, yüksek nem, erozyon Küçük Buz Çağının temel iklimsel özellikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Akdeniz'de dağlık alanların eteklerine uzanan verimli ovalar değişen iklimle beraber bataklık ve sıtma yuvaları haline gelmişti.[120] O halde 16. yüzyıl Osmanlı denizciliği ve küçük buz çağı

---

[117] Herfrıed Münkler, *a.g.e.*, s. 83-100.
[118] Immanuel Wallerstein, *a.g.e.,* s.349.
[119] Pınar Emiralioğlu, *a.g.e.*, s.112-115.
[120] Faruk Tabak, *Solan Akdeniz 1550-1870: Coğrafi Tarihsel bir Yaklaşım*, (Çev. N. Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008,

arasında nasıl bir bağıntı kurulmalıdır? Ya da başka bir deyişle denizciliği konu alan yaygın tarih yazımının aksine bu tez niçin meteorolojik hava olaylarını kapsayan iklimsel coğrafyayı takibe almıştır? Aslında hava durumu denizciler ile içselleşmiş bir olgudur. Tepeler ardında kabaran bulutlar, Ay'ın görünümü ve daha birçok belirti gelecek olan fırtınanın habercisi veya belirtisi olabilmektedir. Ancak sebep bu değildir. Sebepler tekil olmaktan ziyade çoğuldur. Dolayısıyla 1450 ve 1560'lara kadar ılıman Akdeniz ikliminin dönüşümüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl bir sürece girdiğini anlatmamız gerekecektir.

1570 yıllarında artan nüfus baskısı[121], enflasyon, tarım arazilerinin daralması ile yürütülen savaş organizasyonlarında iaşe sorunları baş göstermeye başladı. İmparatorluğun tahıl ihtiyacı daha çok Tuna, Karadeniz ve Nil ırmağı boyunca uzanan arazilerden karşılanmaktaydı. Nil ırmağının debisindeki yetersizlik Mekke ve Mısır'ın kıtlık çekmesine kâfiydi. Tarım teknolojisi çok uzun yıllardan beri değişim göstermediği için sulama sistemleri oldukça ilkeldi. Özellikle Doğu Akdeniz'de 600 yılın en feci kuraklığı 1590'lı yıllarda yaşanmıştı. Kuşkusuz imparatorluğun karşılaştığı en kötü kuraklıktı. Anadolu'da temel gıda fiyatlarının 1595-1694 yılları arasında üç kat yükselmesi kaçakçılık hadiselerini de tetiklemekteydi. 1608'de ise 5 kat yükseldi. Üstelik sikkenin değeri de büyük oranda düşürülmüştü. Gıda tedarikinde sorunsuz işleyiş imparatorluğun devasa ordusunun beslenmesinde önemli bir meseleydi. Osmanlı donanmasının mevcudu ise 50.000'e kadar ulaşabilmekteydi.[122]

Artan nüfus, tarım arazilerinin daralması, enflasyon, işsizlik gibi sorunlar çaresiz, çapul ve yağmaya yönelen isyancı insanlardan oluşan yeni bir profil yaratmaktaydı. Celaliler[123] olarak bilinen paralı asker önderlerinin etrafında toplanan

---

[121] Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun 16. yüzyıl ortalarından yüzyılın sonuna kadar nüfusun yaklaşık olarak % 40 oranında artış gösterdiği hususunda bkz. Ömer Lütfi Barkan, "essai sur les donnees statisques des registres de recensement dans I' empire Ottoman aux XVe et XVIe siecles", *Journel of the Economic and Social History of the Orient,* Vol. 1, 1957, s.9-36.

[122] Sam White, *Osmanlı'da İsyan İklimi: Erken Modern Dönemde Celali İsyanları*, (N. Elhüseyni), Alfa Basım Yayın, İstanbul 2013, s. 46, 69. Osmanlı İmparatorluğu'nun iklim değişimiyle birlikte yaşanan kıtlık ve ekonomik krizi konu alan bir diğer önemli çalışma için bkz. Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı: Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.*

[123] İklim değişikliği ile Celali isyanları arasındaki bağlantı için bkz. William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611,* (Çev. Ü. Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2002, s. 39-40.

"çaresiz", "hoşnutsuz" ve "fırsatçı" grup imparatorluk için büyük tehdit oluşturmaktaydı. Küçük çaplı arazilerin kâfi gelmemesi, orantısız vergi alımı ve savaş zamanlarındaki bedelli alımlar gibi sebeplerde kırsal kesimden şehir bölgelerine yoğun bir göç yaşanması tarımsal krizi tetiklemekteydi. İmparatorlukta böyle bir tablonun oluşumundaki "aslan payı" şüphesiz "Küçük Buzul Çağı" olarak nitelendirilen iklimsel sebeplerdi. Ancak Küçük Buzul Çağı'nda yaşanan sarsıcı kuraklık ve kıtlıklar 1565'li yıllardan 1590'daki büyük krize kadar yaklaşık 5 yıllık aralıklarla kendisini hissettirmiştir.[124]

Selaniki Mustafa Efendi 1596 yazını şu şekilde açıklamaktaydı: "…*işbu sal-i ferhunde-fal evahirinde hikmet-i Zü'l- celal-i ve'l cemal ile kıllet-i baran olup, sular çekildi, çeşmeler kurudı, kaht u gala ala'imi zahir ü hüveyda oldı. İstanbul muhtekirleri olan mela'in her zahireyi bucaktan bucağa sokmaya başladılar. Bu vasıta ile yiyecek kısmı kemyab olup, ekle kabil nesne bulunmaz oldı… Yeniçeriye koyun yokdur ve saraylara adet etleri verilmeyüp*…"[125]

Küçük Buzul Çağı'ndan tarım ürünlerinin yanında hayvanlar da nasibini almıştı. 1571-1572 yıllarında imparatorluğun Kuzey Anadolu ve Bulgaristan topraklarında şiddetli soğuk ve hastalıklar yüzünden birçok hayvan telef olmuştu.[126] Soğuklar o derece şiddetliydi ki 1621 yılında İstanbul Boğazının donmasına şahit olunmuştu. Peçevi, Seyyit Haşimi ve Neşati adlı şairlerin şiirlerinden bu durumu eserine şu şekilde aktarmıştı:

" *İstanbul Üsküdar arası dondu kış kati oldu*

Geçer her canibe âdem yürür, havf etmeyüp buzda

Denizle yer bir oldu, var ona ibret gözüyle bak

...yol oldu Üsküdar'a Akdeniz dondu bin otuzda"

Neşati :

---

[124] Sam White, a.g.e., 46,69.

[125] Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki (1595-1600)*, (Haz. M. İpşirli), TTK, Ankara 1990, C.2, s.624-625.

[126] Sam White, *a.g.e.*, s.145.

"Emr-i Hak ile İstanbul'da olan kış bu sene

Belki dünya duralı olmadı bir böyle şita

Üsküdar ile İstanbul dondu, derya kurudu

Her gören sanurdu deniz olmuş, Sahra

... Be medet dondu bin otuzda soğuktan derya"[127].

Hasan Beyzade ise "…*Hicret Nebeviyye-i Mustafaviyye'nün bin otuz senesinde bir veçhile, şiddet-i şita oldı ki, Halic-i Konstantiniyye, müncemid olup, sefinesüz buz üzerinden Üsküdar'a ve Galata'ya nice âdem piyade geçmişdür…*" şeklinde soğuk iklim koşullarını yazıya dökme gereği duymuştur.[128]

Yukarıda belirtilen genel temada değişen ekolojik döngü sonrasında imparatorluk sisteminin 1450'lerden 1560'lı yıllara kadar sağladığı sürekliliğin çok yönlü sarsıntılara maruz kalarak dönüşüm geçirdiği açıkça görülmektedir. Gelişen durum imparatorluğun ekonomik yapısını yıpratarak bir zincirin halkası gibi içtimai ve askeri düzenle de eklemlenerek kaos haline dönüşmüştü. Şimdi böyle bir durumun Osmanlı denizciliğine nasıl yansıdığının incelenmesi gerekli olacaktır. Kaldı ki Osmanlı donanma organizasyonunun işlevselliğini sürdürebilmesi sıkı bir şekilde ekonomik durumla ilgiliydi.

Topraklarının büyük bir kısmı denizlerle çevrili olan Osmanlı İmparatorluğu'nda gemi yapımı ve deniz seferleri icra etmek en masraflı askeri girişimdi. Örneğin, 1539'da Venediklilerden Nova'yı almak için tertiplenen deniz seferinde imparatorluk sadece 3 ayda 12 milyon akçelik bütçe ayırmıştı. Donanmanın bakımı için ise harcanılan para yüksek vergi ve hizmetler kapsamında tebaadan karşılanmaktaydı.[129]

---

[127] Peçuyli İbrahim Efenfi*, Peçevi Tarihi*, (Haz. B. S. Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, C.1.

[128] Hasan Beyzade Ahmet Paşa, *Hasan Bey-zade Tarihi (1595-1635)*, (Haz. Ş. N. Aykut), TTK, Ankara 2004, C. 3, s. 928-929.

[129] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600*), (çev. H. Berktay), (Ed. H. İnalcık, D. Quataert), Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, C. 1, s.136-137.

Osmanlı ekonomik sistemine bakılacak olursa, ekonomik işleyişte iaşecilik, fiskalizm(gelircilik) ve gelenekçilik modellerinin imparatorluğun temel prensiplerini oluşturduğu görülecektir.[130] İmparatorluğun genişlemesinde ele geçirilen bölgelerin ekonomik olarak gelir ve gider dengesindeki hassasiyete daha evvel değinilmişti. Yani başka bir deyişle sınırlara dâhil edilen bölgeler ekonomik olarak kendisine yetmeliydi. Hatta fiskalizm anlayışı doğrultusunda gelirlerin olabildiğince artırılarak merkezi hazinenin beslenebilmesi öncelikli amaçlar dâhilindeydi. Tekrarlamak gerekirse, Osmanlı denizciliğinin aktif olabilmesi için ekonomik kaynaklara ihtiyaç zaruri olmasına rağmen İmparatorluk 1560'lardan itibaren ekonomiyi alt üst edecek olan iklimsel tehdit sinyalleri almaktaydı.

İmparatorluğun ekonomik kaynaklarının büyük kısmını oluşturan tarım ürünleri Osmanlı donanma efradının temel yiyecek maddesini oluşturmaktaydı. Donanma mürettebatının ana yiyeceği olan peksimetin her deniz seferi öncesinde hazır bulundurulması gerekiyordu. Bunun içinde peksimetin hammaddesi olan buğdayın temin edilmesi önem arz etmekteydi.[131] Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu idaresi 1560 yıllarından itibaren her iki yılda bir iaşe darlığından dolayı farklı bölgelere yönelerek olağanüstü ve bedelli alımlar yapmak zorunda kalmıştı.[132]

Malta Seferi öncesi hububat kıtlığından dolayı Çorlu, Silivri ve Rodosçuk kadılarına gönderilen hükümde mahzenlerde stoklanmış ne kadar tereke var ise donanma zahiresi için gönderilmesi vurgulanmaktaydı. Ayrıca adı geçen kazalarda her kimde ne kadar buğday ve un bulunuyorsa yalılara getirilerek gemilere verilmesi buyrulmuştur. İlaveten İstanbul'a gelen zahirenin çok az olduğundan yakınılmaktaydı.[133] Gene 16 Şubat 1565 tarihli, Gelibolu Kadısına gönderilen

---

[130] Ekonomik kaynakların mümkün olduğu kadar ucuz, bol ve kaliteli temin edilmesine iaşecilik, sosyal ve iktisadi ilişkilerde sürekliliğin korunması ve değişimine müsaade tanınmamasına gelenekçilik, gelirlerin mümkün olduğunca azami seviyeye çıkarılmasına ise fiskalizm denilmekteydi. Bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s.45. Ayrıca bkz. Sam White, *a.g.e.*, s.49.

[131] İdris Bostan, *Tersane-i Amire*, s.240-250.

[132] Sam White, *a.g.e.*, s.141.

[133] BOA, MD:6/786. Kıtlık ve et sıkıntısı için ayrıca bkz. MD: 5/106, 410, 411, 813. MD: 6/226, 344, 824, 1333, 1334, 1406, 1409, 1410. Emrah Safa Gürkan doğrudan iklim değişimine gönderme yapmasa da fiziki şartları Osmanlı siyasetine yön veren faktörlerden birisi olarak görmektedir. Yazara göre, "… *Bu şartlar askeri operasyonların ömrünü, başarısını ve mali yükünü belirlemekte bu da karar alıcıların*

hükümde Lâpseki Kazası'na hiçbir yerden tereke gelmediği ve perişan halde olmalarından dolayı Gelibolu'dan Lâpseki'ye tereke sevk edilmesi vurgulanmaktadır.[134] Aynı şekilde imparatorluğun güneyinde Mısır Beylerbeyliğine gönderilen hükümde Nil Nehri'ndeki suyun azlığından ve hububat fiyatlarının yükselmesine dikkat çekilmekteydi.[135] Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan zorluklar sonucu 1590'lı yıllarda koyun kesimi yasaklandı. Üstelik 1595'te içyağı ve tereyağı gibi hayvan ürünlerinin tükenmesiyle, imparatorluk mevcut yağların donanmaya ayrılmasına karar vererek şahsi gemilerin yağlanmasını da yasakladı.[136]

Küçük Buzul Çağı'nın Osmanlı denizciliğinin işlevselliğini hatta donanmanın eti kemiği diyebileceğimiz bizatihi donanmanın vücuda getirilmesinde en önemli kaynak malzemesi olan ormanları da hedef aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu durumun 16. yüzyıl Osmanlı denizciliği açısından değişim olarak tanımlanması için henüz erken bir dönemdir. 16. yüzyılın ikinci yarısında kendisini hissettiren Küçük Buzul Çağı'nın özellikleri arasında bulunan artan yağış miktarı ve nemli iklim ile birlikte erozyon tehdidi baş göstermeye başlamıştır. Ardından 16. yüzyılın sonlarına doğru kereste kıtlığı tüm Akdeniz'de hissedilmekteydi.[137] "Küçük buzul çağı" etkisini geniş bir alanda hissettirmekteydi. Bu bağlamda İspanya da 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra iklim değişikliğinin getirdiği baskılar nedeniyle Kastilya ormanlarından, yarımadanın kuzey bölgelerinde ki ormanlık bölgelere yöneldiği gibi Venedik de Adriyatik kıyılarının yerine kereste tedarik edebileceği yeni orman alanları aramaya koyulmuştu.

---

hesaplarına doğrudan etki etmektedir. İlk ve en belirleyici olanı hasattır; Buğday ambarlarının doluluğu ve Akdeniz'in güvenilmez yağışları siyasete yön verecektir…" Bkz. Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın 16. yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti", s.17-18. İklimsel faktörler, iaşe ve askeri seferler arasındaki yakın ilişki için ayrıca bkz. Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş (1500-1700*), (Çev. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2007, s.42-48. Dolayısıyla fiziki şartların siyaseti belirlenmesinde ki bu rolü, iklim değişimi ve etkileriyle birlikte de düşünülebilir.

[134] BOA, MD:6/731 Ayrıca Yenice-i Karasu ve Kavala kadılarına gönderilen hükümde İstanbul zahiresi için gelen gemilere anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması amacıyla Kavala iskelesi haricinde zahire verilmemesine değinilmektedir bkz. MD: 6/845.

[135] BOA, MD:5/813, Ayrıca Hac yolunda fakirlere dağıtılan peksimetin buğdayı bu zamana kadar Mısırdan karşılanmasına rağmen kıtlıktan dolayı kesintiye uğramıştı bkz. MD:5/895.

[136] Sam White, *a.g.e.*, s.206

[137] Faruk Tabak, *a.g.e.*, s.31-32.

Faruk Tabak, 16. yüzyılın ikinci yarısı için ormanlık bölgelere yönelik başlıca tehdidin sel ve taşkınlar sonucu ovaların bataklık haline gelerek ağaçlık alanların, nüfus baskısı da dikkate alındığında yerleşim ve tarım bölgesine dönüşmesi olarak göstermektedir.[138] Orman kaynaklarının azalması özellikle 16 yüzyıl sonlarında Akdeniz havzasında büyük bir endişe yarattı. Bu endişenin tek kaynağı gemi yapımının doğurduğu kereste ihtiyacı değildi. Çünkü gemi yapımında kullanılan kereste özel nitelikli bir malzeme olması nedeniyle genel bir ormansızlaşmaya yol açması pek mümkün değildi.[139] Dolayısıyla ormanların azalmasının nedeni tek başına gemi yapımından kaynaklanan tüketim olgusuna indirgenmemelidir. Diğer taraftan ormanlık alanların tükenişi hususunda Faruk Tabak ile benzer gerekçelere sahip olan Sam White, Osmanlı'nın kereste kullanımında belirli bir düzeyde bilince sahip olduğunu vurgulayarak konuyla ilgili şu ifadelere de yer vermektedir: *"... Türklerin ormanları zaten azalmış Yakındoğu arazisini yıkıma uğrattığı yolundaki yaygın yanlış izlenimlerin aksine Osmanlı İmparatorluğu dağlık kıyılar boyunca devraldığı geniş orman rezervlerini gayet iyi işletti... Osmanlı uyruklarına her türlü izinsiz kesim, otlatma ve odunkömürü yapımını yasaklayan merkezi idare, orman koruyuculuğunu yapmak üzere yeniçeriler atadı ve kereste kaynaklarına tecavüz edenlere kürek hizmeti gibi sert cezalar getirdi..."*[140] Daha sonraki yüzyıla geçildiğinde, İdris Bostan Tersane-i Amire'nin kereste ihtiyacının uzun yıllar karşılandığı Kocaeli bölgesindeki kaynakların tükenmesini özellikle 17. yüzyılın sonlarına doğru kalyon yapımının hızlanmasını gerekçe göstererek, imparatorluğun yeni kereste kaynakları bulmak için Bolu bölgesine yöneldiğini belirtmektedir.[141] Bu nedenle 17. yüzyılda söz konusu bölge için ormanların azalmasına temel gerekçe olarak tüketim gösterilebilir. Fakat genel olarak bahsetmek gerekirse donanma ile bağlantılı olarak ormansızlaşma olgusu

---

[138] Faruk Tabak, *a.g.e.*, s.226-234.

[139] Faruk Tabak, a.g.e., s. 225-237.

[140] Sam White, *a.g.e.*, s.57-59. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Orta Doğu'daki ormanlık bölgelerin azalışı imparatorluğun kontrolü dışında yüz tutmuş durumdaydı. Dolayısıyla bu konuda insan faktöründen ziyade coğrafi etmenlerin rol oynamış olduğu varsayımı önem kazanmaktadır.

[141] İdris Bostan, *Tersane-i Amire*, s. 102-118; bunun yanında Osmanlı ormancılığı üzerine çalışmış olan Selçuk Dursun, İdris bostanla konuya paralel bir yaklaşım sergileyerek gemi yapımının doğurduğu kereste talebinin diğer insan kaynaklı etkilerinin yanında orman arazilerinin azalmasında önemli bir rolünün olduğunu vurgulamaktadır. Daha geniş bir bilgi için bkz. Selçuk Dursun, *Forest and the State: History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire*, Basılmamış Doktora Tezi, Sabancı University, February 2007, s. 48-59.

ne sadece coğrafi bir etki olarak küçük buz çağına atfedilebilir ne de sadece kadırgadan kalyona geçişin doğurduğu tüketim ile açıklanabilir. Şüphesiz burada var olan durum birden fazla faktörün tek bir olgu üzerinde yaratmış olduğu baskı ve bu baskının doğurduğu dönüşümdür.

Malta Seferi ve İnebahtı Deniz Savaşı arası dönemde imparatorluğun orman alanlarına yönelik politikasına bakıldığında gemi ağacı için ayrılmış alanlar başta olmak üzere ormanlık bölgelerin korunması için önlem alınarak cezalandırmaların uygulandığı anlaşılmaktadır.[142] Ayrıca kısmen de olsa kereste tedarikinde de sıkıntıların yaşandığı görülmektedir.[143]

Osmanlı donanmasında tımarlı sipahilerin kullanıldığı bilinmektedir. Tımar sisteminin işleyişinde de olumsuz açıdan dönüşüm yaratan etkenlere bakıldığında Küçük Buzul Çağı'nın etkilerinin hissedildiği anlaşılabilir. Tımar sisteminin aleyhinde gelişen dönüşüm ise sipahilerin kalite ve miktarında azalmaya yol açmıştır. İmparatorluk azalan tımarlı sipahilerin boşluğunu ücretli asker olarak kapıkulu ve leventler[144] ile doldurmaya çalıştı. Ancak kapıkulu askerleri de eski disiplinlerinden uzaklaşmışlardı. Tımar sisteminde yaşanan bu dönüşüm 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar dayandırılmaktadır.[145] Dolayısıyla donanma mürettebatının disiplinsizlikleri ile ilgili olarak Kıbrıs Savaşı ve İnebahtı Deniz Muharebesi'ne dair sunulacak örnekler bu durumun Osmanlı denizciliğine yansıması olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs Savaşı sırasında Rodos ve İskenderiye Beyleri Girit'ten Kıbrıs'a yardım için gelen gemileri engellemeleri için görevlendirildikleri halde kürekçilerin hasta oldukları öne sürülerek Aydın, Sığla ve Karesi sipahileriyle birlikte halatçı, cenkçi ve topçuların görevlerini

---

[142] BOA, MD:12/53, 1020, 1054, MD:6/949.

[143] BOA, MD:12/ 173, 174.

[144] Levent kelimesi deniz askeri tanımlamasını çağrıştırsa da bahsi geçen dönemde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman döneminin son birkaç yılını konu alan Mühimme defterlerinde levend ifadesiyle " *çift bozan reaya, denizde korsanlık, karada eşkıyalık eden kimseler*" kastedilmiştir. Levend kelimesinin geçirdiği anlam değişiklikleri için bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK, Ankara 2014, s.5-15.

[145] *"…Kanuni'nin son zamanlarından itibaren tımar sisteminin askeri yönü, yani tımarlı sipahilik gittikçe çökmeye başladı. II. Selim zamanında bunun hızı daha da arttı. III. Murat ve III. Mehmet zamanlarında ise çöküş tamamen büyüdü…"* bkz. Mustafa Cezar, *a.g.e*, s.103-120.

icra etmeyerek dağılmalarıyla Rodos Beyi'nin azledildiği görülmektedir.[146] Ayrıca ilginçtir ki "sefer organizasyonu"[147] denildiğinde akla ilk gelecek olan Osmanlı İmparatorluğu'nda 19 Mart 1571 tarihinde İnebahtı Alaybeyi'ne gönderilen hükümde, "…*hangi iskelede gemi bulur isen…"* şeklindeki ifade ile sistematik bir sevkiyatın gerçekleşmediği sezilmektedir.[148] İlaveten 15 Mart 1571 tarihli hükümde Anadolu ve Rumeli bölgelerinden nevruzdan önce kürekçi talebinde bulunulmasına rağmen kürekçilerin hala gönderilmediğinden yakınılmaktadır.[149]

Görüldüğü üzere 1560'lı yıllardan itibaren etkisini gösteren "Küçük Buzul Çağı" bizim belirlediğimiz dönem aralığında Malta Kuşatması ve İnebahtı Deniz Muharebesi'ni de zamansal açıdan kapsamaktadır. Aslında 1560'lı yıllardan 1571 yılına kadar olan dönem arasında çok şiddetli olmamıştır. Daha evvelde değindiğimiz üzere imparatorluk asıl şok etkisini 1590'larda yaşayacaktı. Fakat 1560 ve 1571 arası dönem Osmanlı denizciliğinde organizasyon sisteminin sarsılarak, niteliğinde çözülme ve dönüşümün yaşanmaya başlandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Nitekim Sam White çalışmasında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *"…Osmanlı yönetiminin başarısı ya da başarısızlığı tedarik ve iskân sistemlerinin düzgün işleyişine sıkı sıkıya bağlıydı. İmparatorluğun İnebahtı felaketini atlattığı 1571'de, bu sistemler görünüşte en üst düzeyde işliyormuş gibiydi. Ne var ki, bu görünüşün altında sıkıntının ilk belirtileri artık kıpırdamaktaydı…*"[150] Ancak bu dönem içerisinde Malta,

---

[146] BOA, MD: 12/185. Bu durum üzerine padişah dağılan donanma efradına tepkisini Kaptan Paşa'ya gönderilen hükümde şu sözlerle dile getirmiştir: *"…sebeb ne olmısdur, icâzet mi virilmisdür, kimlerün icâzetleriyle gitmislerdür ve kürekci vü âlâtcı ve sâyir mukarrer ü neferâtı gemilerden çıkarup kaçırmaga sebeb ne olmısdur, gemilerün topcıları ve sâyir mukarrerleri gemileri bıragup gitmege bâ'ıs nedür, ne mahalle gitmislerdür, kimler icâzet virmisdür ve bi'l-cümle gemilerün bozılmasına bâ'ıs ü bâdî olan ne ise aslı ve hakîkati ile onat vechile teftîs ü tefahhus eyleyüp gavrine irisüp mufassal ü mesrûh yazup vukû'ı üzre arzeyleyesin ki, anun gibi emr-i serîfüme muhâlefet eyleyenlerün bir vechile haklarından geline [ki], sâyirlerine mûcib-i ıbret ü nasîhat vâkı' ola. Husûs-ı mezbûr mühimdür; ihtimâm eyleyüp bâb-ı ikdâmda dakîka fevteylemeyesin…"*

[147] Osmanlı İmparatorluğu'nun sefer organizasyonu hakkında önemli bir çalışma için bkz. Rhoads Murphey, *a.g.e.,*

[148] BOA, MD:12/201. *"…Vardukda, aslâ te'hîr u târâm eylemeyüp zikrolunan sipâhîlerünle yat u yaraklarıyla müretteb ü mükemmel olup dahı kankı iskelede gemi bulursan te'hîr eylemeyüp gemi bulundugı yirde gemiye girüp varup mu'accelen erüşüp vech ü münâsib oldugu üzere hıdmetde bulunasın…"* benzer durum için ayrıca bkz. BOA, MD:12/202,203.

[149] BOA, MD:12/208.

[150] Sam White, *a.g.e.*, s.86.

Kıbrıs Seferi ve İnebahtı Deniz Muharebesi gibi büyük çaplı organizasyonlar icra edilmişti. Malta Kuşatması ve İnebahtı, başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen Kıbrıs Adası imparatorluk sınırlarına katılmıştı. Elbette Malta ve İnebahtı başarısızlıklarını, tam anlamıyla iklimsel coğrafyanın getirdiği bir sonuç olarak değerlendiremeyiz.[151] Hatta imparatorluk İnebahtı bozgununun ardından çok ağır bir ekonomik yük altına girse de meşhur organizasyon ve tedarik sistemini uygulayarak kısa bir süre sonra gücünü ve ihtişamını sergilemeye çalışmıştır. Çünkü güç, ihtişam, gösteriş gibi kavramlar imparatorluğun uzak olmadığı tanımlamalardı. Ama aynı zamanda sistem "Küçük Buzul Çağı" denen ağır bir sınavdan geçmekteydi. Bizim burada değineceğimiz bir diğer husus ise, 1450 ve 1560 arasındaki ılıman Akdeniz ikliminin Osmanlı imparatorluğunun denizlerde ki yayılmasına ivme ve olanak tanıyan "yelken vazifesi" yaptığının da açıkça iddia edilmesidir.

İklimsel coğrafya ve Osmanlı denizciliğinin ilişkilendirildiği bu bölümde çok doğal olarak Küçük Buzul Çağı'nın iklim olaylarından sadece Osmanlı İmparatorluğu mu etkilenmiştir sorusuyla karşılaşabiliriz. Benzer durumların daha evvel kısmen de olsa İspanya ve Venedik gibi devletlerin de mevcut ormanlara alternatif oluşturabilecek yeni bölgeler aramaya koyulduğundan bahsedilmişti.

16. yüzyılda Osmanlı donanmasını konu alan tezimizin bu bölümünde Donanmayı anlamak ve anlamlandırabilmek için öncelikle imparatorluğun siyasi, dini, jeostratejik ve iklimsel coğrafyası tanımlanmaya çalışılmıştır. Nitekim imparatorluğun nasıl bir kimliğe sahip olduğu sorusu irdelenmeden Osmanlı denizciliğinin anlaşılma gayreti havada kalacaktır. Dolayısıyla bu durum "anlama" eylemini tipik bir "anlatı" ya dönüştürür. Bu bölümde bahsedilen kıstaslar hem ikinci bölümün hem de üçüncü bölümün ana omurgasını oluşturmaktadır. Fakat bu bölümde incelenen her başlığı diğer bölümlere konumlandırmak ve yinelemek, konu bütünlüğünü dağıtacağı için burada ayrı bir bölüm olarak irdelenmiştir. Diğer taraftan bu bölümdeki kıstaslar yeri geldiğinde canlılık ve geçerlilik açısından süreklilik ve değişim bağlamında belirtilecektir. Şimdi bu bölümde 16. yüzyılın resmedilmiş tablosu ile II. bölümün

[151]Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının bir hayli genişlemesiyle 16. yüzyılda kullanılan kadırga tipi gemilerin uzak bölgelerde uzun süre barınabilme gibi teknik kapasiteden yoksun oluşu gibi birçok farklı etmende hesaba alınmalıdır.

içeriğini oluşturan 1522 Rodos Seferi, 1538 Preveze Deniz Savaşı, 1565 Malta Kuşatması ve 1571 İnebahtı Deniz Savaşı anlatılarına gidilebilir.

II. BÖLÜM

DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA DÖRT TARİHSEL VAKA

Osmanlı denizciliğinin sadece deniz olaylarına odaklanılarak anlaşılamayacağı bir önceki bölümde bahsedilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesiyle paralel olarak yürütülen fetih siyasetinin şekillenmesinde dünya egemenliği, coğrafi mekân, iklimsel coğrafya, dini inanç ve meşruiyet önemli bir paydaya sahipti. Şüphesiz imparatorluğun genişleme istikametinde karalarla bütünleşmiş denizlerin varlığı, Osmanlı denizciliği gerçekliğini de yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Daha evvelde bahsedildiği üzere I. bölümde Osmanlı siyasi ve coğrafi kimliğini betimleyen bir tablo çizilmişti. İşte bu tablo şüphesiz burada bahsedilecek olan Rodos, Preveze, Malta ve İnebahtı anlatılarının da zeminine asıl şekil veren kıstaslar olarak değerlendirilebilir. Şimdi bu esnada niçin Rodos, Preveze, Malta ve İnebahtı tarihlerinin bu çalışmanın merceğine alındığını izah etmek gerekecektir. Aksi takdirde 1534 Tunus Seferi, 1537 Korfu Seferi, 1560 Cerbe Muharebesi, 1570 Kıbrıs Kuşatması vb. savaşların niçin işlenmediği sorusuyla karşılaşılabilir. Süreklilik ve değişimlerin tespiti için belli bir zaman aralığına ihtiyaç vardır. Burada belirlenen tarihler hem 16. yüzyılın geneline dengeli bir şekilde dağılarak süreklilik ve değişim tespitine imkân tanımakta hem de sonuçlarının yankısı bakımından önem arz etmektedir. Nitekim iki deniz savaşı ve iki kuşatma savaşının belirlenmesi bilinçli bir plan dâhilindedir. Dolayısıyla uzun bir dönem içerisinde dört farklı tarih belirlenerek araştırma açısından "sondaj yöntemi" uygulanmaya çalışılmıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında vuku bulan 1522 tarihli Rodos ve 1538 tarihli Preveze Deniz Savaşı Osmanlılar açısından zaferle sonuçlanmıştı. Fakat yüzyılın ikinci yarısına girildiğinde 1565 tarihli Malta'da duraksama ve 1571 tarihli İnebahtı'da Osmanlı donanmasının bozguna uğradığı görülmektedir. Yüzyılın ilk yarısı zaferler ile taçlanırken ikinci yarısındaki duraksama ve bozgun olayı rastlantı olarak değerlendirilemez. Çünkü hiçbir rastlantı bu kadar tutarlı olamaz. İşte bu şekilde zafer, duraksama ve bozgun zincirlemesinin teşekkülü, bu tezin penceresini oluşturan I. bölümde çizilen tablonun ürünü olarak iddia edilmektedir. II. bölümün içeriği anlatı formatında olup yeri geldiğinde süreklilik ve değişim vurguları yapılacaktır.

A. Dünya Egemenliği Hizmetinde Osmanlı Donanması ve Rodos'un Fethi

16. yüzyılın başı sayılabilecek bir zamana tekabül eden 1522 tarihli Rodos Seferi öncesinde ve esnasında I. bölümdeki olgusal anlatının donanmanın Osmanlı İmparatorluğu için ne anlama geldiği hakkında bir takım tespitlerde bulunulabilir. İlk olarak bu dönemde "dini meşruiyet" hareketli, etkili ve hatta daha da güçlendirilmişti. Şöyle ki Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Safevilere indirmiş olduğu darbe ve 1516 ve 1517 yıllarında Memlüklere son vererek Osmanlıların "halifelik sıfatını devralması" imparatorluğu din koruyuculuğu açısından oldukça kuvvetlendirmişti.[152] Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde güçlü bir dini meşruiyete sahipti. II. Bayezıt döneminde yaşanan siyasi gelişmelerden dolayı "dünya egemenliği" fikri solgun bir durumda idi. Fakat Yavuz Sultan Selim döneminde kısa zamanda sınırların iki kat genişlemesi Osmanlı tarih yazımının elini kuvvetlendirmişti. Osmanlı tarih yazımı bu dönemde Yavuz Sultan Selim'e dünya egemenliği iddiası yanında, mesiyanizm, sahib-i kıran ve Tanrı'nın gölgesi gibi anlamları da yüklemişti. Yavuz Sultan Selim'in beklenmedik ölümü sonrasında ise tüm bu anlamlar yeni Padişah Kanuni Sultan Süleyman'a yüklendi.[153] Yani ikinci olarak bu dönemde "dünya egemenliği" ne dayalı iddialar da oldukça kuvvetliydi. Üçüncü olarak I. bölümden de hatırlanacağı gibi özellikle Akdeniz ile ilgili coğrafi bilgi çalışmaları da bu dönemde revaçta idi. Aynı zamanda iklimsel coğrafya bakımından iklim koşullarının da bu dönemde Osmanlılara tehdit oluşturmadığı hatırlanmalıdır. Nitekim bahsedilen bu hususlar Osmanlı İmparatorluğu'nun fetih yaparak genişlemesi açısından hem kara hem deniz ile ilgili seferlerine "doping" etkisi yapabilirdi. İşte böyle bir ortamda Rodos Seferi organize edilmekteydi. Rodos Osmanlı İmparatorluğu için aşina olmadıkları bir ada değildi.

Fatih Sultan Mehmet zamanında kuşatma altına alınan Rodos adasının şövalyeler tarafından imparatorluğun kuvvetlerine karşı direnç göstererek kuşatmanın kaldırıldığı düşünülecek olursa, adanın savunma açısından özelliklerini incelemek yerinde olacaktır. Rodos Adasının savunma açısından niteliklerine bakıldığında

---

[152] Nikolay İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi (1516-1574),* (Çev. İ. Kemaloğlu, R. Abdieva), TTK, Ankara 2013, s. 33-51.

[153] Ebru Turan, *The Sultan's Favorite*, s.75,76. Kaya Şahin, *a.g.e*, s. 39-40, 72-73. Cornell Fleischer, *a.g.m.*, s. 160-164.

kuşatana karşı üstün mukavemet özelliği ile çetin bir ada olarak ön plana çıktığı söylenilebilir. Bu bağlamda kalesinin bir kısmı düşman tarafından ele geçirilse dahi ele geçirilen bölüm diğer yerlerden ateş altına alınabilmektedir. Ayrıca duvarları uzaktan görülemeyecek şekilde itinayla inşa edilmiştir. Kalenin duvarlarının kalınlığı yaklaşık olarak 7 arşın kalınlığında olup bu kalın duvarın 10 arşın gerisinde aynı oranlara sahip bir duvar daha bulunmaktadır. Bu iki duvarın arası da toprakla doldurulmuştur. Şehrin denize bakan tarafında bulunan limanın girişine düşman gemilerinin saldırılarının engellenmesi için zincir yerleştirilmiştir. İlaveten liman mendireklerinde düşman gemilerini tehdit eden toplar konuşlandırılmıştır.[154] Açıkçası Rodos Adası'nın istihkâmı aşılmaz olarak görünmektedir. Celal-zade Mustafa, Rodos'u bu özelliğinden dolayı "*…Yeryüzünde bu kalenin bir eşi daha görülmemiştir…"* cümlesiyle nitelendirilmiştir. Fakat Rodos Adasının üstün savunma sistemi dikkat çekici olmasına rağmen Rodos ve İstanbul arasındaki mesafenin çok uzak olmaması ve Batı'dan yardım gelme olasılığının düşük olduğu durumlarda, imparatorluğun uzun kuşatma yapabilmesi mümkündü.[155] Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in 1480 yılındaki muhasarasıyla karşılaştırma yapılacak olursa Rodos bu denli bir istihkâmdan muaftı.[156]

---

[154] Celal-zade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 64. Kale'ye Sultan'ın hayranlığını ve üstün savunma özelliğini Lütfi Paşa eserinde şu şekilde dokumuştur: "…*Gördi kim, yedi kat burç içre nar-ı cehennem bigi ve zebani mecmu' ile tolı yedi yıl mikdarı yerden yanına varılmaz, üzerinden kuş geçse peren döküp geçer ve ejderhanın zühresi yokdur ki, topları yanında ağzın açа. Şah-ı Cihan ol kal'ayı bu vecihle göricek hayran olub… Mustafa Paşa'yı getürdüb andan dahi Rodos'un ahvalin sordu ol dahi cevab virüb didi kim, yedi başlu sanasın hufte ejder/ hazer eyler gören ger olsa Haydar… Yedi kat yer gibi muhkem binası/ yedi bin yıldan irmemiş fenası… limanın kapusunda kat kat zencirler bağlanmışdır…"* Bkz. Kayhan Atik, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Ali Osman,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.249-250. Ancak kroniklerin yazılış amaçları dikkate alındığında beklentilerin yüksek olduğu ve tahta yeni çıkmış bir Sultan'ın ilk iki önemli seferi içerisinde bulunan Rodos özellik açısından gerçekten zor bir ada olsa da kronik yazarlarının bilinçli olarak Sultanı ön plana çıkarmak için abartı yapabilme ihtimali de dikkate alınmalıdır. İstanbul Fatihi Sultan II. Mehmet tarafından alınamayan Belgrad ve Rodos'u genç padişah Kanuni Sultan Süleyman Osmanlı sınırları içerisine katarak babası Yavuz Sultan Süleyman'ın güçlü bürokratlarına karşı rüştünü ispatlamıştı. Ayrıca Lütfi Paşa'nın Rodos Seferi anlatısında padişahın " *Şah-ı Cihan*" olarak tasvir edilmesiyle Dünya egemenliği iddiasının eserde pekiştirildiği gözden kaçmamalıdır.

[155] Metin Kunt- Christine Woodhead, *Kanuni ve Çağı: Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, (Çev. S. Yalçın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 42.

[156] 1480 deki kuşatmada Rodos ince ve yüksek duvarlarıyla merdivenlerle yapılacak saldırılara karşı tasarlanmıştı ve sürekli olan top atışına karşı zaafları olan tipik ortaçağ kalelerinin özelliklerini barındırmaktaydı. Kanuni sultan Süleyman döneminde Rodos askeri mimaride yaşanan bir devrimin

Rodos sakinlerinin özelliklerine bakılacak olursa; Rodos, toplumda herkesin üstünde yer alan ve çeşitli imtiyazları ellerinde bulunduran St. Jean Şövalyelerinin (Hospitaller olarak da bilinen) yönetiminde idi. Soylu sınıfı oluşturan şövalyeler Kudüs ve Suriye'yi terk etmek zorunda kaldıktan sonra 1306 yılında içerisinde Rodos Adasının da bulunduğu 12 adayı mülk edinmişlerdi.[157] Sadece Papaya bağlılık yeminiyle hareket eden şövalyelerin başlıca amaçları kâfirlere karşı saldırı girişimlerini idame ettirmekti.[158] Bundan dolayıdır ki Papalık tasavvurunda Rodos, Bizans'ın İslami genişleme karşısında erimesiyle Osmanlılara karşı kalkan görevi üstlenen ileri bir karakol vazifesi taşıyordu. Papa II. Pius Rodos'un kilit önemine "*…Tüm diğer Hristiyan Prensler Türklere yöneltecekleri düşmanlıkta tek bir adadan ibaret olan Rodos kadar şevkle davransa o imansız halk bu kadar güçlenmezdi…*" sözleriyle Rodos şövalyelerine olan memnuniyetini bildirmiştir.[159]

Rodos deniz sınırı dâhilinde Osmanlı ordusunun Hristiyan dünyasına karşı yapacağı seferler için giriş kapısı olmakla birlikte imparatorluğun Anadolu topraklarına yakınlığıyla sınırlar içerisine alınmadığı takdirde rahatsız edici bir coğrafi özellik taşımaktadır.[160] Ayrıca Rodoslular hac vazifesini yerine getirmek için deniz yolu ile Mısır'a giden hacıları esir ediyorlar ve ticarete engel olmaktaydılar.[161] Genel olarak Rodosluların Müslümanlara karşı takındıkları olumsuz tutum ve korsanlık

---

yükseliş noktasına rastlamıştı. Yüksek ateş gücüne yönelik devasa ve kalın surlar, güllelerin yönünü saptıran eğimli parapetler gibi birçok özelliği bünyesinde barındıran kuşatanı bekleyen tuzaklarla İtalyan mühendislerce inşa edilerek dünyanın en iyi savunulan kentine dönüşmüştü. Roger Crowley, *İmparatorlukların Denizi Akdeniz*, (Çev. C. Taşcıoğlu), April Yayıncılık, Ankara 2008, s. 32-33.

[157] Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522*, (Çev. T. Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 13.

[158] Fakat Akdeniz'de ki ilişkilerin ne kadar esnek ve geçirgen olduğu hatırlanmalıdır. Nitekim dini bağlılıkların bu kadar baskın olması şüphe uyandırmaktadır.

[159] Roger Crowley, *a.g.e.*, s. 23-24. Rodos şövalyelerinin bu sözlere layık olabilme ihtimalleri kadar, Papa'nın sözlerinin Hıristiyanlığı koruma amaçlı politik bir söylem olabileceği de pek uzak görünmemektedir.

[160] İdrisi Bitlisi, *Heşt Behişt: VII. Ketibe: Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, (Haz. M. İ. Yıldırım), TTK, Ankara 2013, s. 258.

[161] Korsanlık sonucu ele geçirilen Müslümanların durumunu Kemalpaşazade şu şekilde anlatmaktadır: *"… Her zaman ehl-i imandan erkek ve dişi beş-altı bin kişi ol bed-kişler elinde esir u dest-gir olup, gündüz boyunları gull u züllde, gece elleri ve ayakları zencir-i teshirde zen-cirlik iderler, nan u işi unutmuşlaridi…"*Kemal Paşa-zade, *a.g.e*, s. 127-131.

faaliyetleri, gezginlerin ve Rodos'taki esirlerin padişaha kadar ulaşan şikâyetlerinde de yer almıştı. Hatta bu durum Kahire'de atasözüne dahi dönüşmüştü.[162] Şimdiye değin ele alınan sebeplere bakıldığında meşruiyet aracı olarak din ve ekonomik sebeplerin yanı sıra adanın imparatorluğun ana karasına olan yakınlığı fetih gerekçesi olarak ileri sürülebilir. Yavuz Sultan Selim'in doğu seferleri sonrası İmparatorluğun İslam dininin gerçek savunuculuğunu üstlenmesi Rodos'a yapılacak olan olası bir seferle daha da güçlenebilirdi. Fatih Sultan Mehmet[163]saltanatının son dönemlerinde 1480 yılında Mesih Paşa'yı Rodos'un alınması için görevlendirmiş ancak kale uzun süre muhasara altında tutulmasına rağmen sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Aslında sefer sonrasında Mesih Paşa'nın akıbeti daha Fatih Sultan Mehmet döneminden beri adanın Osmanlılar için ne derecede önemli olduğunu göstermektedir. Mesih Paşa, Rodos değil de başka bir yerde mağlup olsaydı, başarısızlığını canıyla ödemeyebilirdi. Çünkü Fatih Sultan Mehmet'in mağlup olan komutanlarının aynı akıbete uğramadığı bilinmektedir. Örneklendirmek gerekirse, Fatih Sultan Mehmet İşkodra' da başarısız olan Süleyman Paşa'yı görevinde tutarak Eflak üzerine sevk etmiş ve hatalı hareketlerinden dolayı burada da başarısız olan Süleyman Paşayı görevinde bırakmıştı.[164] Burada belirtilmesi amaçlanan husus, imparatorluk için Rodos'un ne derecede önemli olduğuna dikkat çekmektir. Buna mukabil, Fatih döneminden Kanuni

---

[162] Tercier tarafından Arapçadan çevrilen metni kullanan Nicolas Vatin mevcut durumu şu şekilde aktarmaktadır: "…*Onların eline düşme bahtsızlığına uğrayanlar, eğer fidye ödeme olanağından yoksunsalar, özgürlüğe kavuşmayı asla umut edemezlerdi, efendileri onların zengin olduğunu öğrenince de, fidyenin bedelini aşırı derecede yükseltiyorlardı; ama eğer köleler yoksulsa ve yoksullukları da öğrenilirse, kölelikleri ancak yaşamlarıyla birlikte sona eriyordu. Güçlü kuvvetli oldukları takdirde, onları en ağır işlere veriyorlardı. Geceleri onları prangalarla, karanlık, kanlarını emen böceklerin kaynaştığı hapishanelere kapatıyorlardı; oradaki koku dayanılmazdı, hatta içlerinden bazıları bu yüzden ölüyorlardı. Yer ile gök arasında kalan tüm varlıklar, meleklerle huriler de dâhil, onlara acıyordu. Bunların dualarısonucunda Tanrı Rodos'a saldırma kararını Süleyman'a esinleyecekti…*" Nicolas Vatin, *a.g.e.*, s. 318-320.

[163] Bu başarısızlık Kemal Paşa-zade de "…*Selatin-i cihana bir zamanda, Muti olmuş, boyun virmiş değildi. Kemend-i himmeti bir ruz- mendin, Yüce barusına irmiş değildi…*" mısralarıyla geçmektedir. Bkz. Kemal Paşa-zade, *a.g.e.*,

[164] Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmet'in Askeri ve Siyasi faaliyetleri*, TTK, Ankara 1985, s. 19.

dönemine kadar Rodos meselesinin tekrar tekrar gündeme gelmesi Osmanlıların Akdeniz siyasetindeki fetih girişimlerinde belli bir sürekliliğin[165] olduğuna işarettir.

Ancak dönemin bazı Osmanlı kronikleri tarafından, Yavuz Sultan Selim'in Rodos'un alınması hususunda, istekli olmadığı ima edilerek süreklilik olarak nitelendirilen durumun puslu bir ortama dönüştüğü söylenebilir. Örneğin, Yavuz Sultan Selim, Eyüp Sultan ziyaretine çıktığı sırada sefer için hazırlanan bir kadırgayı emri olmadan denizde görmesi sonucu sefer için mevcut hazırlıkların yeterli olmaması, Fatih dönemindeki utancın kendi adına tekrar yaşanmasını istemediği gibi ifadeleri sert bir dille vezirlerine ileterek seferden vazgeçtiğini bildirmiştir.[166] Fakat Hoca Sadettin'in hangi saiklerle böyle bir anlatım sunduğu çözümlenmelidir. Aslında Rodos'a düzenlenecek seferin asıl planlayıcısı Yavuz Sultan Selim'dir. Şöyle ki Padişahın toplamış olduğu divanda, ulema Rodos'a düzenlenecek olan seferi haklı gerekçelerle uygun bulmayarak Anadolu'daki karışıklıklar ve Şah İsmail ile hesaplaşmanın gerekliliğini vurgulamaktaydı. Hoca Sadettin'in anlatımında bizzat Yavuz Sultan Selim tarafından seferin tehir edildiğinin belirtilmesindeki amaç muhtemelen Sultan'ın meşruiyetini koruma endişesi olmalıdır. Çünkü Sultan, Rodos

---

[165] Bu hususta sürekliliğe dikkat çeken bir çalışma için bkz. Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın 16. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", s.11-12.

[166] Yavuz Sultan Selim Eyup Sultan ziyaretinde iken " *…Gözleri denizden yana kaydı. Gördü ki, o günlerde kızaklarda yapılan dağlar örneği deryayı kaplayan kadırgalardan biri ki, Kapudan kadırgasıydı, deniz kuşları gibi Çubin kanatlarıyla Eyup'ten yana uçup gelür. Hemen o anda gazaba gelüb bu kadırgayı kimim emriyle deryaya saldılar. Henüz sefer kesinleşmemişken, göç kösünü kimin izniyle çaldılar deyüb, Kapudan Cafer Ağa'nın öldürülmesini ferman buyurdu. Sonra vezir-i azam Piri Paşa araya girüb ol kadırga yeni yaptırılan kadırgalardan olup, denemek için suya indirmek gerekmeğin anı eylemişler diyerek özürleri ileri sürmekle padişahın gazabını bastırdı. Ama padişah vezirlere ağırlaca söylenüp buyurdu ki, atımın dizginlerini ülkeler açmayı adet edinmeye yöneltmişken, gayret kuşağımı bir kaleyi yıkmaya çevirmeye gücünüzü sarfedip kazan kaynatırsınız. Kale fethinin başlıca dayanağı baruttur. Kaç aylık barutunuz vardır? Ayrıca sefer için gerekli öteki araçlar, gereçler yeterli ölçüde tamam mıdır? Zahireyle yiyecekler hazır kılınmış mıdır? Dedi. Vezirler gerçi zahire ve öteki gereçlerin tamam olduğunu bildirdiler ama barut konusunda bilgileri olmadığından bu soruyu yanıtlamaya güçleri yetmedi ve ertesi güne değin izin istediler. Böylece padişahın katından nice utançla çıkub gittiler. Yarındası barut durumunun dört aylık gereksinmeye yeterli olduğunu yüce tahtın eşiğine ilettiler. Durağı yüce padişah kızgın bakışlarla azarlarcasına buyurdu ki, ulu atam Sultan Mehmed Han Gazi zamanında olan Rodos utancını henüz unutmamışken, bu kırgınlığı bir kat daha artırmak mı dilersiniz? Hele şimdi benimle varılmak fikrin itmişsiniz. Gereksiz varub eli boş dönmek olursa birinüz sağ kalmamak kararlaştırılmıştır. Özellikle ol kalenin ele girmesine dört aylık barut nice yeter. İki katı sürede ele girmesi olabilse hayli başarı sayılır. Bu güne hafif önlemlerle ben sefer etmem ve kimse sözüyle yola gitmem..."* Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt Tevarih*, (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, C. 4, s. 352-354.

Seferi için iştahlı olmasına rağmen divanda bunun sağlıklı bir karar olmadığı seslerinin yükselmesi Sultan'ın meşruiyeti açısından tehlikeli görüldüğünden seferden vazgeçilmesindeki düşünceler Sultan'ın otoritesini güçlendirmek için Hoca Sadettin tarafından Sultan'a yüklenmiştir.[167] Dolayısıyla Hoca Sadettin Efendi'nin resmettiği manzaranın gerçeği yansıtmadığı, belli siyasi planlar doğrultusunda belli amaçları gerçekleştirmeyi amaç edindiği dile getirilebilir. Bu bağlamda Yavuz Sultan Selim'in Rodos'u hedef alan Akdeniz siyasetine ilgisiz olduğu kabul edilmemelidir. Hatta donanma hazırlıklarının Sultan'ın değil de devlet adamlarının kararlarıyla hazırlandığı düşünülse bile son kararı veren padişahın döneminde büyük bir donanma hazırlığında bulunduğu gerçektir. Kaldı ki bunca donanma hazırlıklarının Rodos odaklı Akdeniz'i pas geçmesinin imkânsız olduğu savunulabilir. Yavuz Sultan Selim'in doğu meselelerine öncelik tanıması imparatorluğun Akdeniz politikasına ilgisiz kaldığı anlamına gelmemelidir. Esasen uzun süreli olarak dikkate alındığında Rodos ve imparatorluğun genişleme yönünde merkez bölgesini teşkil eden Akdeniz'in, dünya egemenliği söylemi de hesaba alındığında ikinci plana düşmesi zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten doğu bölgesinde sağlanan ekonomik ve dini hâkimiyet Akdeniz'in kontrolünü zorunlu hale gerektirmekteydi. Bir bakıma denilebilir ki Akdeniz'i kontrol etme isteği doğuda sağlanan hâkimiyete bağlıydı.

Esasen Fatih Sultan Mehmet[168] dönemindeki Rodos kuşatmasının üzerinden geçen süre zarfınca genç padişah Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde Rodos'un alınmasını zaruri kılan sebepler daha da artmıştı. 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'ı imparatorluk topraklarına dâhil etmesi "Doğu Akdeniz"[169]

---

[167] Ayrıca Hoca Saadettin'in ifadelerinden Rodos seferinin zorluklarının Sultan'ın farkında olduğunu ve tam teçhizatsız böyle bir sefere çıkmanın doğru olmadığını okuyucuya aktarma gayesi taşıdığı anlaşılmaktadır. Padişahın Rodos seferini iptali stratejik olarak doğru hamle olarak yansıtılmıştır. İlaveten bu anlatım gelecek devlet adamlarına da ders vermeyi amaçlamıştır. Haydar Çelebi ile karşılaştırmalı olarak ele alınan bu mesele için Bkz. Feridun Emecen, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim,* Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010, s.339-341.

[168] Fatih dönemindeki Rodos kuşatması hakkında bkz. İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, (Haz. Ş. Turan), TTK, Ankara 1954, C.7, s. 500-507.

[169] İslam dininin gerçek savunuculuğunu üstlenmek için Yavuz Sultan Selim tarafından 1514'de Safevilere indirilen darbe ve 1516 Mercidabık, 1517 Ridaniye zaferleriyle Memluklerin son bulmasıyla Kutsal topraklar Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmişti. Kutsal topraklardaki ekonomik ve ticari ağ şüphesiz Doğu Akdeniz'in güvenliğini ve kontrolünü gerekli kılmaktaydı. Bu minvalde Kutsal

sahillerinde Osmanlı kontrolünü gerekli kılıyordu. Anadolu, Suriye ve Mısır arasındaki deniz ulaşımının Rodoslularca engellenmesi bu meselenin çözümlenmesine hayati bir önem kazandırmıştı. Dolayısıyla Rodos, imparatorluğun Doğu Akdeniz'deki kontrolünü engelleyen "çıbanbaşı" olarak görülüyordu. Bu hususu Eyyubi[170] şu dizelerle dile getirmekteydi: "*…Ki Mısr'un kesdi deryadan yolını, Dutup Kurd'oğlı'nun kesdi kolını…".* Zaten Yavuz Sultan Selim doğu seferleri dönüşü sonrasında yukarıda da bahsettiğimiz üzere bu meseleye son vermek için bir takım hazırlıklara girişmiş ancak neticelendiremeden vefat etmişti. Bir bakıma denilebilir ki, Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi, babasından kalan yarım bir meseleyi tamamlama zorunluluğudur. Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasından kısa süre sonra Suriye'de cereyan eden Canberdi Gazali İsyanı'nı Rodosluların desteklemesi Osmanlılara yönelik tavırlarını açıkça gösterdiği gibi aynı zamanda Şehzade Cem'in oğlu Murat'ı tahtın varisi olarak öne sürmekteydiler.[171] Ayrıca bu dönem Sultan'ın tahta çıkışının taze olduğu ve rüştünü ispatlamaya ihtiyacı olduğu bir zamandı. Bu minvalde Rodos'un Fatih döneminde muhasara altına alınması ve başarısızlıkla sonuçlanması İstanbul'u fetheden bir padişahın gerçekleştiremediğini başarma girişimi Kanuni Sultan Süleyman'ın imajını muhakkak olarak güçlendirecekti. Aksine bir durumda ise saltanatının çok erken döneminde gelebilecek başarısızlık otoritesini onarılamayacak şekilde zedeleyebilirdi.[172] Çünkü Süleyman tahta çıktığında Avrupa'nın gözünde dedesi II. Bayezid gibi barışçıl bir padişah olduğuna inanılmaktaydı ve aynı zamanda genç ve deneyimsiz olarak görülmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman şehzadeliği döneminde taht mücadelesi için herhangi bir rekabete girmeyerek doğrudan tahtın varisi olduğu için becerilerini gösterecek fırsata sahip olmamıştı. Tahtın tek varisi olmasına rağmen daha şehzadeliği döneminde kendisini sivrilten faaliyetlerde bulunması babası Yavuz Sultan Selim için dönemin siyasi

topraklarda kazanılan üstünlüğünde doğrudan Osmanlı donanmasına görev yüklediği göz ardı edilmemelidir.

[170] Eyyubi, *Menakıb-ı Sultan Süleyman: (Risale-i padişahname),* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

[171] Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanuni Armağanı*, TTK, Ankara 1970, s 50.

[172] Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki hadiseleri Celalzade Mustafa'nın Tabakatı'ndaki dünya görüşünü temel alarak derinlemesine sorgulayan çalışma için bkz. Kaya Şahin, *a.g.e.*, Rodos'un fethinin sebepleri için ayrıca bkz. Şerafettin Turan, *a.g.m.*, s. 50.

konjonktürü düşünüldüğünde tehdit unsuru olarak görülmesine yol açabilirdi. Bunun içindir ki Süleyman şehzadeliği döneminde bilinçli olarak silik ve düşük profil göstermiştir. Ancak tahta çıktığında içeride ve dışarıda özellikle savaş alanında kendisini kanıtlamak için her şeyi göze almak zorundaydı.[173] Burada ayrıca Osmanlı Sultanı'nın kendi bürokratı karşısında mevcut pozisyonunu güçlendirme arzusu da görülmektedir. Gerek Osmanlı bürokratlarının Süleyman'dan beklentileri gerekse Süleyman'ın rüştünü ispatlama çabası Yavuz Sultan Selim'in parlak döneminin tazeliğini koruduğuna delalet etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun adanın fethi için yığınla sebepleri olmasına rağmen Divan-ı Humayun'da devletin ileri gelenleri tarafından Rodos Seferine karşı çıkanlar olmuştur. Fakat vezirler Piri Mehmet Paşa, Çoban Mustafa Paşa ve ünlü denizci Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in seferin yapılması için taraf olmalarıyla Padişah adanın fethi için onayını vermişti. Sefer komutanlığı Piri Mehmet Paşa'nın tavsiyesiyle Çoban Mustafa Paşa'nın, Donanma ise Palak Mustafa Paşa'nın emrine verilmişti. Padişah ise beraberindeki ordu ile 16 Haziran'da harekete geçerek Marmaris üzerinden adaya geçmişti.[174] Donanma Palak Mustafa Paşa emrine verilmiş olsa da asıl yönetimi korsanlıktan gelen Kurdoğlu Muslihiddin Reis'te idi.[175] Şimdi donanma Palak Mustafa Paşa emrinde iken neden asıl yönetimi Kurtoğlu Muslihiddin Reis'te idi. Ya da Rodos seferinde donanmanın asıl yönetimini elinde bulunduran Kurtoğlu Muslihiddin Reis[176] niçin derya kaptanı görevinde değildi? Bu gibi durumların tezimizin bu bölümü sonlandığında 16. yüzyıl Osmanlı donanmasında değişim olarak devam edeceği daha iyi anlaşılacaktır. Böyle bir değişimin temelinde Osmanlı yönetim elitleri arasındaki hizipleşmeden kaynaklanan kişisel ya da grupsal hırs ve çıkar çatışmasının olması muhtemeldir. Dünya egemenliği söyleminin 1532 yılında Koron'da gölgelenmesi

---

[173] Ebru Turan, *a.g.e.*, s.75.

[174] Kemal-Paşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, C.10.

[175] Eric Brockman, *The Two Sieges of Rhodes 1480- 1522*, London 1969, s.121.

[176] *"…Kurdoğlu, babası ve dedeleri gibi çekirdekten yetişme bir gemici ve eskiden beri deniz korsanı idi. Bu adam, deniz savaşlarında birçok defalar düşman gemilerini delik deşik ederek batırmağa muvaffak olmuştur. Sultan Selim, Mısır seferi esnasında saray hizmetçilerinden birçoklarını bunun yanına göndermiş ve birçok vaatlerle kendisini elde etmiş ve hatta kendisine dirlik bile bağlamıştı. Kurdoğlu, fırtınalı havalarda batmak üzere olan gemileri kurtarmakla ve yolunu şaşırmış gemileri bulmakla da şöhret kazanmıştır…*" Celal-zade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s.57.

sonucu denizde aynı başarısızlıkların yaşanmaması için Barbaros Hayrettin Paşanın Osmanlı Kaptan-ı Deryalığı'na getirildiği I. bölümde bahsedilmişti. Daha ileride İnebahtı Deniz Muharebesi'nde ise deniz işlerine pek aşina olmayan Müezzinzade Ali Paşa olarak isimlendirilen bir zatın facianın baş aktörü olarak karşımıza çıkacağı görülecektir. Zaten donanma kaptanlığına veziri azam Piri Mehmet Paşa'nın tavsiyesiyle Palak Mustafa Paşa'nın gelmesi hizipsel bir tercih olabileceğini kuvvetlendirmektedir. Barbaros Hayrettin Paşa'nın hizipsel çıkarlar karşısında tutunabilmek için oluşturulan Gazavat-ı Hayrettin Paşa adlı eserin içeriği ayrıca hatırlanmalıdır. Örneğin Özlem Kumrular[177]'ın "*…Kaptan-ı Derya makamına ulaşması türlü sebeplerle engellenen Turgut Reis…*" sözlerinin işaret ettiği merci hissedilebilir.

Rodos Kuşatmasının günü gününe ayrıntılarıyla anlatımından ziyade sefer hakkında genel bir kanı oluşması için kısaca bahsedip geçerek özellikle Osmanlı donanmasının bu seferdeki durumu incelenmeye çalışılacaktır. Amacımız dönemin mevcut kroniklerindeki anlatıları latinize ederek tekrardan sunumunu yapmak değil bu seferde dönemin mevcut siyasi düşünce, coğrafi ve ekonomik durumunu dikkate alarak donanmanın hangi amaçlarla kullanıldığını anlamaya çalışmaktır. Rodos hem kuşatanların hem de kuşatılanların yerin altında ve üstünde şiddetli çarpışmalarda bulunduğu her iki taraf için de bazen umutların kaybolmaya yüz tuttuğu 5 ay boyunca savunma ve kuşatma sanatının sergilendiği Baş Şövalye Isle Adam'ın belli şartları kabul etmesiyle daha önce İstanbul Fatihi'nin başaramadığı bir zaferle sonuçlanmıştır.[178] Savaşın şiddetini Dimitri Kantemir[179] "*…Salt bir kentin değil, sanki dünya devletinin ele geçirilmesi söz konusuydu…"* sözleriyle ifade etmiştir.

---

[177] Özlem Kumrular, "1550'lerin Başında Akdeniz'de Osmanlı Denge Oyunları ve Panik Dalgaları" *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s.262.

[178] Rodos kuşatmasının ayrıntılı anlatımı için bkz. "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (Haz. M. A. Erdoğru), C. 19, S. 1, İstanbul 2004, s. 55-71. Celal-zade Salih Çelebi, *Celal-zade'nin Rodos Fetihnamesi (inceleme- metin),* (Haz. M. Yıldız), Libra Kitap, İstanbul 2013.

[179] Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunu Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, (Ö. Çobanoğlu), İstanbul 1998, C. 1, s. 218.

Osmanlı ordusunun durumuna bakılacak olursa Celal-zade Salih Çelebi[180], Matrakçı Nasuh[181] Kemal Paşa-zade[182] gibi dönemi konu alan kronikler tam olarak sayı vermezlerken donanmanın oldukça kalabalık olduğu izlenimi yaratmaktadırlar. Kuşkusuz kalabalık resmedilen donanma dünya egemenliği iddiasına da yakışır bir durum olarak değerlendirilebilir. Kâtip Çelebi[183] kışın donanma gemilerinin hazırlanması için ferman verildiğini büyük miktarda kürekçi ve azap ile irili ufaklı 700 gemi ile ikinci vezir Mustafa Paşa'nın serdarlığında Rodos' a yol aldığını ve Kaptan Palak Mustafa Paşa'nın da Gelibolu'da hazırladığı gemilerle sefere katıldığından bahsetmektedir. Modern çalışmalarda ise Şerafettin Turan ve Nicolas Vatin'in çalışmalarında ortaya çıkardıkları sonuca bakarak 350- 400 gemi arasında olduğu fikrini kabul etmek yerinde olacaktır.

Şövalyeler cephesinde ise askeri ve deniz organizasyonlarında genel mantık "*kalkan ve kılıç fikri*" olarak bilinmektedir. Şövalyelerin kalkanı yani asıl dayanakları bulundukları bölgeyi çevreleyen güçlü istihkâmlardı. Kılıç ise sınırlı sayıda olmasına rağmen yüksek mücadele gücüne sahip hızlı ve etkili olan deniz filosu idi. Şövalyelerin kadırgaları sınırlı sayıda olmasına rağmen Akdeniz'de en iyi donatılmış kadırgaların başında gelmekteydi. Donanmadaki planlama, yönetim, personel alımı ve tedarik sistemi "congregazioni" olarak bilinen iki komite tarafından uygulanmaktaydı. Şövalyelerin donanma sayılarına bakacak olursak, Rodos'un düşmesinden sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından adadan ayrılmalarına izin verilen şövalyeler Santa Maria, Santa Caterina, San Giovanni adlı üç kadırgaya sahiptiler. 1523'den 1798 yılına kadar olan dönemde Şövalyelerin 9 kadırga ile 1565'te Malta müdafaasında en fazla sayıya ulaştıkları görülmektedir.[184] İmparatorluk ve Şövalyeler arasındaki donanma gücü karşılaştırıldığında aradaki devasa fark Osmanlılar lehine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla aradaki güç farkı Rodos'u kuşatma savaşı olarak sınırlandırmıştır. Esasen Osmanlı donanması bu seferde ilerde görüleceği üzere Preveze ve İnebahtı gibi

[180] Celal-zade Salih Çelebi, *a.g.e.*,
[181] Matrakçı Nasuh, *a.g.e.*,
[182] Gemi direkleriyle deniz içi Çengelistane döndi. Bkz. Kemal Paşa-zade, a.g.e.,
[183] Katıp Çelebi, *a.g.e.*,
[184] Ayşe Devrim Atauz, Trade, Piracy, and Naval Warfare in the Central Mediterranean: The Maritime History and Archaeology of Malta, Teksas A&M University, Teksas 2004, s.153-175

doğrudan deniz savaşları yapmamış ordunun ikmali, adanın abluka altına alınması ve gerektiğinde denizden de kalenin toplarla ateş altına alındığı durumlarda kullanılmıştır. O halde donanma bu kuşatmadaki vazifelerinde başarılı mıydı?

Muhasaranın şiddetlendiği 9 Aralık'ta Üstat-ı Azamın teslim şartlarını görüşme kararı aldığı anda Avrupa'dan beklenen yardımın birkaç Venedik gemisiyle Osmanlı ablukasını aşması şövalyelerin cesaretini artırarak savaşın tekrar devam etmesine yol açmıştır. Fakat bu durum Celal-zade de şu şekilde geçmektedir: *"...Muharremin 25. Gecesi düşman gemileri geldi. İçinde dev gibi askerler vardı. Gemiler rüzgâr kuvvetiyle, korunaklı ve müstahkem limana ulaştı; yardıma gelen askerler de kaleye girdiler..."*[185] Celal-zade Mustafa, Venediklilerin Osmanlı ablukasını aşmasını Osmanlı donanmasının beceriksizliğine değil Venedik gemilerinde ki dev gibi görünen askerlere ve rüzgârın yardımına bağladığı anlaşılmaktadır. Esasen İmparatorluğun "dünya egemenliği" söylemini kalemiyle destekleyen Celal-zade 'den "objektif" bir anlatım sunarak söyleme gölge düşürmesi beklenebilir miydi? Aynı Celal-zade Rodos Seferinde Osmanlı donanmasını şu şekilde tasvir etmektedir: *"...Taraf taraf yelken açan gökeler, mavnalar, büyük barçalar, kalyonlar, ejderha biçiminde baştardalar, kadırgalar, kalyatalar, kuş gibi geçen kayıklar... Hepsinin sağ ve solunda zırh vazifesini gören birer siper vardı. Bu bakımdan her gemi, seyyar birer kaleye benziyordu..."*[186] Ancak sınırlı sayıdaki Venedik gemisi içindeki "dev askerler" ve rüzgârın yardımıyla böyle bir donanma ablukasını aşarak şövalyelere yardım götürebilmişti! Dolayısıyla Celal-zade Mustafa'nın Venedik gemilerinde "dev gibi askerler" betimlemesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğü söylemine halel getirmemek için "icat edilmiş", savunma odaklı bir söylem olarak deşifre edilebilir.

Fakat genç padişah Kanuni Sultan Süleyman ve donanmanın da içinde bulunduğu Osmanlı ordusu sonuç olarak güçlü tahkimatlarıyla dikkat çeken Rodos'u fethedebilmişti. Esasen sonuç bağlamında donanmanın başarısız olduğu söylenemez. Rodos'un fethi meselesinde asıl belirtilmesi gereken husus adanın fethi sadece deniz olayları kapsamında sınırlandırılarak Osmanlı denizciliğinin anlaşılamayacağıdır. Dolayısıyla Rodos'ta Osmanlı donanması çok yönlü bileşenlerle örülmüş imparatorluk

[185] Celal-zade Mustafa Çelebi, a.g.e., s.77.
[186] Celal-zade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s.60-62.

söylemlerinin aracısı ve uygulayıcısı olmuştur. Genel olarak imparatorluğu Rodos'a sevk eden saiklerin dünya egemenliği, meşruiyet kazandıran din başta olmak üzere, yeni tahta çıkmış olan bir padişahın rüştünü ispatı gibi yukarıda sefer sebepleri olarak saydığımız birçok etmen gösterilebilir. I. bölümde bahsettiğimiz bu hegemonya sağlamaya yönelik düşüncelerin gerçekleşmesi için Rodos Seferinde uygun ikliminde organizasyon açısından imparatorluğun lehinde olduğu hatırlanmalıdır. Diğer taraftan uygun iklimin Rodos Şövalyeleri için de geçerli olduğu düşüncesi ile karşılaşılabilir. Ancak bir tarafta 350- 400 gemi donatan Osmanlı İmparatorluğu diğer tarafta 1523'ten 1798 yılına kadar olan dönemde Malta'da 9 kadırga ile en fazla sayıya ulaşan Şövalyeler bulunmaktadır.[187] Dolayısıyla uygun iklimin Osmanlı İmparatorluğu için mi yoksa Rodos Şövalyeleri için mi daha fazla önem arz ettiği anlaşılabilir. Ayrıca İslam dininin gerçek savunuculuğunu üstlenmek için Yavuz Sultan Selim tarafından 1514'de Safevilere indirilen darbe ve 1516 tarihli Mercidabık, 1517 tarihli Ridaniye zaferleri ile Memluklerin son bulmasıyla kutsal topraklar imparatorluk hâkimiyetine girmişti. Kutsal topraklardaki ekonomik ve ticari ağ şüphesiz Doğu Akdeniz'in güvenliğini ve kontrolünü gerekli kılmaktaydı. Bu minvalde kutsal topraklarda kazanılan üstünlüğün de doğrudan Osmanlı donanmasına görev yüklediği göz ardı edilmemelidir.

B. Uygun İklimin ve Coğrafi Bilgi Birikiminin Bir Ürünü: Preveze Deniz Savaşı

1538 Preveze Deniz Savaşı öncesi ve esnasında da I. bölümdeki olgusal anlatının Rodos'tan bu zamana kadar olan süreçte değişime uğradığı söylenemez. Yani bu dönemde de Osmanlı İmparatorluğu genişlemesini "dini meşruiyet" ile tesciller iken "dünya egemenliği" iddiası da canlılığını idame ettirmekteydi. Üstelik Akdeniz'i ayrıntılı bir şekilde tasvir eden Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye adlı eserinin de bu dönemde kullanım halinde olduğu unutulmamalıdır.

Preveze Deniz Savaşı Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında vuku bulan anlaşmazlıklar ve değişen siyasi konjonktürün bir yansıması olarak gözükse de Osmanlı İmparatorluğunun dünya egemenliği iddiasını açık denizde dile getirmesi

[187] Rodos Şövalyeleri'nin gemi sayıları hakkında bkz. Ayşe Devrim Atauz, *a.g.e.,* s.153-175.

olarak resimlendirilebilir. Bazı kaynaklar Preveze Deniz Savaşı'nı Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki dünya egemenliği mücadelesi olarak değerlendirmesine rağmen Andrea Doria'nın müttefik donanma kuvvetlerine geç katılması, savaş anında ki gevşek ve isteksiz pozisyonu en azından askeri açıdan bu durum ile pek örtüşmemektedir. Fakat belki de Preveze Deniz Savaşı'nda Habsburg İmparatorluğu'nun izlemiş olduğu strateji ve taktik bu şekilde belirlenmişti. Diğer taraftan söz konusu durumu sadece bu olay üzerinden değerlendirerek Osmanlı ve Habsburg İmparatorluğu arasında dünya egemenliği mücadelesi olmadığı sonucuna ulaşılamaz. Osmanlı İmparatorluğuna karşı oluşturulan müttefik kuvvetlerde Papa'nın da başı çekmesi dinin de iki tarafın karşılaşmasında meşruiyet aracı olarak yerini aldığı belirtilmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik arasında mevcut barışa rağmen, Sultan Avlonya üzerine sefere çıktığı 1537 tarihinde, Lütfi Paşa da donanma serdarı olarak Pulya'da bulunduğu vakit Venedikliler'in Osmanlı donanmasına karşı saldırıları ve Habsburglar ile birlikte hareket etmeleriyle ilişkiler tersine dönmüştü. Bu olay üzerine Padişah, Barbaros Hayrettin ve Lütfi Paşa'yı Venediklilere ait olan Korfu Adası üzerine göndermiş fakat kış mevsiminin vakitsiz gelmesiyle muhasara kaldırılmıştı.[188] Venedik'in bir yandan Habsburglar ile birlikte hareket etmesi diğer yandan Osmanlılar ile ittifak ilişkisi kurması, Venedik'in politikası açısından bir çelişki ya da tutarsızlık değil onun siyasetinin olmazsa olmaz bir özelliğidir. Aslında Lucette Valensi şu sözlerle durumu açıklamaktaydı: *"…Venedikli aynı yerde durmaz: hep iki deniz, iki ülke, iki ateş arasında gider gelir…"*[189] Öyle ya da böyle iki devlet arasında devam eden 35 yıllık barışın ardından ne olmuştu da ilişkiler bu safhaya gelmişti? Osmanlı ve Venedik arasında II. Bayezid döneminde vuku bulan 1499-1502 Savaşı sonrası iki taraf arasında barış tanzim edilmişti. Kanuni Sultan Süleyman II. Bayezid döneminden beri süregelen ve Yavuz Sultan Selim'in de gözettiği barış siyasetini sürdürmüştü. Venedikliler de barışı korumak için istekli olmalarına rağmen pürüzlerin yaşandığı hadiseler de kısmen yaşanmaktaydı. Özellikle Vezir İbrahim Paşa ve Alvise Gritti

[188] Lütfi Paşa, *a.g.e.,* s.278-279

[189] Lucette Valensı, *Venedik ve Bab-ı Ali: Despot'un Doğuşu,* (Çev. T. Arnas), Bağlam Yayınları, İstanbul 1994, s. 33.

barışın sürdürülmesinde baş aktörler olarak ön plana çıkmışlardır. Fakat 1536'da İbrahim Paşa'nın idam edilmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti arasında devam eden politik iklimin bariz şekilde değişim geçirdiği görülmektedir. Akdeniz siyasetinde sarayda etkili bir konumda bulunan Barbaros Hayrettin Paşa'nın Venedik aleyhine siyaset gütmesiyle artık Cumhuriyetin saray nezdindeki algısı değişmiş ve deniz seferlerinin odak noktalarından biri haline gelmişti.[190] Bu bağlamda meydana gelen politik dönüşümün Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya egemenliği iddiasını yakından ilgilendirdiği ifade edilebilir. Şöyle ki Venedik ile bağların koparılması Osmanlı İmparatorluğu'na Akdeniz'de icra edilecek seferler açısından hareket serbestisi kazandırabilirdi. Yani Venedik'e ait topraklar ele geçirilebilirdi. Belki de imparatorluk söylemi çerçevesinde, Venedik'e ait bölgelerin yayılma rotası üzerinde olması imparatorluğu rahatsız etmekteydi. Ayrıca Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye isimli eserini genişletilmiş olarak 1525'de Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu düşünülecek olursa coğrafi bilgi ve navigasyon açısından Osmanlı donanmasının Akdeniz'de kendinden emin bir şekil seyir edeceği unutulmamalıdır. İlaveten Akdeniz coğrafyasına oldukça aşina olan Barbaros Hayrettin Paşa da Kaptan-ı Derya göreviyle Osmanlı donanmasının hizmetinde bulunmaktaydı.

Preveze Deniz Savaşının sonucu, 1480 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından gerçekleştirilmek istenen İtalya'yı istila fikrini uygulama fırsatı tanımıştır. Bu durumu İstanbul'daki Venedik Balyosu 1531'de şu sözlerle ifade etmekteydi: *"...Sultan Süleyman daima, Roma'ya, Roma'ya! demekte ve İmparatorun Kayser unvanını taşımasından nefret etmektedir. Çünkü Sultan kendisi, kendisine Kayser unvanını benimsemiştir..."* Ne tuhaftır ki İtalya'da hegomanya kurmak için birbirleriyle savaşan İspanya ve Fransa gibi devletler bu tehdit karşısında barış imzalamak zorunda kaldıkları gibi Fransa, Osmanlılara karşı kurulacak olan Haçlı Birliğine katılma sözü dahi verebilmişti.[191]

---

[190] Svat Soucek, *Otoman Marıtıme Wars 1416-1470*, The Isis Press, İstanbul 2015, s.59. Andre Clot, *Muhteşem Süleyman Osmanlı'nın Altın Çağı,* (Çev. T. Ilgaz), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 103.
[191] Halil İnalcık, "Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayrettin Paşa Fransa'da", *Türk Denizcilik Tarihi*, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002, s.128-135.

Venedik mevcut siyasi iklimin verdiği çaresizlikle kendisini Papa III. Paul'un 1537 yılını Türklere karşı kutsal birlik kurma çabalarıyla geçirdiği ittifakta buluverdi. Müttefiklik 1537 Eylülü'nün ortalarında dini törenle Roma'da kutlanıldı.[192] Bir zamanlar Venediklilerin başkalarına vermiş oldukları dersi öğrenme sırası kendilerine gelmişti: *"...Uzaklarda ticaret yapmak isteyenler ya güçlü bir filoya sahip olmalı ya da ticaret yaptıkları ülkenin insanlarıyla iyi geçinmelidirler..."* Venedik donanması o sırada Osmanlı filosuyla boy ölçüşecek durumda olmadığı gibi Sultanla dostane ilişkilerini de kesmişti.[193] Kutsal ittifakın kurulmasıyla beraber Osmanlı İmparatorluğu'nun ele geçirilecek olan toprakları dahi paylaşıma sunulmuştu. Aslan payını alan Şarlken'e Venediklilerin elinde bulunan kısımlar hariç, İstanbul'da ki eski Bizans İmparatorluğu, Venediklilere, Doğu Akdeniz'de sahip oldukları yerlerin dışında Dalmaçya'da Avlonya ve Kastelnova, Rodos Şövalyelerine ise Rodos adası, Papa'ya ise hizmetlerine ve yapılacak fetihlere uygun bir pay verilmesi kararlaştırılmıştı.[194] Preveze Deniz Savaşı'nda Şarlken'in ve Kutsal İttifak donanmasının Amirali Andrea Doria'nın savaş alanındaki şüphe verici savunma pozisyonuna rağmen yapılan paylaşımlardan Şarlken'e eski Bizans İmparatorluğu topraklarının verilmesi seferin politik olarak Habsburg dünya egemenliği iddialarını yansıttığına delalet etmektedir.

Donanmalar için teknik, stratejik ve siyasi durum analiz edilecek olursa; Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasının teknik durumunun tespiti için ilk bulguları Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerine 150 parçalık donanma hazırlanarak Barbaros Hayrettin Paşa'nın derya seferine çıkmasını emretmesi sonrasında gelişen hadiseler üzerinden değerlendirilebilir. Sultan tarafından verilen emrin Barbaros Hayrettin Paşa'ya iletilmesi üzerine hemen tersanede hazırlıklara başlayan Amiral

---

[192] Kenneth M. Setton, *a.g.e.,* 410-11

[193] Ernle Bradford, *Padişahın Amirali Barbaros Hayrettin,* (Çev. A. Fethi), Doğan Kitap, İstanbul 2010, s.138.

[194] Johan Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. N. Epçeli), (Ed. E. Afyoncu), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, C. 2, s. 555.

ancak 40 gemi donatacak kadar mürettebatın[195] bulunduğunu rapor etmesi veziri endişeye düşürmüştü. Diğerlerinin ihtiyar, zayıf ve kürek çekmeye mecali olmayan görüntüleri Barbaros Hayrettin Paşa'nın 150 gemiyi hazırlamasına engel teşkil eden sebeplerdi. Ayrıca Sultanın emrinin yerine getirilmesi için vezirlerin amirale ne olursa olsun 150 gemi ile sefere çıkması için ısrar etmeleri de sonucun değişmesine etki etmiyordu. Bunun üzerine vezirler bir hile ile Barbaros Hayrettin Paşa'ya Andrea Doria'nın 40 gemi ile Mısırdan gelen hazineyi koruması için gönderilen Salih Reis'i Girit civarında beklediği haberini vermeleriyle amaçlarına ulaşmışlardı. Fakat Barbaros Hayrettin Paşa hazırlamış olduğu 40 parçalık donanmaya 3000 yeniçeri ile Kocaeli, Tekeili, Hamidili ve Alaiye beylerini de takviye ederek İstanbul'dan hareket etmiş ve diğer kalan 90 parçalık geminin de Galata Kethüdası tarafından güçlü gemicilerle donatıldıktan sonra yola çıkmasına karar vermişti. Galata Kethüdası sağlıklı denizciler temin etme arayışları içinde iken Sadrazam Ayas Paşa, Kutsal ittifaka ait gemilerin Akdeniz'de kalabalık sayıda olması hasebiyle derhal 90 parçalık geminin çıkmasını gerektiğini bildirmişti. Sağlıklı kürekçi ve mürettebat arayışları yanıtsız kalan İbrahim Kethüda öfkeyle Barbaros Hayrettin Paşa tarafından kadırga personeli olarak layık görülmeyen kişilerle hareket ederek mevcut donanmaya katılmışlardır. Hayrettin Paşa onların bu şekilde geldiklerini görünce 90 adet gemiden 12'sini işe yaramayacağı için Gelibolu ve Eğriboz'a gönderilmesi hususunda talimatta bulunmaktaydı.[196]

Kutsal İttifak kuvvetlerinin Osmanlı donanmasına karşı olan bariz üstünlüğünden dolayı nasıl bir strateji uygulanması gerektiği hususunda Barbaros Hayrettin Paşa'nın topladığı savaş meclisinde farklı görüşler ortaya çıkmıştı. Sinan Reis ve taraftarları düşman donanmasının azameti karşısında kendi donanmalarının çok az ve karşı duracak güçte olmadığını savunarak karaya asker çıkartılarak Preveze

[195] Bu sefer öncesinde kadırgalarda mürettebatın niteliği açısından değişikliğe gidilmesi planlanmıştı. Esir kürekçilerin nüfuzu azaltılarak çoğunluğun Müslüman savaşçılardan oluşmasına dikkat edilmekteydi. Böyle bir değişime gidilerek kadırgalar düşman kuvvetlerine rampa edildiğinde hareket gücü olarak sıralarında zincirli bir şekilde oturan kürekçilerden çok yönlü kullanım amaçlanmaktaydı. Kaptan-ı Derya bu değişim için padişahın onayını almış olsa da Müslüman savaşçılardan oluşan kürekçiler yerine alışılagelmiş kürekçi profili bulmakta dahi zorlanmıştı. Bkz. E. Hamilton Currey, *Akdeniz'in Büyük Korsanları*, (Çev. K. Özdural), İstiklal Kitabevi, İstanbul 2007, s.193-195.

[196] Katip Çelebi, *a.g.e* s.69-70, Seyyid Muradi Reis, *a.g.e,* s.189-190.

Kalesi'nin müdafaasını savunuyorlardı. Barbaros Hayrettin Paşa ise bu fikrin doğru olmadığını Doria'nın top menziline giren her birliğin yok olacağını savunuyordu. Askerlerin bu şekilde kaybedilmesi durumunda, donanma güçsüz düşebilir ve sonrasındaki deniz çarpışmaları felaketle sonuçlanabilirdi. Barbaros Hayrettin Paşa Sinan Paşa'nın görüşlerini dizginlemede başarısız olmalı ki 26 Eylül'de Murat Reis komutasında bir kısım yeniçeri birliğinin Preveze'de karaya çıkarılmasına ikna edildi. Ancak uygulamalı olarak görüldü ki Barbaros Hayrettin Paşa iddialarında haklı idi. Birlikler karada siper aldığı esnada kadırga ve kalyonların top ateşi sonucu çıkan bozgun adeta Sinan Paşa ve taraftarlarına alenen verilmiş bir yanıttı.[197]

Barbaros Hayrettin Paşa kuvvetlerini Arta Körfezine demir atarak konuşlandırıyordu. Buraya Preveze kalesinin hâkim olduğu dar bir boğazdan geçilerek giriliyordu. M.Ö. 31 ve 1538 yılları birlikte düşünüldüğünde hem tarihsel hem de coğrafi bakımdan son derece ilginç özellikleri olan bu yer karanın şekli dolayısıyla devasa bir körfezdir. Tarihsel olarak ilginçliği Octavius'un Antonius ve Cleopatra'nın deniz kuvvetlerini M.Ö. 31 yılında bu bölgede yenerek Antik Çağların en unutulmaz savaşlarından birine sahne olmasıydı. Aynı zamanda M.Ö. 31 ve 1538 yıllarının kazananlarının ve kaybedenlerinin coğrafi bölge açısından aynı yerlerde konuşlandığına tanıklık etmişti. Derinliği yer yer 40 metreden 60 metreye kadar değişmekle birlikte giriş kısmının 2 ve 4 metre arasında değişkenlik göstermesi ağır gemilerin barınabilmesini imkânsız kılmaktadır. Körfez bu özelliklerinden dolayı Barbaros'un hafif gemilerini içine alırken Andrea Doria'nın ağır gemilerini dışarıda bırakmıştı. Andrea Doria böyle bir konumda iken silahlı bir kaleyi koruyan donanmaya saldırmayı düşünmüyordu. Hernando de Gongaza ise karaya asker çıkartılarak Preveze'nin kuşatılması fikrini[198] Andrea Doria, Barbaros Hayrettin Paşa'nın karaya asker çıkarmasından şüphelenmesi, gemilerde asker olmamasının deniz savaşında dezavantaj yaratacağını ve olası fırtına ihtimalini göz önünde bulundurarak reddetmiştir. Ne Doria'nın kuvvetleri Osmanlı gemilerinin bulunduğu bölgeye saldırıyı cesaret edebiliyor ne de Barbaros Hayrettin Paşa ağır gemilere saldırmaya

[197] Seyyid Muradi Reis, *a.g.e.*, s.193-208, İdris Bostan," Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", *Türk Denizcilik Tarihi*, (Ed. İ. Bostan, S. Özbaran), İstanbul 2009, C. 1, s.173-176.

[198] Burada dikkat çekici husus ne tuhaftır ki Hernando de Gongazo ve Sinan Paşa'nın aynı fikirleri amirallerine sunması ve neredeyse hemen hemen aynı gerekçelerle reddedilen görüşleridir.

cesaret edebiliyordu.[199] Dolayısıyla Kutsal İttifak ve Osmanlı donanmalarının bu şekilde konumlanmalarını bir anlamda teknolojik açıdan kullanılan gemi özelliklerinin belirlediği söylenebilir. Başka bir deyişle Kutsal İttifak donanmasındaki ağır kalyonların Osmanlı kadırgalarının konumlandığı bölgeye girmeleri imkânsız gibi görünmektedir. Coğrafya, teknoloji ve taktik üçlüsünün birbirlerine bağlı olarak savaş konumunu belirlediği barizdir.[200]

İki tarafında karşılıklı fakat sonuçsuz saldırılarının nihayetinde Andrea Doria, Barbaros Hayrettin Paşa'nın peşinden geleceğini düşünerek filosunu Preveze açıklarından çekmeye karar verir. Doria'nın tahmin ettiği gibi Osmanlı donanması da bulunduğu yeri terk ederek takibe koyulmuştu.[201] Burada merak uyandıran nokta ne olmuştu da Barbaros kendi filosundan daha üstün bir donanmayı takibe koyulmuştu? Cevap ilginçtir ama güya Barbaros Hayrettin Paşa'nın bir gece evvelinde görmüş

[199] E. Hamilton Currey, *a.g.e.*, s. 196-226.

[200] Eserinde Preveze Deniz Savaşı'nı bu şekilde değerlendirmese de böyle bir yorum yapmakta esinlenmemize kaynak teşkil eden özellikle deniz savaşlarında uygulanan taktiklerin teknoloji ile ilintili kısım için bkz. John F. Guilmartin, Jr., *Kalyonlar ve Kadırgalar*, (Çev. A. Özdamar), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s.19-60.

[201] Seyyid Muradi Reis, a.g.e., s.200-204.

olduğu rüya[202] ve düşmanı takip esnasında rüzgârın durması için edilen duaya[203] bağlanmaktadır. Sözde rüzgârın dinmesiyle beraber Kutsal İttifak donanması

[202] Bizce Gazavat'ın yazılış amacı da düşünüldüğünde ve Gazavat yazarının eseri nakşediş düşüncesiyle de tutarlı olarak Gazavat yazarına göre Hayrettin Paşa güya duasında şöyle demişti: "*…Allah'ım Habibin Muhammed Mustafa hürmetine bu gece rüyamda iken eyle ki düşman üzerine gitmem mi iyidir yoksa durmam mı? Ola ki hücum etmem iyi ise bir alamet göster ki bu zamana gelene kadar birçok yerlerde yardım ettin ve bizleri zafere ulaştırdın bu defa da inayet ve hidayet eyle ve biz aciz kullarını muzaffer kıl…*" uykusunda gördüğü rüya ise şu şekilde idi: "*…Demirlediği limanın kenarında bir yerde birçok ufak balık peyda olmuştur. Bu balıkların içerisinden iki tanesinin karnı yarıktır. Sonra birkaç kişi gelip "bu balıkları sana padişah hazretleri gönderdi" derler. Hayreddin Paşa bu balıkları alıp uyanır. Paşa ufak balıkları gemi olarak, içi boş iki büyük balığı da iki pare içi boş terkedilmiş kadırga olarak yorumladı. Padişah tarafından yollandığını gördüğü balıklardan da padişahın Boğdan'ı fethettiğini anladı. Hayreddin Paşa Allah'a şükrederek artık düşman donanmasına hücum etmesi gerektiğine inandı…"* bkz Gazavat-ı Hayrettin Paşa s.203. Şimdi Gazavat-ı Hayrettin Paşa adlı eserin yazarının eseri yazış amacı ve beklentilerini tekrar tekrar vurgulamak gerekirse sanki Barbaros Hayrettin Paşa'nın mistik güçleri sayesinde Preveze'de zafere ulaşıldığının inandırılmasına gaye edinilmiştir. Dolayısıyla modern araştırmacı da Gazavat yazarının eserini tarihi gerçeklik olarak kabul ederse; modern araştırmacının asıl gayesini oluşturan anlaşılmaya değer somut deliller yerine elinde sadece inanması gereken "imani" okumalar kalır. Buradan çıkarılacak önemli bir yargı bizim için modern tarih yazımı bağlamında Gazavat yazarının rüya kullanımına başvurmasıyla Barbaros Hayrettin Paşanın istediği meşruiyet için iyi bir fırsat olduğudur. Araştırmacının bu durumda çıkarımda bulunması gereken bir diğer husus ise Gazavat adlı eserde Barbaros'un nasıl emellere sahip olduğunu ele vermesi olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca Gazavat adlı eserde geçen sözde dua açıklaması, Gazavat yazarının eseri nakşediş düşüncesiyle tutarlı olduğudur göstermektedir. Gazavat adlı eser sadece ve sadece bir anlatı/kurgu ya da daha önce de belirtildiği üzere belli hedefleri olan bir "metatarihtir". Nitekim Preveze Deniz Savaşında Barbaros Hayrettin Paşa'nın rolüne tarihsel metot açısından yaklaşıldığında rasyonel sonuçlara ulaşılması mümkündür. Şöyle ki çoğu kaynakta Barbaros Hayrettin Paşa'nın Akdeniz coğrafyasını çok iyi bildiği sıkça vurgulanmaktadır. Ayrıca o dönemde Akdeniz coğrafyasının sığ yerlerini, rüzgâr özelliklerini teferruatlı bir şekilde sunan Kitab-ı Bahriye adlı eserin de mevcut olduğu düşünülmelidir. Dolayısıyla Barbaros Hayrettin Paşanın iyi bir denizci olduğu kıstasından hareket edilirse, Akdeniz'de kronik olarak süreklilik sağlamış rüzgârların ne zaman esip ve ne zaman dinginleşeceğini bilmesi de kuvvetle muhtemeldir. . Preveze Deniz Savaşı'nda estiği bahsedilen rüzgâr da büyük olasılıkla modern denizciler tarafından dışarı rüzgârı olarak adlandırılan kara meltemleridir. Savaşın pastırma yazı olarak bilinen Eylül ayında gerçekleştiği de düşünülürse güneşin batması sonucu kara kütlesinin hızla soğumasıyla oluşan Yüksek basınç alanı daha sıcak kalan denize karşı yani Alçak basınç alanına doğru rüzgâr oluşturmaktadır. Güneşin doğmasıyla kara ve deniz arasındaki dengelenen sıcaklık ile birlikte bu rüzgâr yerini bir süre "göl gibi deniz" olarak betimlenen sakin ortama bırakır. Daha sonra bu sakin ortam yerini kara kütlesinin denize oranla daha sıcak konuma geldiği öğlen saatlerinde denizden esen kronik rüzgârlardan birine bırakır.

[203] Rüzgârın Andrea Doria'nın donanması için avantaj oluşturması Barbaros Hayrettin Paşa'yı ümitsizliğe düşürmüştü. Tam bu ümitsizlik anı içinde; Barbaros Hayrettin Paşa Kur-an'dan iki ayet yazdırıp gemisinin her iki tarafına bırakmıştı. Daha sonra rüzgâr kesildi ve Andrea Doria'nın donanmasındaki ağır kalyonlar oldukları yerde hareketsiz kaldılar. Deniz o kadar sakinlemişti ki sanki sabah hiç rüzgâr esmemişti. Bkz. Seyyid Muradi Reis, *a.g.e.*, s. 204. İdris Bostan' a göre bu ayetler muhtemelen (Şura, 33) ayeti "*…Dilerse O (Allah), rüzgârı durdurur da onun (denizin) üstünde kalakalırlar…" ve (Ahzab, 9) "…Ey iman edenler, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size*

gayrinizami bir hal içerisine girmişti. Aynı zamanda Kutsal İttifak donanması Osmanlı filosunun ateş menzilinde kalmıştı. Böyle bir durumu lehine çevirmekte gecikmeyen Barbaros Hayrettin Paşa Kutsal İttifak donamasına karşı önemli bir zafer kazanmıştı.[204] Fakat rasyonel açıdan değerlendirilecek olursa, 48 nolu dipnotta da açıklaması yapıldığı üzere, Osmanlı donanmasının Preveze'deki hamlesi, Osmanlı gemi teknolojisinin mevcut Akdeniz iklimine uygunluğu ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın coğrafi bilgisine yorulmalıdır.

Preveze Deniz Savaşı'nda sonucun belirlenmesinde belli başlı kıstasların varlığından bahsedilebilir. Hristiyan kuvvetlerin Venedik, İspanya, Papalık, Cenova gibi devletlerden oluşması Osmanlı İmparatorluğu'nun birden çok devlete karşı savaşmak zorunda kalması aleyhine bir durum olarak gözükse de lehine dönüştüğü anlaşılmaktadır. Şöyle ki Kutsal İttifak donanması sayıca üstün olmasına rağmen çift başlılık, anlaşmazlıklar gibi kaos ortamı eksik olmamıştır. Doria'nın isteksiz pozisyon tercihinde muhtemelen almış olduğu emirler etkili olabilir. Ayrıca Kutsal İttifak donanması başkomutanı olarak görevlendirilmiş olan Doria'nın amacını uygulamakta zorlanmadığı bariz bir şekilde görülmüştür.[205] İlaveten savaş esnasındaki rüzgârın durumu Kutsal İttifak donanmasındaki kalyonları Osmanlı kadırgalarına[206] karşı savunmasız hale düşürmesi de sonucun belirlenmesinde rol oynamıştı. O halde Preveze'de meteorolojik faktörlerde hesaba alındığında Akdeniz'de teknolojik olarak henüz evrimini tamamlamamış olan kalyon'a karşı kadırgaların üstünlüğünden bahsedilebilir. Ya da rüzgarın durması baz alındığında kadırgaların kalyonlara karşı

---

ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik…" ayetleriydi.

[204] John F. Guilmartin, Jr., *a.g.e.*, s.146.

[205] Johann Wilhelm Zinkeisen, *a.g.e.,* s. 555-557.

[206] Uzun ve ince bir gemi çeşidi olan kadırga suya olan alçaklığı sebebiyle sınırlı yük kapasitesine sahiptir. Kürekli bir gemi olan Kadırga aynı zamanda uygun rüzgârı yakaladığında yelkenlerini de kullanabilmekteydi. Uzunlukları 40 metreyi kadar bulan kadırgalar 16. Yüzyılda başüstü ve kıçüstünde 15 tane farklı ağırlıklarda top taşıyabilmekteydi. Rüzgâr olmadığı zamanlarda sadece yelkenlere bağımlı olan kalyonlara karşı kadırga küreklerinin yardımıyla her türlü manevrayı yaparak üstünlük kurabilmekteydi. Tipik Akdeniz iklimine göre tasarlanmış olan kadırga tonaj bakımından sınırlı olmasından dolayı okyanuslara uygun değildi. Çünkü sınırlı kapasitedeki tonaj özelliği kadırgayı su ve yiyecek tedariki gibi meseleler karşısında daima kıyıya bağımlı kılmaktaydı. Bkz. Carlo M. Cipolla, *Yelken ve Top*, (Çev. A. Kayabal), Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s. 40-42. Kadırganın geçirdiği evrim için bkz. John F. Guilmartin, Jr. *a.g.e,* s.117-137. Kadırgaların ayrıntılı teknik özellikleri için bkz. İdris Bostan*, Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge Yayım Habercilik, İstanbul 2005, s.188-220.

olan anlık "şans faktörü" veyahut kalyonların kadırgalara karşı "şanssızlığı" şeklinde değerlendirilebilir. Aslında Andrea Doria'nın Preveze Deniz Savaşı öncesinde Osmanlı donanmasının 14 Temmuz 1537 ve 29 Temmuz 1537 tarihli Adriyatik denizindeki faaliyetlerini bildiren mektupları mevcut durumu oldukça iyi özetlemektedir. Andrea Doria'nın donanmasının rüzgâra karşı olan zaafı, tedarik sıkıntıları ve saldırıdan ziyade savunma durumunun öncelikli olarak tercih edilmesi söz konusu mektuplarda da belirginleşmiştir.[207] İspanya'nın 1537'de Barbaros Hayrettin Paşa'yı taraf değiştirmesi için başlattığı gizli müzakerelerin Preveze Deniz Savaşından önceki gece dahi sürdüğü belirtilmektedir. 20 Eylül'de Barbaros'un Andrea Doria ve Sicilya genel valisine gönderdiği aracıyla sunduğu şartlarda Tunus

[207] 14 Temmuz 1537 tarihli mektup: "…*Majestelerine mektup yazdığım Mesina'dan ayrıldıktan sonra, bu ayın on ikisinde Chistillone'ye vardık. Orada Türk Donanmasının sekiz gün önce buradan geçtiklerini öğrendik. Zira suyumuz bittiği için ertesi gün Sta. Maura Adasına gitmek zorunda kaldık. Buraya gelir gelmez. Türk donanmasına yetişemediğimiz için zorunlu olarak burada kalan Cenevizli bir mürted yakaladık… bu mürted, donanmayı takip eden yiyecek yüklü gemiler ile donanmada İskenderiye'den gelmiş çok sayıda silahlı yeniçerinin bulunduğunu da ifade etti. Onları dün ve bu gece takip etmemize rağmen ancak sabaha karşı uzaktan gözetleyebildik… mürettebatımın çok yorgun ve rüzgarın ters esmesi nedeniyle, bugün burada birkaç saat dinlenmek zorundayız.. Majestelerinin sadık bendesi Andrea Doria…*" 29 Temmuz 1537 Tarihli mektup ise: *"… Levant'ta oniki Türk kadırgası ile karşı karşıya kaldım. Onları yakalayabilirdik. Fakat Tanrı şahittir ki, elimizden gelen herşeyi yapmamıza rağmen çok zor durumda kaldığımızda Mesina'ya sığınmak zorunda kaldık…*" bkz. Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, *XIV.- XVI. Yüzyıllarda Türk- İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri,* Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 1995, s. 244-245.

idaresini istediği görülmektedir.[208] Bu doğrultuda Barbaros Hayrettin Paşa[209] ile yürütülen gizli müzakereler Kutsal İttifak donanmasının özellikle de Andrea Doria'nın bocalamasına yol açtığı düşünülebilir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Preveze'de birden çok devletle karşı karşıya gelmesi gibi faktörler aleyhinde bir durum olarak gözükse de imparatorluğun lehine dönüştüğü inkâr edilemez.

Sonuç olarak müttefik donanmasına karşı kazanılan bu zaferin Osmanlı İmparatorluğu'nu 1571 İnebahtı Savaşı'na kadar üstün kıldığı söylenebilir. Böylece Kanuni Sultan Süleyman'ın dünya imparatoru olma iddiası "kara seferleri"[210] yanında

---

[208] Roger Crowley, *a.g.e.*, s.97. Andrea Doria'nın Barbaros Hayrettin Paşa ile yaptığı gizli müzakereleri İmparatora bildirdiği 2 Eylül 1539 tarihli mektubu: "…*Mutemet Giovan Gallego Barbaros'la müzakereden dün dönmüştür. Gallego'nun belirttiği husus, özetle Barbaros'un bir anlaşmaya varmaya çok istekli olduğu ve Majesteleri'nin edebiyen bir hizmetkârı olmaya hazır bulunduğu şeklindedir. Bu hususa çok önem veriyorum, çünkü şu ana kadar ben onun iyi niyetlerinden emin değildim. Şimdi ise Majesteleri'nin bir bendesi olarak bu hususta garanti verebilirim. Diğer hususlarla ilgili olarak eski talepleri üzerinde durmakla beraber bu müzakereler ile Büyük Türk'ün hizmetinden ayrılmış ve Majestelerinin tarafına geçmiş havası vermektedir. Onun için taleplerini reddetmemek lazım. Majesteleri'nin isabetli bir şekilde anladığı üzere artık O, başkalarına sunduğu hizmetlerini artık size sunmak istemektedir… Majesteleri'nin de bildiği üzere, isteğim, Barbaros'u bulmak amacıyla görevlendirilmiş bir kişinin Scio (sakız) adasına gidip, oradan İstanbul'a geçmesidir. Bu kişinin görevi, müzakerelerin müsbet sona ermesi için adıma Barbaros'la görüşüp vadettiklerinin değişikliğe uğramamasını sağlamak olmalıdır. Bu müzakerelerde Majestelerinin talepleri dışına çıkılmayacak ve herşey Onun değerli hizmeti doğrultusunda yapılacaktır. Ancak Majesteleri, Barbaros'un tekliflerini cevaplandırırken özellikle dikkat buyurmanız gereken şey Barabaros'un kandırıldığı sanmaması hususudur…"* Genel olarak Barbaros Hayrettin Paşa ve Habsburglar arasında yürütülen gizli müzakereler için bkz. Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, *a.g.e.*, s.249-255.

[209] Bu veriler iki ayrı resim sunmaktadır. Birincisi Barbaros Hayrettin Paşa'nın yürüttüğü müzakereler de samimi olduğu düşünülürse; mevcut dönemde herhangi bir tabiiyet ve bu tabiiyetin getirdiği belli bir yükümlülüğün olmadığına işarettir. Yani sınırlar esnek ve geçirgen bir yapıdadır. Bu da bireylerin tabiiyetleri ve onların yükümlülüklerini de bir o kadar esnek ve geçirgen yapabilmekteydi. Dolayısıyla ilk resim göstermektedir ki Barbaros Hayrettin Paşa gibi konumda bulunan bireyler, belli ittifaklar kurabilmekte, sonra bunları bozup yenilerine yönelebilmekte ve bütün bunları yaparken de herhangi bir dini endişe gözetmeksizin politik varlıklar şeklinde hareket edebilmekteydiler. İkinci resim ise ilkinde bahsedilen esneklik ve geçirgenliğin taktiksel bir hamleye dönüşebilmesidir. İki taraf arasında yürütülen müzakerelerin Habsburg kuvvetlerini beklemede tutarak savaş alanında pasif bir konuma soktuğu anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla mevcut durum stratejik bir hale bürünebilmektedir. Zaten Preveze Deniz Savaşının sonucuna bakıldığında Barbaros Hayrettin Paşa ve Habsburglar arasında yürütülen müzakerelerin savaşın kazanılmasın da önemli rol oynadığı açıkça ifade edilebilir.

[210] Preveze Deniz Savaşı ile eş zamanlı bir yılda Kanuni Sultan Süleyman 1538'de Bender'i fethettikten sonra kalenin giriş kapısına gösterişli bir şekilde cihan sultanı olduğunu belirtmekteydi. "…*Ben Mekke ve Medine'de adıma hutbe okunan Süleyman'ım, Bağdat'ın şahı, Bizans Devletlerinin imparatoru, Mısır'ın sultanıyım, Avrupa'nın denizlerine, Mağrip ve Hindistan'a donanmamı yolluyorum…"* Şair Lami Çelebi şiirinde ise *"…İskender'in ölümüne üzülmeyelim. Allah bize onu Sultan Süleyman olarak*

denizlerde de pekiştirilmiştir.[211] Hatta Sultan'ın Şarlken'in iddialarını geçersizleştirmek için kendisini ve ordusunu güç, görkem gibi gösteriş ifade eden figürlerle donattığı 1532 Alman Seferi'ndeki tehdit, eşzamanlı olarak icra edilen deniz kanadında yani Koron'da sergilenememişti ve bu olayı müteakiben Barbaros Hayrettin Paşa Kaptan-ı Deryalık görevine getirilmişti. Barbaros Hayrettin Paşa'nın İstanbul'a geldikten sonra tersanedeki icraatleri dikkate alındığında, Preveze Deniz Zaferi donanmanın idari ve teknik dönüşümünün de meyvesi olarak değerlendirilebilir. Esasen bu dönüşüm, coğrafi bilgi ve uygun iklim koşullarıyla da desteklenmişti.

C. Değişimin İlk Belirtileri: 1565 Malta Kuşatması

Osmanlı İmparatorluğu için 16. yüzyılın ilk yarısındaki Akdeniz'deki parlak ve yayılmacı dönem yüzyılın ikinci yarısından sonra değişime yüz tutmuştu. Malta'ya düzenlenecek seferde dini meşruiyet ön plana çıkmaktaydı. Dünya egemenliği iddiası da canlılığını korumaktaydı. Fakat I. bölümde bahsedilen iklim değişiminin ilk sinyalleri Malta'ya sefer düzenlenen tarihte Osmanlı İmparatorluğu'na yavaş yavaş belirtilerini hissettirmekteydi. İklim değişimi olgusunun başlangıcı ile 1565 tarihi zamansal açıdan örtüşmekteydi. I. bölümde değinildiği üzere, bu iklim değişimi Osmanlı deniz organizasyonunu da etkilemekteydi. Çünkü Osmanlı donanmasının aktif olabilmesi için imparatorluk ekonomisinin kırılgan olmaması gerekmekteydi. Şüphesiz iklim değişimi ekonomik kaynağının büyük bir kısmı toprağa dayalı olan Osmanlı İmparatorluğu'na ciddi bir tehditti. Ayrıca donanma personelinin yiyecek maddesi olan peksimet de toprağa bağlı olan buğdaydan üretilmekteydi. Nitekim Malta Seferi arifesinde Çorlu, Silivri ve Rodosçuk kadılarına gönderilen hükümde mahzenlerde ne kadar tereke var ise donanma zahiresi için gönderilmesi emredilmekteydi. İklim tehdidine ilaveten Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına almak istediği bölgelerin de merkeze olan uzaklığı dikkat çekmekteydi. Dolayısıyla uzak bölgelere açılacak seferlerde Osmanlı deniz gücünün iaşesini karşılamak oldukça güç bir hale bürünmekteydi. Üstelik Osmanlı donanmasına bağlı

---

geri gönderdi…" bkz. Henk Boom, *Büyük Türk: Muhteşem Süleymanın İzinden 1494-1566,* (Çev. L. M. Briet, G. Özlen), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 140.

[211] Ayrıca Sultan'ın "Dünya Egemenliği" söyleminde başlıca rakibi olan Şarlken'in Osmanlı İmparatorluğuna karşı savaşı tercih etmekten ziyade diplomatik kanalları denemesi Habsburgların savaş organizasyonunda siyasi ve ekonomik pürüzlerin olduğu düşünülebilir.

gemiler bu dönemde uzak coğrafyalarda uzun süre barınabilecek kapasiteden yoksundu. Açıkçası Osmanlıların en azından kendi iç dinamiklerine bakıldığında, niçin Malta'da bocaladıklarını anlamak mümkündür.

1522'de Rodos Adası'nın düşmesinden sonra Kanuni Sultan Süleyman ve Isle Adam arasındaki anlaşma koşulları sonrası gelişen hadiseler aslında Malta Seferinin pratik anlamda sebebini oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla aktörleri aynı coğrafyaları farklı olan bir durum söz konusudur.

Kanuni Sultan Süleyman ve Şövalyeler arasında şövalyelerin akıbetini ilgilendiren bahsi geçen anlaşma maddesini tekrar hatırlayacak olursak; Sultan, şövalyelere Rodos'tan ayrılmaları için 12 günlük müddet vererek istedikleri yere gitmekte özgürlük sunmuştu. Üstad-ı azam Villiers de I'sle Adam 1 Ocak 1523 yılında Sultanı ziyaret ettikten sonra, beraberindeki şövalyelerle Rodos'tan ayrıldı. Ocak ayında Akdeniz'de seyahat etmenin verdiği zorluklarla beraber, bata çıka Rodos'tan uzaklaşan Şövalyeler, yeni bir yerleşim yeri için, Papa VI. Hadrian ve yeni Papa VII. Clement ile görüşmelerde bulunmuş ve nihayetinde ise yeni yurtları olan Malta ve Gozo Adaları Şarlken tarafından 1530 yılında kendilerine teslim edilmişti.[212]

Malta'ya yerleştikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu Şövalyeler üzerine yönelten sebepler hemen hemen Rodos ile benzerlik göstermektedir. Şövalyeler imparatorluğa karşı kurulan ittifaklarda yerini her daim almaktaydı. Özellikle hatırlatılacak olursa Papanın öncülüğünde Preveze'de kurulan birliğe katılarak Rodos Adası'nın kendilerine verileceği vaat edilmişti. Daha sonraki yıllarda Şarlken'in Osmanlılara ait Mehdiye şehrinin alınması için düzenlediği seferde Papalık, Napoli ve

---

[212] Ettore Rossi, "The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523" *A history of the Crusades*: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries,* (Ed. H. W. Hazard), s.338-339. St. Jean Şövalyeleri Malta'ya ulaştıktan sonra Rodos'taki tahkimat ve mimari düzeni Malta'ya uygulamaya koyuldular. Fakat şövalyelerin Şarlken'in hediyesinden pek de memnun oldukları söylenemez. Çünkü başka alternatif bir bölge yoktu. Memnuniyetsizliklerinin başlıca sebebi savunma açısından yoksun olan Malta'yı kuvvetlendirmek için yeterli mali güce sahip değillerdi. Ayrıca Malta Rodos gibi verimli değildi dışarıya daha çok bağımlı bir adaydı. Ancak Malta adasının artı bir yönü taciz girişimlerinde Rodos'a göre daha stratejik ve doğrudan Osmanlı tehdidi altında değildi. Osmanlı yönetimi altında olan Kuzey Afrika'ya yapılacak taciz için ideal bir konumdaydı. Bkz. Ernle Bradford, *Akdeniz: Bir Denizin Portresi*, (Çev. A. Fethi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s.323. Ayşe Devrim Atauz, *a.g.e,* s.136.

Floransa kuvvetlerinin yanında Şövalyeler de Osmanlıların karşısında idi. Cerbe'de ise Osmanlılara karşı kurulan ittifaka ön ayak oldukları görülmektedir.[213]

Ayrıca şövalyelerin Osmanlı tüccar gemilerine ve Mısır'a giden hacılara yönelen saldırıları Sultan'ı Malta'ya yönelten sebepler olarak ön plana çıkmaktaydı.[214] Dolayısıyla tıpkı Rodos Seferi'nde olduğu gibi hacılara yönelik saldırılar, din koruyuculuğunu üstlenmiş bir imparatorluğun meşruiyetine yönelik bir saldırıdır. Aynı zamanda şövalyelerin tacizleri ekonomik olarak da ayrı bir tehdit unsuruydu. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da Padişah'ın hükmünden de anlaşılacağı üzere Moskov Seferinin ertelenerek İmparatorluğun Akdeniz'de ki bir adaya yönelme refleksidir. Böyle bir refleksin kökeninde ise muhtemelen daha öncede bahsedildiği üzere Akdeniz'in dünya egemenliği iddiasında merkez bölge konumu yatmaktadır. Dolayısıyla Moskov seferi Akdeniz ile ilgili bir mesele karşısında geri plana düşebilmekteydi. Coğrafi çalışmalarda katman katman yığınlaşan Akdeniz tasvirleri de bu duruma işaret eden bir diğer kanıt bulguları olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Malta'ya sefer açmaya niyetlendiği 1565 yılı arifesinde gerek doğuda Safeviler gerekse devletin Akdeniz ve Hint Okyanusu politikasını yakından ilgilendiren Venedik, Avusturya, Fransa, Portekiz gibi devletler ile siyasi müzakereler dikkate alındığında, sefer için engel teşkil edebilecek bir durum olmadığına değinilmesine rağmen[215] J.Galea'nın[216] Knolles'ten alıntılayarak Malta'ya karşı Osmanlı seferinin saiklerini ifade eden Sultan'ın konuşması arasında manzaranın pek de öyle olmadığı anlaşılabilmektedir.

"*…Acemlerin saldırılarıyla çok baskı altındayız, bize fırsat tanımıyorlar. Ve Macaristan'dan güvenilir yerlerden çok kötü haberler rapor ediliyor, şimdi biz çok basit bir şey yapacağız, düşmanlarımızın başlarını Almanya'nın kalbinde sığınmaya mecbur bırakacağız ve sulh içinde bize yalvaracaklar… Malta'yı elde edersem ve*

[213] Şerafettin Turan, *a.g.m.*, s.72-79.

[214]Şövalyelerin Osmanlı ticaret ve Mısıra giden gemilere yönelik Moskov'a açılacak seferin ertelendiği bildiriliyor. Bkz. BOA, MD, 6/868

[215] Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s.79-81

[216] J. Galea, "Türk Bakış Açısıyla Malta kuşatması", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları,* (Der. M. A. Erdoğru), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 230-231.

Macaristan ve Lehistan'daki bütün işleri yoluna sokarsam, ölmeden önce umutlarım gerçekleşirse, bu işlerin üstesinden gelirsem, beni bundan daha memnun edecek ve daha şereflendirecek başka hiçbir şey yoktur… Ayrıca ada büyük bir garnizonun konuşlanamayacağı kadar küçük bir yer ve ne de uzun süre onları besleyebilir… Hiç şüphem yok ki bütün Batılı güçler karşımıza dikilecek, saygıdeğer kaptanlar, bildiğimiz ve yiğitliğini açıkça onayladığımız kadiri mutlak Allah'ın ve onun peygamberi Muhammed'in yardımına güvendiğimizi açıkça söyleriz…"

Sultanın bu konuşmasında Malta Seferi öncesinde siyasi konjonktürün pek de uygun olmadığı Acem saldırıları karşısında yılgınlık, Malta'da sadece şövalyelerin değil Batılı devletlerin de mukavemet göstereceği izlenimi hissedilebilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Malta Seferi için lojistik faaliyetler, askeri seferberlik ve uygulanılacak stratejinin belirlenmesi açısından 1564 yıllarını kapsamlı bir şekilde sefer organizasyonu faaliyetleriyle geçirdiği devletin resmi yazışmalarından anlaşılabilmektedir.[217] Kara kuvvetleri serdar olan Mustafa Paşa'nın, donanma ise Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın emrine verilmişti.[218] Turgut Reis'e bu seferde, tıpkı Rodos Seferi'nde hatırlanacağı üzere Kurtoğlu Muslihiddin Reis gibi adaya yardım gelmesinin önlenmesi için adanın kontrol altına alınması ve donanmanın güvenliğinin sağlanması görevi verilmişti.[219] Ayrıca sefer öncesinde Turgut Reis'ten kalenin fethi için uygulanılacak olan strateji ve hazırlıklar konusunda görüş bildirmesi istenmiştir.[220]

---

[217]BOA, MD:6/560, 597, 697, 714,786, 697, 702, 704, 705, 714, 786, 824, 830, 860, 861, 862, 886, Malta'da Osmanlı askeri yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, (Haz. A. Cassola, İ. Bostan, T. Scheben), PEG 1999.

[218] BOA, MD: 6/ 902

[219] *"…Senün dahı vüfûr-ı celâdet ü şehâmet ve hüsn-i fırâsetüne itimâdum olmağın bu gazâ-yı zafer-âsârda bile bulunup Donanma-yı Hümâyûnum'da olan asâkir-i fevz-me'serüm kal'a muhâsarasında iken deryâ tarafı hâlî kalmayup donanma gemilerimün hıfzı ve kal'ada mahsûr olan küffâr-ı sakar-mekîne i'ânet ü istimdâd içün deryâdan gelen melâ'înü hâsirînün def'-ı darrı içün hâzır olman lâzim olduğı ecilden mukaddem tenbîh ü âgâh kılınup ve hem bunca zamandan berü ol câniblerde olmağla beher-hâl kal'a-i mezbûrenün feth u istihlâsına müte'allik ahvâle vukûf u şu'ûrun mülâhaza olunup fethı ne vechile müyesser idüği arzolunmasın emridüp buyurdum ki…"* BOA, MD: 6/ 429

[220] *"..Hükm-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ'um varıcak, te'hîr eylemeyüp yanunda olan kadırga ve kalitelerün kalafatlarına ve sâyir levâzimâtına ol cevânibde olan gönüllü levend re'îslerin gazâ-yı şerîfüme terğîb itdürüp hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunanlar ınâyet-i husrevânemle muhassılü'l-âmâl olacakların bildürüp gereği gibi istimâlet virüp gemileriyle yanuna cem idüp dahı ta'yîn olunan vakte değin hâzır*

Osmanlı İmparatorluğunun tersanelerinde yaşanan hareketlilik ve sefer hazırlıkları Akdeniz'de panik dalgalarının yaşandığı bir dönemde donanmanın nereyi vuracağı spekülasyonlara yol açmaktaydı. La Valetta haber alma kaynakları sayesinde sefer hazırlıklarının başladığı ilk günden itibaren Malta'nın hedefe alındığının bilincindeydi.[221] Haç ve hilal arasındaki "hiperduyarlılık"[222] kanalıyla Şövalyeler de adanın savunması için karşı hazırlıklara başlamışlardı. Rodos'ta dış yardım sağlayamadıkları için direnişten vazgeçen Şövalyeler aynı manzarayı Malta'da yaşamak istemiyorlardı. Bu doğrultuda yeni istihkâmlar ve takviye savunma düzenekleriyle faaliyete başlamışlardı. Ayrıca baş şövalye La Valetta Osmanlılara karşı Papa IV. Pius ve İspanya kralı II. Felipe'den Malta savunması için yardım talebinde bulunmuştu.[223]

Kanuni Sultan Süleyman döneminde şövalyelerin elinde bulunan 1522 tarihli Rodos Adası'nın fethi ile başlayan imparatorluğun Akdeniz'deki genişleme dalgası yine şövalyelerin yönetiminde olan bir başka ada Malta'da durdurulmuştu. Osmanlı Ordusu'nun Malta'da neden başarısız olduğuna değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda Malta Kuşatması "hatalar zinciri"[224] olarak değerlendirilebilir. Fakat donanma açısından bakılacak olursa Turgut Reis'e gönderilen hükümlerde üzerine düşen görev adanın abluka altına alınması, ikmal yollarının güvenliği ve dışarıdan

---

ve Donanma-i Hümâyûnum varmasına nâzır olup dahı kal'anun fethıne ne cins yarak lâzimdür ve ne vechile fethı müyesserdür; bi'l-cümle ol bâbda re'y-i isâbet-karînün neye müncer ü müncezim ise ale't-tafsîl yazup bildüresin…" BOA, MD: 6/429, 562.

[221] E. Hamilton Currey, *a.g.e.,* s.303-318. Mevcut dönemde Akdeniz'in tasvirinde kullanabileceğimiz "panik" ve "haber trafiği" konusunda bakınız Özlem Kumrular, "1550'lerin Başında Akdeniz'de Osmanlı Denge Oyunları ve Panik Dalgaları", *Yeni Belgeler Işığı Altında Osmanlı- Habsburg Düellosu* s.259-266. Venedik, İspanya, Fransa gibi devletler İmparatorluk filosunun kendilerini hedef alacağından endişelenmekteydiler. Venedikliler Kıbrıs'a, İspanya Sicilya ve Napoli sahillerine, Fransızlar Provans'a saldırı olabileceği şüphesi içindeydiler. Bkz. Nıcolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1538-1640*, (Çev. N. Epçeli), (Haz. E. Afyoncu), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, C. 3, s.101.

[222] Yaşanan haber akışını İspanyol Tarihçi Emilio Sola "hipersensibilidad" (hiperduyarlılık) olarak kullanmaktadır. Bkz Özlem Kumrular *a.g.m.*, s. 259.

[223] Şerafettin Turan, *a.g.m.,* s.89-91.

[224] Mustafa Paşa Malta adasının kuşatmasına Sant Elmo kalesinden başlamıştı. Malta adasına geç ulaşan Turgut Reis'in Sant Elmo kalesinin kuşatılmasına tepkisi Peçevi İbrahim Efendi de şu şekilde geçmektedir: "…*Saint Elme'nın alınması bize ne yarar sağlar, on Saint Elme daha bina etseniz Malta alınmadıkça adanın zaptı mümkün değildir*…" diye yakındığından bahsedilir. Bkz. Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s.289.

gelecek olan yardımın engellenmesiydi. Ancak Turgut Reis'in Malta Adası'na 2 hafta gecikmeden sonra ulaşması ve Sant Elmo Kalesi muhasarasında şehit olduğuna bakılacak olursa Turgut Reis'in, üzerine düşen görev bölgesinde olmadığı malumdur. Turgut Reis'in ölüm haberinin payitahta ulaşması üzerine Turgut Reis'e verilmiş olan görev Piyale Paşa'ya intikal etmişti. Fakat Osmanlı donanması özellikle Piyale Paşa ve Mustafa Paşa arasındaki anlaşmazlıkların da etkisiyle adanın abluka altına alınması ve devriye görevini yerine getirmede başarısız olmuştur. Nitekim Rodos Kuşatması'nda da karşılaşılan bürokratik rekabet bu defa Malta önlerinde olumsuz bir etkiye sahip olmaktadır. Esasen imparatorluk kuvvetlerinin erzak ve mühimmatının azaldığı bir dönemde Papa IV. Pius ve İspanya'nın Sicilya Genel Valisi Don Garcia de Toledo tarafından şövalyelere gönderilen yardımın adaya ulaşması kuşatmanın kaldırılmasında belirleyici sebep olmuştu.[225] Aslında mühimmat ve erzak eksikliği sadece imparatorluk ordusuna mahsus bir durum değildi. Özellikle hem imparatorluk kuvvetlerinin hem de Şövalyelerin yıldığı bir anda Don Garcia de Toledo tarafından adaya yardım ulaştırılmıştı.[226] Dolayısıyla denilebilir ki Don Garcia de Toledo'nun Malta'ya gelişi Şövalyeleri 1522'de Rodos'taki olumsuz manzaradan kurtarmıştı.

Malta Seferi'ndeki askeri idareden kaynaklanan fikir ayrılıklarının, yanlış kuşatma planlarının uygulanmasında ve Padişah tarafından belirlenen görevlerin düzgün bir şekilde işlemediğinden bahsedilebilir. Rodos Seferinde Kanuni Sultan Süleyman'ın ordunun başında bizzat bulunması ve Preveze'de Barbaros Hayrettin Paşa'nın rolü hatırlanacak olursa Malta Seferinde askeri idarenin dirayeti açısından Rodos ve Preveze ile karşılaştırıldığında dönüşüme uğradığı söylenilebilir. Ancak sadece bu açıdan bakılarak Malta başarısızlığı değerlendirilemez ama belirleyicilik bakımından önemli olduğu şüphesizdir. Esasen Şerafettin Turan, Malta Adası ve ordunun tedarik bölgeleri arasındaki mesafenin uzaklığının yanı sıra nakliye açısından elverişli sayıda gemi yetersizliğine de dikkat çekmektedir.[227] Orta Akdeniz'e kadar

---

[225] Malta Kuşatmasında başarısızlığın ayrıntılı tespitleri için bkz. Şerafettin Turan, *a.g.m.*

[226] Fernand Braudel, *a.g.e.*, C. 2, s.249.

[227] Şerafettin Turan, *a.g.m.*, s.96-98. Malta'ya havale edilmesi gereken zahirenin Malta'dan gelecek uygun gemilere bağımlı olması şu şekilde belirtilmekteydi: "…*Hâliyâ Donanma-i Hümâyûnum'da olan asker-i hümâyûnumun zahîreleriyçün mahrûse-i İstanbul'dan karamürsel gemilerinden Hasan ve Abdî ve Alî oğlı Sinân ve Pervâne nâm re'îslerün dört pâre gemileri envâ'-ı zehâyir ile memlû kılınup dört pâresi dahı tahmil olunmak üzre olup inşâ'a'llâh bunlarun akabinden on beş pâre gemiye varınca zahîre*

dalga dalga yayılan Osmanlı genişlemesinin Malta'da duraksaması "dünya egemenliği" iddiasının aracısı olan Osmanlı denizciliğinin de coğrafi uzaklık kaynaklı "teknolojik yetersizlik"[228], işleyiş ve sonuç bakımından tökezlediğinin somut delilleridir. Malta'da Osmanlı denizciliğinde taşımacılıkta kullanılan Karamürsel gemilerinin de uzak coğrafi bölgelere tedarik hizmeti gerçekleştirebilmek için teknolojik açıdan yetersiz kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi Akdeniz olan dünya egemenliği iddiasında daha uzak bölgelerde hâkimiyet kurmasını engelleyen bir faktör olarak gemi teknolojisinin yetersiz kaldığından bahsetmek mantıklı olacaktır. Dolayısıyla Rodos Kuşatmasından Preveze Deniz Savaşına kadar olan I. bölümde bahsedilen kıstaslar dâhilinde olgular arasında sürekliliğin olduğu vurgulanmıştı. Fakat bu tezin sorunsalında, Malta Kuşatması'nda değişimin ilk belirtileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu iklimsel coğrafyadan gelmekteydi. Diğer taraftan tezin asıl merceğinde olmamasına rağmen, gene coğrafya kaynaklı olarak Malta Adası'nın imparatorluk merkezine uzaklığı ve dönemin gemi teknolojisinin bu uzaklığı sindirebilecek kapasiteden yoksun oluşu Malta'da Osmanlı İmparatorluğu ve donanmasının sonuca ulaşamamasındaki bulgular olarak değerlendirilebilir. Yani mevcut dönemde "dini meşruiyet" ve "dünya egemenliği" iddiası Osmanlıları Malta'ya sevk edebilecek kadar canlılığını korur iken, diğer taraftan iklim değişimi ve coğrafyaya bağlı teknolojik yetersizlik Osmanlı İmparatorluğu'na "dur" demekteydi.

---

tedârük olunup İnebahtı'ya irsâl olunmakdadur ve Ağrıboz'da ve İnebahtı'da onar bin kantâr peksimed tedârük olunup ihzâr olunmuşdur. Andan gayri havâss-ı hümâyûnda ne mikdâr buğday var ise der-anbâr olup ve ba'zı un olmak üzeredür. Senünle olan Donanma-i Hümâyûn gemilerinden on beş pâre kadırga gelüp alup gitmesine mütevakkıflardur..." BOA, MD: 6/1469.

[228] 16. yüzyıl Akdeniz'inde yaygın olarak kullanılan kadırga, uzun süre tedarik merkezinden uzak kalabilecek kadar nitelikli bir gemi modeli değildi. Kadırga'nın yük taşıma kapasitesinin sınırlı olması ve kürekle hareket etmesi, kadırgayı aynı zamanda kürekçilerine karşı da borçlu kılmaktaydı. Yani Kadırga'nın kürekçilerine olan bağımlılığı "O" nun su ve erzak deposunun kısa zamanda tükeneceği anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla kadırga bu teknolojik zaafını kapatabilmek için tedarik merkezlerine yakın olmalıydı. Uzak mesafelerde uzun süre kalmak kadırga için açık bir tehditti. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu kadırga'nın bu teknolojik zaafını 1565 Malta Kuşatmasında hissetmiştir. Bkz. Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlıların 16. yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti" *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (H. Çoruh, M. Y. Ertaş, M. Z. Köse), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 14-15.

Saltanatı askeri zaferlerle dolu olan Kanuni Sultan Süleyman için Malta oldukça trajik bir olaydır. Aslında Malta başarısızlığı sonrası 1566 yılındaki Zigetvar Seferi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, imparatorluğun nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu açıklamaktadır. Yenilmek, başarısızlık, durdurulmak gibi kavramlara saltanatı boyunca pek alışık olmayan, Kanuni Sultan Süleyman'ın Malta vakasının psikolojik etkisini onarmak için Zigetvar Seferine çıktığı söylenebilir. İlaveten Sultan'ı 73 yaşında ağır hastalığına rağmen bizzat ordusunun başında bu sefere yönlendiren asıl sebep muhtemelen cihan sultanı iddiasıyla donatılmış tahtının verdiği alışkanlıkların uzantısı olan ruh halidir.

D. Söylemleri Gölgeleyen Bir Savaş: İnebahtı Deniz Savaşı

Kıbrıs Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu tarafından ele geçirilme sürecinin es geçilerek niçin doğrudan İnebahtı Deniz Savaşı'na odaklanıldığı sorusu sorulabilir. Daha evvelde değinildiği üzere 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğini konu edinen bu çalışmada sonuçlarının yankısı bakımından bilinçli olarak iki kuşatma ve iki deniz savaşı belirlenmişti. Ayrıca zaten Kıbrıs Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu tarafından kuşatma altına alınması durumu İnebahtı Deniz Savaşı'nın olay merkezli sebebi şeklinde değerlendirilebilir. Tekrardan olgusal kıstasları yinelemeye gerek yoktur. Ancak kısaca bahsetmek gerekirse 16. yüzyılın ilk yarısı ile kıyaslandığında dönüşümün yaşandığı kısım ekolojik merkezliydi. Diğer kıstaslar sürekliliğini ve canlılığını korumaktaydı. Yani İnebahtı Deniz Savaşı'na giriş yapılmadan evvel bilinmelidir ki bu dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu, değişen iklimsel coğrafyasının tehditlerine maruz kalmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs'ı 1570'de ele geçirmeleriyle birlikte hem Venediklilerin yardım talepleri hem de Papa V. Pius'un Osmanlılara darbe indirme amacı gütmesi sonucu Osmanlı İmparatorluğuna karşı kutsal birlik oluşturulmuştu.[229] Müttefik donanmanın başına Şarlken'in gayrimeşru oğlu ve aynı zamanda İspanya Kralı II. Felipe'nin de kardeşi statüsünde olan Don Juan getirilmişti. Diğer önemli kumandanlar ise Papalık donanmasını kumanda eden Paliano Dukası Marco Antonio Colonna ve Venedik donanmasını kumanda eden

[229] Kenneth M. Setton, *a.g.e,*

Giovanni Andrea Doria'dır. Osmanlıların "oğlan kaptan" dedikleri Giovanni Andrea Doria Barbaros devrindeki meşhur Andrea Doria'nın yeğenidir.[230] 1571 yılının Temmuz ayı başlarında derya beylerinden gelen haberlerde de Kıbrıs'ın intikamının alınması için oluşturulan birlik hakkında raporlar payitahta nakledilmekteydi.[231]

Ancak bu zamanlarda Kıbrıs henüz tamamıyla ele geçirilememişti. Magosa Kalesi'nin düşmesi için çabalayan Mustafa Paşa adaya yardım gelmesinin önlenmesi için karakol görevi için Osmanlı donanmasının Kıbrıs'a gelmesini istemekteydi.[232] Ayrıca İstanbul'a Kutsal İttifak donanması hakkında gelen bilgilerde[233] ittifak donanmanın Magosa kuşatmasına engel olacağı endişesi de payitahtı harekete geçirmişti. Bu doğrultuda 21 Mart 1571'de Müezzin-zade Ali Paşa[234] emrindeki kuvvetlerle birlikte Magosa kuşatmasına katılmıştı. 4 Mayıs 1571'de ise Pertev Paşa maiyetindeki donanma ile İstanbul'dan ayrılmıştı.[235] Fakat Osmanlı İmparatorluğu donanmasının İnebahtı Deniz Savaşı öncesinde organize edilmesi hususunda emirlerin karşılık bulmadığı görülmektedir.[236] İmparatorluk donanması uzun süren Kıbrıs

---

[230] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, C.2, s.403.

[231] Selaniki Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s.80.

[232] Lala Mustafa Paşa'nın düşman gemileri tarafından Magosa kalesine ulaştırdıkları yardımı ve kendisinin bu doğrultuda taleplerini belirten hüküm için bkz. BOA, MD: 12/16. Lala Mustafa Paşa'nın ikinci kez yardım talebine cevaben verilen hüküm için *"...Âsitâne-i Sa'âdet-âsiyânum'a Südde-i Sa'âdetüm çavuslarından Ahmed Çavus zîde kadruhû ile mufassal mektûb gönderüp; evvelki donanma gibi Donanma-i Hümâyûnum irismez ise feth müyesser olmadugından gayri asker içinde küllî fetret ü ihtilâl zuhûrı mukarrer olup ve muhâsara içün altmıs kıt'a top ve kırk aded kolonborna ve ana göre barut u âlât ve yarar topcı irsâli husûsların bildürüp ol bâbda dahı her ne dinilmis ise alâ-vechi't-tafsîl Pâye-i Serîr-i Sa'âdet-masîrüm'e arz u takrîr olunup ma'lûm-ı serîfüm olmısdur..."* bkz. BOA, MD: 12/186.

[233] Düşman tarafından gelen casusların sunduğu bilgi Cezayir Beylerbeyine şu şekilde aktarılmaktaydı: *"...Etrâf u cevânibden gelen câsûslar ve küffâr-ı hâksârdan alınan diller; "küffâr-ı tugyân-âsârun birbiriyle ahd ü mîsâk ve muhkem ittifâkları olup küllî donanma-i hezîmet-si'âr tedârük ü ihzârı sadedinde oldukların" ihbâr idüp fi'l-vâkı' papa ve İspanya ve Portugal keferesinün kralları cümleten Venediklü'ye mu'âvenet üzre oldukları haberi..."* bkz. BOA, MD: 12/211.

[234] Müezzinzade Ali Paşa'nın görevi, Rodos, İskenderiye ve Kocaeli beyleri ile birleşerek gerekli olan yardımın Kıbrıs'a ulaştırılması, denizden gelebilecek yardımın engellenmesi için donanmanın başına yarar bir adam bırakarak kendisinin de muhasara hizmetine katılmasıdır bkz. BOA, MD:12/184.

[235] Halil İnalcık, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002.

[236] Kıbrıs'a takviye kuvvet gönderilmesi için Rodos, Menteşe ve Alaiye beylerine daha önce emir gönderilmesine rağmen tekrardan ikinci kez emir gönderilmesi için Bkz. BOA, MD: 12/34.

kuşatması sonrası bazı levent gemilerinin ve sancak beylerinin izin isteyerek donanmadan ayrılmaları personel bakımından donanmayı olumsuz bir sürece sokmuştu.[237] Dolayısıyla bu durum mühimme kayıtlarına bir hayli kürekçi[238] ve asker tedarik etme çabası olarak yansımaktaydı.[239] Örneğin İnebahtı hazırlıkları sırasında Mehmet ve Hızır adlı kişilerin Anavarin Kalesi'nden firar etmeleri sonucu kürek cezasına çarptırılmaları emrolunmaktaydı.[240] Burada imparatorluğun kürek cezası kapsamında belli bir kriter var mıydı? Yoksa büyük sefer hazırlıkları öncesi dönemlik olarak ceza kapsamında genişlemeye mi gidilmekteydi? sorularını sormak gerekmektedir. İmparatorluk belli ceza gruplarına kürek cezası şeklinde yaptırım uygular iken idam gibi ağır cezaların kürek cezasına çevrildiği dönemler olmuştur. Özellikle İnebahtı Deniz Savaşı sonrasında hazırlanan donanma için kürek cezası suçlarının kapsamında genişlemeye gidildiği görülmüştür.[241] Dolayısıyla kürek cezalarının ve donanmadaki kürekçi niteliklerinin değişime açık olduğu söylenilebilir.

Tarihsel bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı ele geçirmesiyle oluşan Kutsal Birlik'in amacı ve Magosa'ya yönelik Lala Mustafa Paşa'nın beklentileri birlikte düşünüldüğünde, hem Kutsal Birlik donanmasını hem de Osmanlı donanmasını Akdeniz'in İnebahtı bölgesinde toplayan gerekçeler olduğu söylenebilir.[242] Dolayısıyla müttefik donanmasının amirali Don Juan ve Osmanlı

---

[237] İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı" *DİA*, İstanbul 2000, C.22, s.288.

[238] Kürekçilerin hastalık sebebiyle görevlerini bırakmaları ve padişahın bu durumun geçerli sebebi için araştırma istemesi için bkz. BOA, MD,12/185. Osmanlı donanmasındaki hastalıklar ve olumsuzluklar için ayrıca bkz. Phillip Williams, *Empire and Holy War in the Mediterranean: The Galley and Maritime Conflict between the Habsburgs and Ottomans*, London 2014, s.69-70.

[239] Örneğin donanma- ı hümayun gemilerinin bir kısmı İstanbul'dan ayrılmasına rağmen bir kısmı Canik, Ankara, Karahisar, Çorum ve Karahisar beylerini beklemekteydiler. *"...Bir ân ve bir sâ'at te'hîr eylemeyüp emr-i serîf-i sâbıkum mûcebince sancaguna tâbi' alaybegi vü zü'amâ vü çeribasıları ve sipâhîleri ile yat u yaragınuz ile mu'accelen çıkup togrı _istanbul'a irisüp gemilere girmek ardınca olasız. Söyle ki; ihmâl eyleyüp isti'câl üzre irismeyesiz, aslâ özrün kabûl olmak ihtimâli yokdur. Vebâlün kendü boynuna; hakkundan gelinür; bilmis olasın…* " bkz. BOA, MD: 12/49. MD: 12 c.20 c.21 c.26 c.31 21, 24, 25, 47, 200, 201, 202.

[240] BOA: MD: 12/153.

[241] Hacer Kırlı, *Kürek Cezası ve Osmanlı Uygulamaları 1558-1574*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.36-38.

[242] Fakat Kıbrıs'a takviye kuvvet gönderilmesi için Rodos, Menteşe ve Alaiye beylerine daha önce emir gönderilmesine rağmen karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, MD: 12/34.

donanma kuvvetlerinin Kaptan-ı Deryası ve önde gelen reislerin hareket jurnallerinin tespitine girişilmeyecektir.

Denizden ve karadan yapılan kuşatma sonrası Magosa'nın da düşmesiyle Haçlı donanmasının hala ortada olmaması üzerine Osmanlı donanması Girit, Korfu, Kefolanya gibi adalar civarını ve kıyı bölgelerini yağma faaliyetlerine giriştikten sonra İnebahtı körfezine gelerek demirlemiş pozisyonda beklemekteydi. Bu bölgede Haçlı donanmasının gelmekte olduğu haberi alınması üzerine Serdar Pertev Paşa, Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa, Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablus Beylerbeyi Cafer Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa'nın oğlu Hasan Paşa, ve on beş sancak beyinin başkanlığında savaş meclisi toplanarak nasıl hareket edilmesi hususunda stratejik değerlendirme yapıldı.

Uluç Ali Paşa donanmanın 6 aydan beri denizde olduğunu ve sipahiler ile yeniçerilerin izinli izinsiz ayrılmalarından dolayı eksiklikler üzerinde durmuştur. Ayrıca Haçlı donanmasının boğaz hisarlarından içeri giremeyeceğini işaret ederek İnebahtı Körfezi'nde kalınması görüşünü savunarak onun fikirlerine Pertev Paşa'da katılmıştır.[243] Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa ise şu sözlerle fikrini açıklamaktaydı: " … *Diyelim ki her gemide beşer, onar adam eksiktir –ki bu açıktır- ama umulur ki, eğer yüce Tanrı isterse, bu yüzden bize zarar gelmez" ilaveten " bana İstanbul'dan üst üste gelen buyruklarda*[244] *pek çok tehditlerle karşılaştım, ben değil, mevkiimden başımdan korkarım…"* diyerek birçok dezavantaja sahip donanmayla savaş yanlısı tutumunu kabul ettirmiştir. Savaş kararı alındıktan sonra Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa ve Uluç Ali Paşa arasında fikir ayrılıklarının devam ettiği görülmektedir. Şöyle ki Uluç Ali Paşa Osmanlı donanmasının deniz tarafında pozisyon almasını savunurken Kaptan-ı Derya aksine kıyı tarafının tutulmasında ısrarcı olmuştur. Bu durum üzerine Uluç Ali Paşa Peçevi'ye göre sakalını yolarak tepkisini şu sözlerle ifade etmiştir *"… Hani Hayrettin Paşa ile ve Turgut Reis ile savaş görenler, niçin söylemiyorlar, top yarası alan bir geminin batmak ihtimali yüzünden*

[243] Katip Çelebi *a.g.e.,* s.114-116, Peçuyli İbrahim Efendi, *a.g.e*, s.349-352.

[244] Müezzinzade Ali Paşa'ya gönderilen örnek bir hüküm "*küffâr-ı hâksâr gemileri görünüp cezîreye dogrı teveccüh iderlerse üzerlerine varılup mazarrat u fesâdları def' u ref' olup ele getürilüp haklarından gelinmek bâbında dakika fevteylemeyeler"*. Bkz. BOA, MD:12/206.

karaya doğru gitmesi gerekir, bu ise ötekilerin bozguna uğramasına yol açar… ”[245] diyerek yaşanmış olan tecrübeler ile muhalif olsa da muhtemelen son sözü söyleyecek yetki ve makamda olmamasından dolayı fikirleri hiçbir değişikliğe yol açmamıştır.

7 Ekim 1571 tarihinde İnebahtı[246] Körfezi'nde karşı karşıya gelen Osmanlı donanması ve Haçlı kuvvetlerinin donanma sayısı hakkında kaynaklar farklılık göstermektedir. Osmanlı donanmasında yaklaşık olarak 25000 savaşçı ve 230 gemi bulunmaktaydı. Haçlı donanması ise 37000 savaşçı ve 243 gemiden müteşekkildi.[247] Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa'nın hatalı bir şekilde saldırıda bulunarak gemisinin 3 fanuslu olmasının da işaretiyle geminin kaptan gemisi olduğunu hisseden Haçlı donanması Müezzinzade Ali Paşa kanadına var güçleriyle saldırmaları sonucu Kaptan Paşa şehit, oğulları da esir düşmüştü. Kaptan-ı Derya'nın yanlış savaş taktikleri ve akıbeti sonrası diğer gemilerdeki asker ve gemiciler de karaya firar ettiler. Pertev Paşa da firar edenler arasındaydı. Uluç Ali Paşa'nın kendisine ait 20 parça gemiyle taktik ve manevraları sonucu Haçlı donanmasına verilen zararda başrolde olarak düşmandan da iki gemi alarak İstanbul'a geldi.[248] İnebahtı Deniz Savaşından sonra ise Kaptan-ı Deryalık görevine Kılıç[249] Ali Paşa getirilmiştir.[250]

Kutsal İttifak donanması için İnebahtı Deniz Zaferi stratejik olarak daha kazanımlı bir zafere dönüşebilirdi. Çünkü imparatorluk donanması kuvvetlerinin çoğunu kaybetmişti. Fakat yaklaşan kış mevsiminden dolayı Kutsal İttifak İnebahtı'daki başarılarıyla yetinmek zorunda kalmıştı. Braudel'e göre, İnebahtı Deniz Savaşı *"…Bir sefaletin sonu, Hristiyanlığın gerçek bir aşağılık komleksi, ile ondan hiç de daha az gerçek olmayan Türk üstünlüğünün sonu olarak ortaya çıkmaktadır.*

---

[245] Peçuyli İbrahim Efendi, *a.g.e.,* s,349-352,, Katip Çelebi, *a.g.e*,. s,114-116. Selanik-i Mustafa Efendi, *a.g.e*, Tarihi Selaniki, *a.g.e.,* s,81-82.

[246] Savaşın yapıldığı yer İnebahtı'nın aşağısında Karlıili sancağında denizi sığ olan bir yerde, Padişah haslarından Anatoikoz adını taşıyan büyük bir köyün alt yanında, yine Karlıili sancağına bağlı Ergili kasrı denen ufak bir kasabanın karşısındadır ve sarp kayalık bir dağın dibinde bulunmaktadır. Kurtulanlar o dağa sığınabilenler olmuştur. Peçuyli İbrahim Efendi, *a.g.e.,* s. 351

[247] İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, İstanbul 2000, C.22.

[248] İdris Bostan, *a.g.m.*

[249]Kaptan-ı Deryalık görevine getirildikten sonra Uluç adının Kılıç'a çevrilmesine ferman buyurulmuştur. Bkz. Peçuyli İbrahim Efendi, *a.g.e.,* s.351.

[250] Hasan Bey-zade Ahmet Paşa, *a.g.e.,* s.209.

Hrıistiyan zaferi, çok karanlık olacağa benzeyen bir geleceğin yolunu tıkamıştır..."[251] değerlendirmesi aslında 16. yüzyıl Osmanlı ve Habsburg mücadelesinin Preveze Deniz Savaşı'ndan sonra nasıl bir renk alacağını oldukça iyi açıklamaktadır. Akdeniz'de yaklaşan kış ve sefer mevsiminin geçmesinin yani doğal döngünün Osmanlı İmparatorluğuna doğal zırh etkisi yaparak soluklanma imkânı tanıdığı söylenebilir.

Osmanlı donanmasının İnebahtı'da iki önemli figürü olan Donanmay-ı Hümayun serdarı Pertev Paşa ve Kaptan-ı Derya Müeezin-zade Ali Paşa üzerinde durulması gerekmektedir. Özellikle İnebahtı Deniz Savaşı'nda Kutsal İttifak donanması ile karşılaşıldığında heyecanlı bir şekilde çıkış ve saldırıda bulunduğu anlaşılan Osmanlı Kaptan-ı Deryalığı'na layık görülen Müezzin-zade Ali Paşa'nın incelenmesi önemlidir. Edirne'de bir müezzinin oğlu olan Müezzin-zade Ali Paşa'nın Hürrem Sultan'ın pataronajı altında saray kapıcılığı görevine getirilmişti. Bu patronaj altında Çaşnigir, Kapıcılar Kethüdası, Yeniçeri Ağası ve Cezayir Beylerbeyliği görevine getirildikten sonra Kaptan-ı Deryalık görevine getirilmiştir. Kaptan-ı Deryalık görevine getirilmesinde ise Sokullu Mehmet Paşa patronajı ön plana çıkmaktadır. Pertev Paşa'ya bakılacak olursa denizcilik açısından Müezzinzade Ali Paşa'nın Pertev Paşa'dan daha bilgili olduğu anlaşılmaktadır.[252]

Gerek Preveze'de olsun gerekse İnebahtı Deniz Savaşında olsun donanmanın Kaptan-ı Deryalık görevinde bulunan kişilerin denizcilik kabiliyeti ve taktiklerinin savaş sonuçlarının belirlenmesinde etkili olduğu açıktır. Fakat imparatorluğun Kaptan-ı Deryalık görevine taşıdığı kişilerin genel olarak liyakatten ziyade belli başlı hizipsel mücadelelerin çıkarları doğrultusunda patronaj ilişkilerinin sonucunda seçilmiş kişiler

---

[251] Fernand Braudel, *a.g.e.*, C.2, s.333.

[252] Niccolo Capponi, *Victory of the West: The Story of the Battle of Lepanto*, London 2006, s.251-252. İsmail Hami Danişmend Sokullu Mehmet Paşa'nın uyguladığı patronaj ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır: "*…Büyük denizci Piyale Paşa'nın donanma serdarlığından azli, Kıbrıs ganimetlerinde Sokullu'yu memnun edememiş olmasından, Sadaret makamında Sokullu'ya rakip sayılmasından ve Sokullu'nun da onun yerine gönderdiği ikinci Vezir Pertev Paşa'yı muvaffak olamayacağı bir işe sevk ederek gözden düşürmek istemesindendi…"* bkz. İsmail Hami Danişmend, *a.g.e,* s.404. Osmanlı yönetimindeki hizipsel çıkarlar ve rekabetin görev dağılımını belirlemesi hususunda bkz. Robert Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 1995, s.96.

olduğu görülmektedir. Liyakata aykırı olarak gelinen görevlerde, kara savaşlarında, kişi kendini bir şekilde kamufle edebilir veya idare edilebilir ama "deniz" yapısı gereği bu olanağa imkân tanımamaktadır. Esasen "deniz" kendisinden olmayanın yönettiği bir donanmaya ve patronaj ilişkilerine cevabını İnebahtı'da en acımasız şekilde vermiştir. İnebahtı Deniz Savaşını Peçevi şu şekilde tasvir etmekteydi: *"…Böyle uğursuz bir savaş, değil bir İslam devletinde, Hz. Nuh Peygamber gemi icat edeli beri dünya denizlerinde bile görülmüş değildir…*"[253]

Hizipsel mücadelelerin bir yansıması olarak İnebahtı'daki komuta kademesinin mimarı Sokullu Mehmet Paşa[254] İnebahtı bozgunu sonrası büyük bir donanma hazırlığına girişmişti. Birinci bölümde bahsedildiği üzere Kanuni Sultan Süleyman'ın da vezirliğini yapmış olan Sokullu Mehmet Paşa özellikle imparatorluğun siyasi düşüncesinde bir hayli etkili olan dünya egemenliği iddiasının kuvvetli olduğu bir dönemin havasını solumuştu. İmparatorluğun söz konusu iddiasının İnebahtı bozgunuyla zedelendiği savunulabilir. Ancak imparatorluğun özellikle 16. yüzyılda güç, görkem ve zafer kavramlarıyla içselleşmiş kronik yapısının bu başarısızlığa tepkime göstermesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla imparatorluğun iklim ile olan mücadelesinin çetinleştiği bir dönemde dahi kısa zamanda hazırlanan donanma imparatorluğun politik düşüncelerini onarma hamlesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca İnebahtı Deniz Savaşı'nda Sokullu Mehmet Paşa'nın ince hesaplarının sonucu olarak görevlendirilen kişiler hesaba katıldığında hizipsel çıkarların imparatorluğun takip ettiği politikanın önüne geçtiği söylenebilir.

Rodos ile başlayarak sırasıyla Preveze Deniz Savaşı, Malta Kuşatması ve İnebahtı Deniz Savaşlarının ayrı ayrı değerlendirilmeye çalışıldığı bu bölümde, ilk bölümde vurgulanmaya çalışılan olgusal tablo üzerinden süreklilik ve değişim temel alınarak Osmanlı İmparatorluğu denizciliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde

---

[253] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s.352.

[254] İnebahtı Deniz bozgunu sonrasında donanmanın kısa sürede yeniden yapılması başarısını Solakzade, Peçevi, Katip Çelebi ve Müneccimbaşı gibi kronik yazarları bu şerefi Sokullu Mehmet Paşa'ya hamlederken Selaniki Mustafa Efendi ise Kılıç Ali Paşa sayesinde gerçekleştiğini kaleme almıştır. Robert Mantran, *a.g.e.*, s.97. Dolayısıyla kronik yazarlarında ki bu kutuplaşma da hizipsel çıkar ilişkilerini kuvvetlendiren bir örnek olarak gösterilebilir.

belirlenen 4 Deniz hadisesi ile ilgili gelişmelerin meydana gelmesinde minik denilebilecek sebepleri asıl sebep olarak görmekten ziyade daha geniş çaplı mefhumların işin içine katılması hatta düşündürülmesi amaçlanmıştır. Yani savaşların cereyan etmesine amil olan kıvılcımların arkasında bu kıvılcımların hazırlayıcısı konumunda bulunan ideolojik ve daha derin sebepler bulunmaktaydı.

III. BÖLÜM

16. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AÇIK DENİZ POLİTİKASI

I. bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun donanma politikasının oluşumunda etkili olan amiller ve bu bağlamda Osmanlı donanmasının hangi amaçlara hizmet ettiği belirtilmeye çalışılmıştı. Nitekim bu amaç doğrultusunda I. bölümde oluşturulan tablo ile II. bölümün temel olarak odaklandığı Akdeniz'de vuku bulmuş olan 4 olay üzerinden Osmanlı denizciliği anlaşılmaya çalışılmıştı. Ancak geniş bir coğrafi alana yayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun denizler ile olan ilgisi ve siyasi tasavvurları sadece Akdeniz ile sınırlı değildi. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu donanması Hint Okyanusunda da faaliyet içerisindeydi. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz ve Hint Okyanusu olmak üzere iki farklı bölgeye hangi saikler ile yaklaştığı merak uyandırmaktadır. Kısacası bu bölümde 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz coğrafyası kapsamında Akdeniz ve Hint Okyanusu, imparatorluğun politik tasavvuru açısından incelenecektir. İmparatorluk için Akdeniz ve Hint Okyanusu ne anlam ifade etmekteydi? İki bölge için güdülen politikada belirleyici saikler ne olmuştur gibi soruların cevapları yanıtlanmaya çalışılacaktır. Aslında yukarıda da belirtildiği üzere 16. yüzyıl Osmanlı denizcilik politikasının şekillenmesinde etkili olabilecek hususlar I. bölümde incelenmişti. Dolayısıyla imparatorluğu gerek Hint Okyanusu gerekse Akdeniz'de genişlemeye sevk eden itkiler dünya egemenliği, coğrafi bilgi çalışmalarındaki gelişmeler, uygun iklim- 1560'lara kadar- ve meşruiyet aracı olarak din gibi etmenler ön plana çıkarılmıştı. Bu kıstasların hepsi birden İmparatorluğun genişlemesine olanak sağlar iken diğer taraftan imparatorluğun ekonomik sistemi, coğrafi uzaklığı belirleyen gemi teknolojisi yayılmaya engel olabilmekteydi. Bu bağlamda Hint Okyanusu ve Akdeniz olmak üzere İmparatorluğun bu bölgelerdeki takip ettiği politika belirlenmeye çalışılacaktır.

Merkezi İstanbul olan Osmanlı İmparatorluğu ve merkezi Lizbon olan Portekiz İmparatorluğu, Hint Okyanusu'ndaki mücadelenin baş aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Haritaya bakıldığında bölgenin her iki imparatorluğun da merkezine uzaklığı dikkat çekmektedir. Merkezlere olan uzaklık da dikkate alındığında Portekiz'i ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Hint Okyanusu bölgesine yönelten sebepleri belirlemek

gerekmektedir. Portekiz'in doğrudan Hint Okyanusu coğrafyasıyla buluşmasına engel olan kıstas denizler iken Osmanlı İmparatorluğu'nun bölge ile sınırları arasına set çekmiş olan Memluk Sultanlığı ile Safevi Devleti idi. Fakat Portekiz ve Osmanlı İmparatorluklarından evvel Hint Okyanusu coğrafyasındaki siyasi duruma değinmek gerekmektedir. Böylelikle her iki imparatorluğun da sınırlarının niçin Hint Okyanusuna kadar uzandığı bir nebze de olsa açıklığa kavuşacaktır.

A. Portekiz ve Osmanlı İmparatorluklarını Hint Okyanusuna Yönelten Başlıca Sebepler

Öncelikle belirtmek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmasını sağlayan dinamiklerle Portekiz İmparatorluğu'nun yayılmasını anlamaya çalışmak iki farklı olabilecek sisteme aynı pencereden bakmak anlamına gelecektir. Yani her iki imparatorluğun yayılmasını benzer sorularla sorgulamak hatalı sonuçlara ulaşılmasını muhakkak kılacaktır. Ama bu durum aynı endişelere sahip olabilecekleri gerçekliğini de değiştirmez. Diğer taraftan benzer ya da farklı güdülerle de Hint Okyanusuna gelmiş olabilecekleri şüphesi ancak Portekiz ve Osmanlıların içyapılarının irdelenmesiyle netlik kazanacaktır. Şüphesiz ki bu problem konusunu şu aşamada bu çalışmanın yanıtlaması beklenmemelidir. Fakat her iki imparatorluğun da karşılaşmış olduğu mekân aynıydı. Dolayısıyla aynı mekânın yeni misafirlerine farklı alternatifler ikram etmesi imkânsız görünmektedir. Açıkçası var olan tek mekân, adları ve sistemleri farklı olabilecek imparatorluklara benzer nimetleri sunmaktan kendini alıkoyamazdı.

Şimdi Portekiz ve Osmanlı İmparatorluklarının Hint Okyanusu coğrafyasına nüfuzundan evvel bölgenin siyasi durumuna bakılacak olursa; siyasi birlikten mahrum olan Hindistan'ın, Hindular ve Müslümanlar arasında bölünmüş bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Batı Hindistan sahil şehirleri ve Asya ülkelerinden gelen ticaret malları Arap ve Güceratlı Müslümanlar tarafından Basra Körfezi ve Kızıldeniz yoluyla Osmanlı ve Avrupa ülkelerine geçmekteydi. Bu hat boyunca Hürmüz ve Aden gibi limanlar kilit öneme sahiptiler. Özellikle Hürmüz, Basra Körfezi'nin giriş ve çıkışının kontrolünde taşıdığı kilit önem ile stratejik bir yer idi. Sınırları Basra Körfezi kıyılarına kadar uzanan İran Şahlığı Şiilik bayraktarlığı ile Sünni olan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tehdit oluşturmaktaydı.

Aden liman şehri ve Kızıldeniz coğrafyasının kuzeyi, Mısır, Suriye ve Hicaz gibi önemli bölgelere egemen olan Memluk Sultanlığı ise önde gelen siyasi teşekküllerden birisiydi. Kahire ve İskenderiye pazarlarında el değiştiren Asya baharatından alınan vergiler Memluk Sultanlığının en önemli gelir kaynağıydı.[255] Aslında Hint Okyanusu coğrafyası hakkında yaptığımız bu kısa açıklamada bölgenin niçin Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları'nın menziline girdiği aralanmaktadır. Bölgenin siyasi birlikten yoksun oluşu, Avrupa'ya kadar uzanan ticari malların kaynağı olması ve bu bölgede bulunan Memluk Sultanlığı'nın en önemli gelir kaynağı olarak baharat ticaretinden alınan vergiler gibi etmenlerin Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları'nın bölgeye dâhilinde cezbedici nitelikler olduğu söylenebilir. Ayrıca bu dönemde Avrupa'da değerli maden kıtlığı yaşanmaktaydı. Afrika'nın altınına ve altın kervanlarına büyük bir ilgi uyanmıştı. Aynı zamanda bölgedeki aracıların ve vergi toplayıcılarının aşırı talepleri Avrupalı tüccarlar ve tüketiciler arasında hoşnutsuzluk yaratarak Güney ve Güneydoğu Asya'nın baharat kaynağına ulaşımı teşvik etmekteydi.[256]

"Keşifler Çağı"[257] olarak nitelendirilen dönemde 1498 yılında Vasco da Gama Hindistan'a ulaştığında kendisine *"...Sizi buraya hangi şeytan getirdi?..."* sorusuna karşılık *"...Hristiyanları ve baharatı bulmaya geldik..."* şeklindeki yanıtı da Portekiz'in Hint Okyanusu emellerini açıklamaktadır.[258] Ancak Vasco da Gama'nın vermiş olduğu yanıtta Hristiyanlığın baharatın önüne geçmesi durumu rastlantı olduğu düşünülse bile, dinin meşrulaştırıcı özelliğinin devreye girmesi olarak düşünülmelidir.

---

[255] Salih Özbaran*, Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu: 16. Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri,* İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1976, s.15,16. Ayrıca bkz. Phılıp D. Curtın, *Dünya Tarihinde Kültürler arası Ticaret*, Küre Yayınları, İstanbul 2008 s.172.

[256] Bernard Lewis, *Çatışan Kültürler, Keşifler Çağında Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler*, (Çev. N. Hüseyni), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s.42,43.

[257] "Keşifler Çağı olarak bilinen 16. yüzyıl, Batı Avrupa'nın, denizlerde yelken açan imparatorlukların doğu ticareti gelirine sahip olmayı amaçladıkları ve bu amaca yönelik işleyen süreç içerisinde Güney ve Kuzey Amerika kıtalarını keşfettikleri bir dönemdir. Bkz. Bernard Levis, *a.g.e.*, s.16.

[258] Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı* s. 34.

Osmanlı İmparatorluğu'na gelince imparatorluğun doğuya yönelmesinde sadece ekonomik beklentiler etkili değildi. Özellikle I. bölümde de bahsedildiği üzere imparatorluğun "dünya egemenliği" ve "dini meşruiyet" gibi iddialarını Memluk ve Safevi Devletleri üzerinden kuracağı hâkimiyet ile pekiştireceği gibi olası bir başarısızlıkta imparatorluğun söylemlerini zedeleyebilirdi. Çünkü İslam dünyasında hâkimiyet ve dolayısıyla dinin meşrulaştırıcı gücünün geçerliliği sadece Batı ile girişilen rekabetin bir ürünü değil aynı zamanda Mekke Medine ve Kudüs gibi şehirlere hâkim olarak "Mukaddes şehirlerin hamisi" unvanına sahip olma ile de yakından ilgiliydi. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu için Memluklerin ortadan kaldırılması Osmanlı İmparatorluğu'nun ticari ve siyasi emellerini gerçekleştirmesine olanak tanımaktaydı. Böylece Osmanlılar hem Kutsal şehirlerin koruyucusu unvanını hem de doğu ticaretinin yürütüldüğü limanlara sahip olabilirdi. Aynı zamanda Memlukler doğu ticaretinin aracısı konumunda olduğu için Memluk toprakları fethedildiği takdirde Osmanlılar doğrudan Hint Okyanusu yönünde fetihlere girişebilirlerdi. İslamiyet'in vermiş olduğu meşruti dayanakla bütünleştirilen ekonomik kazanç menba, Osmanlı İmparatorluğunu Hint Okyanusu bölgesine çekmekteydi. Bu meyanda Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik iddiaları Portekiz ile çakışacak ve Hint Okyanusu, merkezlerine bir hayli uzak olan iki İmparatorluğun çekişmesine sahne olacaktı.[259]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint bölgesi ekonomisine erişimi için jeopolitik ve meşruti açıdan engel ve tehdit oluşturan Safevi Devleti, rafızı ve mülhid olarak tanımlanarak gaza söylemine oturtulmuştur. Yavuz Sultan Selim 28 Şubat 1514'te Safeviler üzerine sefere çıkarken şeyhlerden ve ulemadan Şah'ın mülhid ve kafir olarak katli vacip olduğuna dair fetvalar alarak etrafa ilan etmiştir[260]. Benzer şekilde Memlüklera karşı düzenlenecek olan sefer de cihat söylemine uydurulmuştu. Osmanlı uleması bu amaç doğrultusunda savaşı dini gerekçelere bağlayan 3 fetva ile meşrulaştırmışlardı. Bu doğrultuda Memlükler kâfir Safevilere yardım eden din haini ve dinsize yardım edenin de dinsiz olarak tanımlandığı siyasi bir yapı olarak

[259] Palmira Brummet, *Osmanlı Deniz Gücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi,* (Çev. H. N. Pişkin), Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.20,21
[260] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliye*, C. 1, s.138.

nitelendirilmişlerdir. Nitekim seferin amacı da ezilen Memluklu tebaasını din hainlerinden kurtarma ve Müslümanları düşmana karşı koruma olarak açıklanmıştır.[261] Bu gerekçeler doğrultusunda Yavuz Sultan Selim ilk olarak 1514 yılında Çaldıran'da Safevilere darbe indirmesine rağmen devleti tamamen ortadan kaldıramamıştı. Fakat Çaldıran zaferi ile Azerbaycan, Kafkaslar ve Bağdat yolu Osmanlılara açılmış oldu. Çaldıran savaşını takip eden yıllarda 1516 Mercidabık'ta Osmanlı Sultanı "Hadimu'l Haremeyn" (Mekke ve Medine hadimi) unvanını aldı. Ardından Mısır'da kendisini sultan ilan eden Tuman Bay üzerine hareket edilerek 1517 Ridaniye'de Osmanlı İmparatorluğu yeni bir zafer kazanmıştı. Bu zafer ile birlikte Mısır, Suriye ve Hicaz Osmanlı egemenliği altına alınmış oluyordu. Yavuz Sultan Selim tarafından gerçekleştirilen fetih hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu'na sadece kendi sınırlarının değil bütün İslam dünyasının koruyuculuğu görevini vermişti. Aynı zamanda dünyanın en zengin ticaret yolu da Osmanlı hâkimiyetine geçmişti.[262] Daha geniş açıdan bakılacak olursa Mısır, Suriye ve Arabistan'ın fethi imparatorluğun batıdaki kara ve deniz seferlerine de kaynak teşkil etmiştir.[263] Dolayısıyla dinin meşrulaştırıcı gücünün, Osmanlı İmparatorluğu için ekonomik cazibe kaynağı olarak ön plana çıkan Hint Okyanusu rotasında, kendisine engel olarak atfedilebilecek devletlerin alt edilmesini kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Diğer taraftan imparatorluk hazinesine ekonomik kazanç sağlayan/sağlayacak fetih bölgeleri üzerinden de dünya egemenliği söylemi pekiştirilmekteydi/pekiştirilecekti.

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na yönelik yayılması konusu birçok araştırmacı tarafından farklı bakış açıları çerçevesinde ele alınmıştır. Fakat beklentilerin tam anlamıyla karşılandığını söyleyebilmek güçtür. Bu durumun niçin böyle olduğunu Osmanlı İmparatorluğu ve Hint Okyanusu denildiğinde ilk akla gelebilecek isimlerden biri olan Salih Özbaran şu şekilde açıklamaktadır: *"... Avrupa emperyalizminin sürüklediği, genelde Batı merkezli, Batı için yapılan*

[261] Nikolay İvanov, a.g.e., s.34.
[262] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ,* s.38,39.
[263] Andrew C. Hess, "The Ottoman Conquest of Egypt (1517) And The Begınnıng of The Sıxteenth-Century World War", *İntenational Journal of Middle East Studies*, January 1973, Vol. 4, s.55.

değerlendirmeleri ve metin yayınında karar kılmış bir dönem; Cemal Abdül Nasır'la birlikte doruğuna ulaşan ve Osmanlıları yok sayan ya da onların sosyoekonomik hayatı çok gerilettiğini iddia eden dönem ve son 15-20 yıldır arşiv malzemelerinin de değerlendirilmeye çalışıldığı, Osmanlı sempatisinin yeşertildiği, bir yanıyla duygusal ve politik nitelikler taşıyan dönem. Sonuncusu karşı düşüncelere rağmen sürmektedir… Osmanlı İmparatorluğu'nun güney denizlerine doğru yayılması ve Arap toprakları üstündeki egemenlik dönemi son 15-20 yıl içinde bazı ciddi çalışmalara konu edildi; ama istenilen gerçekleşemedi. Tarihçiler arşivleri kısmen keşfettiler ama yaklaşımlarını, tavırlarını pek yenileyemediler…"[264] Açıkçası siyasi, dini ve duygusal örüntülere bürünmüş kaygılar çerçevesinde, önceden ismi konularak birbirinden farklı Osmanlı İmparatorluğu tabloları çizilebilmekteydi. Ancak burada belirteceğimiz çalışmaların bu endişelerle kaleme alındığı anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun kaotik ve sistematik bir yapıya sahip olduğu aşağıda verilen çalışmalarda anlaşılabilmektedir.

Çalışması doğrudan Hint Okyanusu konusunu içermese de Palmira Brummett, Osmanlı İmparatorluğu'nun güneye yönelik yayılmasında siyasi ve ticari dürtülerin birlikte etkili olduğu görüşünü savunmaktadır. Ayrıca Brummet Osmanlı İmparatorluğu'nu fetih, tımar dağıtımı gibi siyasi planlarının yanı sıra, Hint Okyanusu gümrük gelirlerinden faydalanma, ticari endişeler ve dünya hâkimiyeti fikri ile hareket eden bir yapı olarak değerlendirmektedir. Brummett'e göre Osmanlı İmparatorluğu iktisadi menfaatlerle hareket eden tüccar bir imparatorluktur. Brummett imparatorluğun bu amaç doğrultusunda deniz odaklı bir güç olduğunu ve yayılmanın da denizlerde üstünlük sayesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Nitekim Osmanlı deniz gücünün gelişmesi 16. yüzyılın başında güç dengesinin yeniden belirlenmesinde çok önemli bir etken olmuştur.[265]

Osmanlı İmparatorluğu'nun güney denizlere yayılmasını ele alan Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hindistan ve çevresine bağlı olan baharat ve altın gibi mamullerin ticaretinin canlanması için girişimlerde bulunduğuna değinmektedir. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu'nun amacı Kızıldeniz'de

[264] Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, s.43,44.
[265] Palmira Brummett, *a.g.e*, s.18-36

hâkimiyet ve kontrol sağlayarak Akdeniz ve Hindistan arasındaki ticareti canlı tutmaya çalışmaktı. Aynı zamanda Orhonlu, imparatorluğun Kızıldeniz'e yönelik girişimlerinin İran'daki Safevi Devleti'nin doğu ile bağlantısını engellemek olduğu fikrinin ileri sürüldüğüne de dikkat çekmektedir. Bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük rakibi olarak ön plana çıkan Portekiz, Osmanlıların 1525'de faaliyete geçmesine kadar Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Kızıldeniz'de rahatça dolaşmaktaydılar.[266]

Buraya kadar işlenen kısımda hangi siyasi mekanizma olursa olsun klişeleşmiş bir zapt etme metodu olarak, Osmanlı ve Portekiz İmparatorluklarının Hint Okyanusu bölgesiyle temas kurmalarında ekonomik amaç ve dürtülerin dini inanç ile meşrulaştırıldığı açıkça görülmektedir. Aynı zamanda Portekiz yayılmasının Mekke ve Medineyi tehdit etmesi de Osmanlı İmparatorluğu'nun dini meşruiyetine zarar verebilirdi. Fakat tekrar etmek gerekirse Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları'nın Hint Okyanusu'na yayılmalarında tümüyle birden aynı saiklere sahip oldukları düşünülmemelidir. Çünkü iki imparatorluk karşılaştırıldığında coğrafi, ekonomik, sosyal ve idari alan gibi birçok açıdan farklılıklara sahiptiler.

B. Osmanlı İmparatorluğu'nun Politik Algısında Okyanus, Akdeniz ve Ticaretin Konumu

Daha evvelde belirtildiği gibi bizim konumuz açısından asıl önemli olan husus, Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz ve Hint Okyanusu'na yaklaşımını ve İmparatorluk için öncelikli bölgenin hangisi olduğunu birtakım karşılaştırmalar ile açıklamaya çalışmaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusuna giden yoldaki askeri başarıları ve okyanustaki varlığı merkez olarak adlandırdığımız Akdeniz'in canlılığı için hayati bir zorunluluktur. Kuşkusuz bu canlılık, ekonomik ve güçlenen dini meşruiyetle yakından ilgilidir. Ekonomik açıdan açıklamak gerekirse Portekiz'in Hint Okyanusu'na nüfuz ederek yeni bir yol keşfetmesi başta Memluk Sultanlığı olmak üzere önde gelen aracılardan Venedik'in ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gelirlerine de tehdit oluşturmuştu.[267] Ticari işleyişin devamlılığına dikkat eden

[266] Cengiz Orhonlu, *a.g.e*,, s.5, 6.

[267] Palmira Brummet, a.g.e., s.24. Vasco da Gama Portekiz'e 2. Dönüş tarihi olan 1503 Ekiminde 30000 kental baharat getirmişti. Bu durum Magalhaes Godinho tarafından " baharat emperyalizmi" olarak

Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyıl başlarında donanmasını ticarete tehdit oluşturan korsanlara karşı kullanmıştı. Hatta korsanları cezalandırmak ve ele geçirmek için Venedik donanması ile Osmanlı donanması işbirliği içinde birlikte hareket etmekteydiler.[268] Ancak belirtilmesi gereken bir husus olarak tahta yeni çıkmış bir padişahın yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu ve donanması, ticari kaygıları ikinci plana atarak savaşgüzar bir yapıya dönüşebilmekteydi. Örneğin, Rodos Seferinin sebepleri arasında şövalyelerin ticarete zarar vermeleri bulunsa da bu durum Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı zamanlarda ortaya çıkan yeni bir gelişme değildi. Parlak saltanatıyla Yavuz Sultan Selim gibi bir selefe sahip olan genç Padişah Süleyman, ticari kaygılardan ziyade mevcut idaresini güçlendirebileceği ve rüştünü ispatlayabileceği bir fetih yapabilmeliydi. Bu amaç doğrultusunda, Fatih Sultan Mehmet'in 1481'de ki başarısız seferi de düşünüldüğünde Rodos Adası son derece uygun bir yerdi. Bu açıdan bakılacak olursa, genç padişah Süleyman için Rodos'un imparatorluk sınırlarına katılımı mı siyasi elitlerin nazarında kabul görürdü yoksa Hint Okyanusu'nda girişilecek olan askeri ya da ticari bir zafer mi? Tek bir cümle ile özellikle klasik dönem hükümdarlarının tahta çıkışlarında beklenilen askeri zaferden dolayı, olası bir taht değişikliğinde ticareti koruyan Osmanlı donanması Rodos gibi müstahkem bir adanın çevresini sararak harap edilmesine aracı olabilmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ticari kaygılarının geri plana düşmesiyle ilgili Süveyş Tersanesi'nde hazırlanan donanma üzerinden de örnek verilebilir. Venedik nezdindeki Portekiz Elçisinin Kralı'na 24 Kasım 1531 tarihinde gönderdiği bir mektuba göre, irili ufaklı 80 kadar geminin hazırlandığı ve ilk fırsatta Portekizlilere karşı kullanılacağı rapor edilmişti. Amaç Portekizlilere karşı ticaret yolunu açmak, Hint Okyanusu'na açılmak ve Gücerat Sultanlığı başta olmak üzere diğer

---

tanımlanmıştır. Ticari açıdan Portekiz'in amacı Hindistan'dan Kızıldeniz'e baharat taşıyan gemilere engel olmaktı. Bu amaç doğrultusunda Afonso de Albuquerque Basra körfezi çıkışının kontrol altında tutulabileceği Hürmüz adasını ele geçirdi ve Hindistan'a ulaşan gemileri abluka altına alabilecek konuma yükselmişti. Fakat Venedik kaynaklarındaki rakamlara göre 1500 yılında İskenderiye limanından baharat alımı olmamasına rağmen 1501'de 2600 colli (1 colli ortalama olarak 133 kg) 1502'de 1.020 colli, 1503'te 2.944 colli ve 1505 yılında da 1.160 colli baharat Venedik gemilerine yüklenmişti. Bu sayıların ilerleyen yıllarda düştüğü görülmektedir. Örneğin 1518 yılında 180 colli'ye kadar düşmüştü. 1519 ise gemiler boş dönmüştü bkz. Salih Özbaran, *Osmanlı ve Portekiz,* s.281-283.

[268]Palmira Brummet, *Foreign Policy, Naval Strategy, and the Defence of the Ottoman Empire in the Early Sixteenth Century*, " The İnternational History Review, Vol. 11, s. 613-627.

Müslümanlara yardım ulaştırmaktı. Fakat bu tasarı İspanya Kralı Şarlken'in Kuzey Afrika'ya yerleşme gayesiyle tertiplediği seferden dolayı Mısır'daki topların ve mühimmatın Akdeniz'e nakli, ardından da Mısır Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın hazinesiyle birlikte Irakeyn Seferi'ne çıkmış olan Sultan'a katılmasıyla askıya alınmıştı. Söz konusu tasarıyı içeren bir deniz seferi ancak 1538 yılında icra edilebilmişti.[269] Dolayısıyla Akdeniz'de Habsburglara ve doğuda Şiilik taraftarı Safevilere karşı yürütülecek olan seferler Hint Okyanusu ve ticari amaçların önüne geçebilmektedir. Aslında bu örnek, Hint Okyanusu bölgesinin çevre konumunda kalarak Akdeniz'in merkezde kaldığı ayrımının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu Mısır'ı fethederek Memlük Sultanlığı'nın ekonomik kaynaklarını üstlenmesi ve güneye yayılmalarıyla bütünleşen ekonomik kazancın Akdeniz ile ilişkilendirilmesini toparlamak gerekirse; tüm bu gelirler 16. Yüzyılın geri kalanında imparatorluğun özellikle Akdeniz'deki askeri genişlemesinde kaynak olarak kullanılmıştır.[270] Diğer taraftan Arap ülkelerinin fethiyle özellikle de Mekke ve Medine'nin Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dâhil edilmesi imparatorluğun dini meşruiyetini kuvvetlendirerek yeni bir çağın başlangıcı sayılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu sınır devleti hüviyetinden bir İslam Halifeliği görünümüne dönüşmüştür. Böylece Osmanlı sultanları kendilerini İmparatorluk sınırlarının yanı sıra bütün İslam dünyasının korucusu saymaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu dönüşüm özellikle I. Selim'den sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde geniş çaplı fetihlerle belirgin hale gelmiştir.[271] Tüm bu dönüşümler sonuç olarak imparatorluğun Akdeniz ekonomisini ve politik iddialarını da kuvvetlendirmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıldaki Hint Okyanusu politikasında, özellikle Akdeniz ve Hint Okyanusu arasındaki merkez-çevre ilişkisi açısından 1538 Diu Seferi de önemli bir hadisedir. Şöyle ki 1538 Diu Seferi, Preveze Deniz Savaşı'yla aynı zamana rastlamasından dolayı, Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndaki Osmanlı deniz organizasyonu ve politikasını çözümleme babında iki farklı bölge arasında

[269] Salih Özbaran, *Osmanlı ve Portekiz*, s.145,146.
[270] Andrew Hess, *The Ottoman Conquest of Egypt* s. 72.
[271] Halil İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 39.

karşılaştırma yapılabilmesine imkân tanımaktadır. Diu Seferi'nin sebepleri arasında Portekizlilerin 1520'li ve 1530'lı yıllarda Kızıldeniz istikametinde işleyen ticarete zarar verme girişimleri ve Müslüman halklara yardım ulaştırma çabaları gösterilebilir. Bu amaçlara paralel olarak 1532 yılında Osmanlıların doğunun baharatlarını doğrudan İstanbul'a aktarılması düşüncesiyle Kızıldeniz ve Nil arasında kanal açma girişiminde bulunarak faaliyette bulunduğu dahi mevcut literatürde yerini almıştır.[272]

1531 yılının sonunda Osmanlı İmparatorluğu donanması, Süleyman Paşa'nın yönetimi altında Süveyş Tersanesi'nde hazır bulunmaktaydı. Donanma aynı zamanda muhtemelen Giovan Francesco Giustinian adlı bir Venedik[273] ustası tarafından denetlenmekteydi. Dolayısıyla Osmanlı donanması, Portekiz tehdidine karşılık vermek ve Osmanlı desteğine ihtiyaç duyan Müslüman devletlere yardım götürmek için uygun bir konumda bulunmaktaydı.[274] Fakat Habsburg İmparatoru Şarlken'in 1532'de Koron'u zapt etmesi ve ardından 1533-35 yıllarında Safeviler üzerine düzenlenen sefer, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu girişimini geri plana düşürmüştü.[275] Üstelik Süveyş Tersanesi'ndeki silah ve mühimmatlar Akdeniz'e nakledilmekteydi. Süleyman Paşa da Safeviler üzerine düzenlenecek olan sefere iştirak etmişti. Böylece 1538'de Süleyman Paşa yönetiminde Diu'ya düzenlenecek olan sefer bu tarihe kadar türlü sebeplerle ertelenmişti.[276] Burada dikkat çekilmesi geren nokta Portekizlilerin Kızıldeniz ticaretine zararları 1520'li yıllardan itibaren devam etmesine rağmen Osmanlıların ciddi olarak tepkisinin 1538 yılında olmasıdır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun söylemlerini daha geçerli kılan Akdeniz karşısında

---

[272] Salih Özbaran, *Osmanlı ve Portekiz*, s.201,202.

[273] Örneğin, Akdeniz Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik'i hasım duruma getirirken Hint Okyanusu onları ortak çıkarlar etrafında birleştirmekteydi. Demek ki farklı iki denizin dönemsel konjunktürü devletlerin keskin bir biçimde siyasi skalasına etki edebilmekteydi. Hint Okyanusu'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz yolu ile ticari işleyişi kontrol edememesi şüphesiz Venediğin de ticari ve ekonomik açıdan dinginleşmesi anlamına gelmekteydi. Nitekim bu ortak çıkar birliği böyle bir tablonun oluşmasında etkili olmuştur. Ayrıca donanmanın Venedikliler tarafından denetlenmesi İmparatorluğun denizcilik teşkilatında ki eksikliklerine delalet ettiği şüphesini de uyandırdığı ifade edilmelidir. Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik çıkar birliği hususunda bkz. Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, (Çev. Ü. Tansel), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 173-212.

[274] Salih Özbaran, *Ottoman Expansion Towards the İndian Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009, s 79,80.

[275] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 385.

[276] Salih Özbaran, *Ottoman Expansion*, İstanbul 2009, s.80.

çevre bölge Okyanus gölgede kalmaya ve ertelenmeye mahkûmdu. Başka bir ifadeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kimliğini oluşturan dünya egemenliği, din savunuculuğu gibi nitelikler, merkez bölge olan Akdeniz'deki tehditler karşısında, İmparatorluk mentalitesi daha fazla sarsıntı geçirebilirdi.

Diu Seferi'nde Osmanlı donanmasının gemi sayısı hakkında çeşitli görüşler bulunmasına rağmen mevcut kaynaklardan varılan sonuca göre, gemi sayısının 70-80, insan gücünün ise 20.000 civarında olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim bu rakamlar Hint Okyanusunda Osmanlı donanma kuvvetinin zirveye çıktığı bir süreç olarak değerlendirilmektedir.[277] Ayrıca Osmanlı donanmasının Diu'ya hareketi esnasında yaşanan muhtelif olaylardan hareketle Hint Okyanusu'nda Osmanlı donanma gücünün niteliği hakkında çıkarımlar yapılabilir. Öncelikli olarak Osmanlı donanmasını komuta eden Süleyman Paşa'ya bakmak gerekirse; 80 yaşında denizcilik eğitim ve deneyiminin sınırlı olduğu tahmin edilen Süleyman Paşa ancak 4 kişinin yardımıyla yerinden kalkabilmekteydi. Süleyman Paşa Cidde limanına varılana kadar yaşanan güçlükleri Padişah'a göndermiş olduğu arzında şu hususlara yer vermekteydi: suya duyulan ihtiyaç ve yaşanan su sıkıntısı, denizde mesafe kat etmeyi engelleyen kaya parçalarının vermiş olduğu güçlükler ve olumsuz hava koşulları. Ayrıca Osmanlı donanması Diu'ya ulaştığında gemilerin bazıları Hindistan kıyılarına sürüklenerek kaybolmuştu. Nitekim Osmanlı kuvvetleri Diu kuşatmasında başarılı olamadı. Daha ziyade kuşatma savaşı olmasına karşın Osmanlı donanması birçok dezavantaja sahipti. Osmanlı donanmasında Portekiz esirleri ve kılavuzları bulunduğu gibi kürekçiler de zorla toplanmış kişilerden oluşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu Hindistan'daki müttefiklerinden de destek görememişti.[278] Fakat Diu Seferinin hem Portekiz hem de Osmanlı İmparatorluğu açısından önemi, iki imparatorluk arasında açık bir şekilde savaş ve diplomasi uygulamalarının başlamasında etkili olmasıdır.[279] İkisi de aynı yılda olan Diu Seferi ve Preveze Deniz Savaşı'nın nitelikleri, esasen Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu ve Akdeniz'i algılayışı olarak görülmelidir. Bir tarafta Akdeniz'de nam yapmış ve savaş alanında taktik dehasıyla sonuca ulaşan

[277] Salih Özbaran , *Osmanlı ve Portekiz* s.203-206.
[278] Salih Özbaran, *a.g.e.*, s.207.
[279] Giancarlo Casale, *The Ottoman Age of Exploration,Oxford University Press*, New York 2010, s.66.

Barbaros Hayrettin Paşa diğer tarafta denizcilik deneyim ve bilgisinin sınırlı olduğu düşünülen ve "4 kişinin yardımıyla ayağa kalkmakta zorlanan" Süleyman Paşa Okyanus donanmasını komuta etmekteydi. Osmanlı denizcilerinin kullanımında olan Piri Reis[280] haritasına bakıldığında kıyı özellikleri ve su tedarik edilebilecek yerler gibi kıstaslar Akdeniz'in tasvir edildiği kısımda ayrıntılı bir şekilde belirtilirken Hint Okyanusu bu ayrıntıdan muaf kalmaktaydı. Açıkçası Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesinde de Hint Okyanusu çevrede kalmaktadır. Rastlantı olmamalıdır ki bu çevrede kalmışlık ve coğrafi bilginin sınırlılığı Süleyman Paşa'nın padişaha gönderdiği arzında da su sıkıntısı, denizde ilerlemeyi sınırlandıran kara parçaları ve bölgeye yabancılık olarak yansımaktaydı. Diğer taraftan Preveze'de, Barbaros Hayrettin Paşa'nın hem çekirdekten yetişmenin ürünü olarak edinilmiş coğrafi bilgisi hem de Kitab-ı Bahriye'nin ayrıntılı Akdeniz tasviri savaş alanında uygun konum almasına olanak tanımış olmalıdır. Karşılaştırmalar çoğaltılabilir ve her karşılaştırmada birçok açıdan Hint Okyanusu'nun Akdeniz karşısında çevrede kaldığı görülebilir. Son olarak Osmanlı İmparatorluğu donanması Preveze'de Kutsal ittifak çatısı altında birden çok devlete karşı savaşırken, Diu'da imparatorluğun Hindistan'da ki müttefiklerinden destek görememesi sonucun belirlenmesine tesir edebilmekteydi. Yani Akdeniz'de ittifakı karşısına alan Osmanlı İmparatorluğu donanması, Hint Okyanusu'nda ittifaka ihtiyaç duymaktaydı.

C. Osmanlı İmparatorluğu ve Hint Okyanusu

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra batı kaynaklarında geçen bilgilere göre Süveyş'te Portekizlilerin üzerine gönderilmesi için donanma hazırlanması konusunda emir verdiği bilinmesine rağmen Osmanlı kaynaklarında böyle bir emre henüz rastlanamamıştır.[281] Fakat Mısır'ın fethiyle birlikte Memluk topraklarını devralmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Aynı zamanda Memlük Sultanlığı, egemenlik altına alındığında Hint

[280] Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesinde de Hint Okyanusunun çevrede kaldığı yukarıda vurgulanmıştı. Belki de bu durum ile 1552'de Hürmüz'ün kuşatmasında görevlendirilen Piri Reis'in yaşadığı başarısızlık birlikte düşünüldüğünde coğrafi bilginin sınırları ve sonuçları açısından ilişki kurulabilir. Ne tuhaftır ki eserinde çevrede kalmış olan Hint Okyanusu'nda kuşatma görevine tabii tutulan Piri Reis, yaşamış olduğu başarısızlığı da hayatıyla ödemişti. Ancak Piri Reis'in idam edilmesin de hizipsel çıkar ilişkilerinin etkili olması muhtemeldir.

[281] Cengiz Orhonlu, *a.g.e.*, s.6.

Okyanusu'nda ticari bir organizasyon tarafından desteklenen ekonomik amaçlı siyasi bir deniz gücü kurulmuş durumdaydı. Portekiz'in 1510 yılından sonra izlediği politika ise Kızıldeniz girişini kapamak ve Basra Körfezini kontrol altına almak için Hürmüz'ü tutmaktı. Bu dönemde Hint Okyanusu'nda Portekizlilere meydan okuyabilecek siyasi bir idare yoktu.[282] Hatta Portekizliler Hint Okyanusunda seyreden hac ve ticaret gemilerine saldırıyor ve İslam'ın kutsal saydığı şehirleri ele geçirme tehdidinde bulunuyorlardı.[283] Fakat Osmanlıların bölgeye gelişi, iki İmparatorluğu karşı karşıya getirmekteydi. Ayrıca Mısır'ın fethinden önce bile Hint Okyanusu coğrafyası hakkındaki Osmanlı coğrafi bilgisinin artış göstermesi[284] Osmanlı İmparatorluğunun Portekiz emellerine sessiz kalmayacağının işaretlerinden birisidir. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun Portekizlilere karşı olan mücadelesi Memluk Sultanlığına yapılan yardım üzerinden 1509 ve 1510 yıllarından itibaren yapılmaktaydı. Özellikle Osmanlı denizcisi Selman Reis[285] bu mücadelede etkin rol oynamıştı.[286]

Mısır'da Ahmet Paşa'nın isyanı üzerine 1525'te Mısır'a hareket eden dönemin Sadrazamı İbrahim Paşa'ya Selman Reis tarafından gönderilen rapor[287] Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu politikasında önem arz etmektedir. Raporu değerlendirmek gerekirse, Selman Reis elinde bulunan gemilerin miktarını ve niteliğini belirterek mevcut gemilerle Portekizlilerin ellerindeki kalelerin ve iskelelerin ele geçirebileceğine işaret etmektedir. Ancak diğer taraftan Selman Reis'in bazı gemilerin eksikliklerine değinmesi, mevcut durumun düzeltilmesi için Osmanlı İmparatorluğunun bölgeye desteğinin artırması gerekliliği olarak değerlendirilebilir. Selman Reis raporunda daha sonra Portekiz'in hâkimiyet kurduğu Hürmüz, Diu, Kalikut, Koçin, Seylan, Sumatra gibi yerlerin belli başlı özelliklerinden bahsederek,

---

[282] Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, s.98.

[283] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.381.

[284] Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.26

[285] Selman Reis Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethedildiği haberini alınca Mısır'a gelerek I. Selim'in huzurunda Osmanlı hizmetine girdi ve kendisine Cidde sancakbeyliği verilmiştir bkz. Cengiz Orhonlu, *a.g.e*, s.6.

[286] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.380,381.

[287] Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.39. Casale Selman Reis'in raporunun Hint Okyanusu bölgesinin fiziki coğrafyası gibi konularda yeni bilgiler vermesi, emperyal politika ile ilgili belli başlı tavsiyelerde bulunmasından dolayı Kristof Kolomb ve Portekiz'in ilk Hindistan valisi olan Afonso de Albuquerque'nin raporlarıyla aynı tarzda olduğuna dikkat çekmektedir bkz. Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.40.

özellikle Portekiz'in bu bölgeler üzerinden sağladığı ekonomik kazançlara dikkat çekmektedir. Nitekim Portekiz'in söz konusu bölgeleri zaptından önce Mısır'ın buralardan önemli ölçüde ekonomik gelire sahip olduğunu vurgulaması, Mısır'ı hâkimiyeti altında bulunduran Osmanlı İmparatorluğu'na bir mesaj verilmesi olarak yorumlanabilir.

Selman Reis'in Yemen'i anlattığı kısımda ise bölgenin sahipsiz olması ve gene aynı şekilde bölgenin ekonomik kaynaklarına vurgu yapması ilgi çekicidir. İlaveten Yemen'in Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle hazineye bol miktarda altın gönderilmesinin mümkün olduğu belirtilmektedir. Raporun son kısmında Afrika yakası ve Nil'e uzanan bölgeler hakkında yapılan saptamalarda da özellikle inci avcılığı gibi ekonomik kazançlara dikkat çekilmektedir. Selman Reis'in Habeş vilayetinin Dahlak iskelesinde inci çıkarıldığını ve avcısının bulunmadığına işaret ederek bu durumu Portekiz tehlikesiyle örneklendirmesi, Osmanlı İmparatorluğunu bölgeye dâhil etme gayretinin bir uzantısı olarak izah edilebilir.. Benzer şekilde Berbera İskelesine altın, fildişi gibi birçok ticari malın geldiğinden bahsedilmekte ve Berbera'nın 1000 kişi ile fethedilebileceği açıklanmaktadır. Dolayısıyla Selman Reis'in raporunun, Hint Okyanusu coğrafyasının başta ekonomik olmak üzere cezbedici niteliklerini sunması, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye dikkatini çekmek için hazırlanmış bir rapor olduğunu göstermektedir. Halil İnalcık, Selman Reis'in Osmanlı hazinesine gelir teminiyle ilgileniyor olmasını şu şekilde açıklamaktadır: "… *herhalde Osmanlıların tutumu açısından tipiktir ve bu patrimonyal zihniyet yapısı, Batı'nın yeni merkantilist yönelimlerinden temelde ayrılmaktadır…"*[288]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusuna yöneliminde coğrafi çalışmalar da etkili olmaktaydı. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesi ve daha sonraları Seydi Ali Reis'in Miratü'l Memalik adlı eseri Osmanlıların güneye yayılmalarında kılavuzluk eden çalışmalar olarak ön plana çıkmıştı. Böylece tıpkı Akdeniz'de olduğu gibi Hint Okyanusu'nda da coğrafi bilgi çalışmaları imparatorluğun yayılmasını teşvik etmektedir. Ayrıca Osmanlılar Hint Okyanusu hakkında tacirler, hacılar, casuslar ve

[288] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.384.

elçilerden de bölge hakkında bilgi toplamışlardı.[289] Hatırlatmak gerekirse, coğrafi bilgi çalışmalarının Akdeniz'de olduğu gibi Hint Okyanusu'nda da imparatorluğun yayılmasında farkındalık ve teşvik edici rolünün devam ettiği belirtilmelidir.

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusunda ki mücadelesinde 1538 yılındaki Diu Seferi önemli bir merhaledir. Diu Seferi'nin hem Portekiz hem de Osmanlı İmparatorluğu açısından önemi, iki imparatorluk arasında açık bir şekilde savaş ve diplomasi uygulamalarının başlamasında etkili olmasıdır.[290] İstanbul ve Lizbon arasındaki ilk görüşmeler Duarte Cateneo tarafından başlatılmıştır. Aslen Venedikli olan Catanho özerk bir elçi vazifesinde 1530'dan beri Hadım Süleyman Paşa ile irtibat halinde idi. Diu seferinden birkaç ay önce Osmanlı Sultanı tarafından Hürmüz'e gönderilen Catonho bölgedeki Portekiz valisi ile görüşmelerde bulunmuştu. Catanho buraya bir casus olarak Esta do İndia ve Hadım Süleyman Paşa'nın Diu Seferi hakkında bilgi toplamaya geldiğini belirtmişti. Catonho' nun amaçlarını Portekiz'e açıkça beyan etmesi iyi bir Hristiyan olmasına bağlanmaktadır. Ayrıca Catanho'nun bu girişimlerindeki asıl beklentisi çok geç olmadan Osmanlı ve Portekiz arasındaki görüşmelere aracı ve yardımcı olmaya çalışmaktır.[291] Portekizlilerce samimi olduğu düşünülen Catanho bu görüşmelerden sonra Hürmüz'deki vali tarafından doğrudan Portekiz Kralı III. Jao'ya gönderilmiştir. Catanho, Portekiz Kralı ile görüşmesinde

---

[289] Salih Özbaran, *Ottoman Expansion*, s.60. İbrahim Paşa'nın Ahmet Paşa isyanını bastırmak için Mısır'a hareket etmesinde kendisine kılavuzluk eden Piri Reis'e çalışmasını tamamlaması için görev vermişti. Ayrıca İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Pedro Reinel tarafından hazırlanmış olan çalışma da casusluk sonucu Osmanlı İmparatorluğu sarayına kazandırılmıştı. Pedro Reinel'in çalışması Magellean tarafından yapılmış olan keşifleri anlatan orijinal bir metin olmasının yanı sıra Portekiz'in Doğu Afrika ve Güneydoğu Asya seyahatlerini en güncel bilgilerle sunması bakımından önem arz etmektedir. Bu haritanın Osmanlı sarayına hangi kanallarla getirilmiş olabileceği hususunda ayrıntılı bilgi için Bkz. Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.36-38.

[290] Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.66.

[291] Giancarlo Casale, *a.g.e.*, s.66. Fakat Portekiz Kralı III. D. Joao'nun Osmanlı İmparatorluğu ile uzlaşma kapsamında Catanho'yu İstanbul' a gönderdikten sonra Portekizlilere vermiş olduğu bilgiler Catanho'nun arabulucu konumuyla çelişmektedir. Şöyle ki catanho İstanbul'a geldikten sonra Kahire'ye gittiğinde III. D. Joao'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun Süveyş'te 46 gemisinin bulunduğunu fakat bunların bir kısmının kullanışsız olduğunu rapor etmekteydi. Ayrıca Hindistan ile olan ticaretin iyi olmadığını Basra kervanının soyulduğunu haberdar etmekteydi. Salih Özbaran'ın ifadesiyle Catanho, " Kralı barışa değil sanki sanki savaşa teşvik ediyordu" bkz. Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı* s.140.

Osmanlı Sultanı'nın gerçek tasarısının Asya'daki Portekiz gücünü yıkmak olmadığını, Sultan'ın sadece pazarları için baharat kaynağına ulaşma düşüncesinde olduğunu ifade etmekteydi.[292]

Catanho Lizbon'dan İstanbul'a geldiğinde Portekiz Kralı III. D. Joao'nun anlaşma isteklerini payitahta bildirmişti. Kral Osmanlı Sultanına Basra'da teslim etmek üzere en fazla 3000 kantar karabiber verebileceğini bildirmekteydi. Amaçlanan barış anlaşması en az 15 yıl süreyle geçerli olacaktı. Osmanlıların Aden'de tehdit oluşturacak kadar kuvvet bulundurmayacaktı. Portekiz'in serbestçe Kızıldeniz' e girerek Cidde'de ticaret yapmalarına olanak tanınacaktı. Üstelik barış süresince Osmanlı İmparatorluğu Hint Okyanusu için donanma inşa etmeyecekti. Ayrıca, Portekiz 10000 moio buğday talep ederek teslimatının Eğriboz, Süveyş veya Selanik'te yapılmasını şart koşmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu taleplere karşılık yanıtı ise Kanuni Sultan Süleyman'ın 31 Ocak 1541 tarihli mektubunda yer bulmuştur. Sultan Portekiz'in en fazla verebileceği 3000 kantar bibere karşılık olarak 4000 kantar karabiber talep etmekteydi. Ayrıca bu karabiberin Kalikut'ta kendi gemilerine teslim edilmesini istemekteydi. Buğday konusunda ise biberle takasını reddederek Fransa ve Venedik'e satılan şartların geçerli olacağına temas etmektedir. İlaveten Şihr, Aden ve Zeyla hattı boyunca belirlenen sınırı kabul ederek donanmaların bu hattı ihlal etmeyerek tüccarların güvenliğinin sağlanmasını istemektedir. Belirlenen bu koşullardan sonra iki taraf arasında müzakereler devam etmiştir. Özellikle Portekiz'in başarısızlıkla sonuçlanan Süveyş baskını sonrasında Portekiz, sunmuş olduğu şartları biraz esnetmiş olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun tutumunda değişiklik olmamıştır.[293]

Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları arasında anlaşma koşulları değerlendirilecek olursa Osmanlı İmparatorluğu'nun baharat talebi ve iki taraf arasında uzlaşma sağlanamaması bizi belli çıkarımlara ulaştırabilir. İki taraf arasındaki anlaşma koşulları da iki imparatorluğun da Hint Okyanusundan beklentilerine açıklık getirmektedir. Catanho'nun Portekiz Kralı ile görüşmesinde Sultan'ın Portekiz gücünü

[292] Giancarlo Casale, *a.g.e.,* s.66.
[293] Salih Özbaran, *a.g.e.,* s.140-141.

yıkmak gibi bir niyetinin olmamasına değinmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki ana endişesini ve pek tabi olarak politikasını ele vermektedir. En basitinden imparatorluğun, Hint Okyanusu kaynaklı Akdeniz ticareti işleyişinin, kesintiye uğramaması çabası içerisinde olduğu sonucuna ulaşılabilir. Fakat muhtemelen Okyanus'un beklentilerden daha fazlasını barındırması durumu, her iki İmparatorluğun ekonomik beklentilerinde değişim yaratmış olabilir. Bu da olası bir uzlaşı alanının etkin bir mücadele alanına dönüşmesi demekti. Nitekim her iki imparatorluk da güçlerinin desteklediği kadarıyla Hint Okyanusu ekonomisinden aslan payını almak için karşı karşıya gelecekti.

Hint Okyanusu'nda Portekiz ve Osmanlı İmparatorluğu arasında askeri ve diplomatik mücadele devam ederken 1545-1546 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu lehinde Kızıldeniz'de canlılık yaşandığı görülmektedir. Bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu donanması ve ticaret gemileri Hint Okyanusuna kolayca açılabilmekteydi. 16. yüzyıl başlarından beri Doğu Afrika ve Güney Arabistan limanları önünde Portekizlilerce kurulan üstünlüğün el değiştirerek Osmanlı İmparatorluğuna geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.[294] Osmanlı İmparatorluğu için Kızıldeniz'in giriş ve çıkışının kontrol altında tutulması baharat ticaretinin işleyişi bakımından önemlidir. Kızıldeniz'de kazanılan tecrübe ve ekonomik iştah Osmanlı İmparatorluğu'nun ilgisini ve yönünü Basra Körfezi'ne çevirmiş olmalıdır. Çünkü Basra'dan başlayıp Bağdat ve Halep yönünde ilerleyen Baharat yolunun kontrolü Osmanlı ekonomisinin canlılığı açısından önemliydi.[295] Basra aynı zamanda Kızıldeniz'e göre Hindistan'daki Portekiz karargâhına daha yakındı. Bu doğrultuda Basra körfezinden Hint Okyanusuna çıkışın sağlanması için Bağdat Beylerbeyi Ayas Paşa, Basra ve Hürmüz'ün alınması ile görevlendirildi. 26 Aralık 1546'da Basra ele geçirildi.[296] Basra bölgesinin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Portekiz için Hürmüz ve Basra körfezinin giriş ve çıkışının kontrolü açısından tehdit edici bir gelişmeydi. Nitekim 1550 yılında Lahsa eyaletine bağlı önemli bir kale ve liman şehri özelliğinde olan Katif'in de Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Portekiz'i daha da

[294] Salih Özbaran, *a.g.e.*, s.143
[295] Salih Özbaran, a.g.e., s.147.
[296] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.397.

endişelendirmekteydi. Hürmüz'ü dolayısıyla Basra ticaret yolunu elinde bulunduran Portekizlilerin, Avrupa ticareti için Lizbon'un üstlendiği rolü Asya ticareti açısından Hürmüz üstlenmekteydi. Portekiz Hürmüz'deki Müslümanlara 60000 Mısır altını karşılığında Kızıldeniz hariç Hint Okyanusunda serbestçe ticaret yapma hakkı tanıyarak ekonomisini güçlendirmekteydi.[297] Fakat ekonomik getiri açısından son derece önemli olan Hürmüz Şehri ünlü Osmanlı denizcisi Piri Reis'in komutasında kuşatılmasına rağmen başarı sağlanamadı.[298] Portekiz ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki şiddetli mücadelelerin yerini biraz olsun sakin bir ortama bırakması Hindistan ticaretinde canlanmaya yol açtığı anlaşılmaktadır. Portekiz'in yönetimindeki Hürmüz'de Hindistan ticaretinden kazanılan gelirin 2 kat artış gösterdiği gözlenmiştir. Bu ticari canlılık dönemi, 1622'de Hürmüz'ün düşmesine kadar devam etmiştir.[299] Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Kızıldeniz üzerinden sağlanan ticaret yolu üzerinde hâkimiyet kurmasında sonra Basra körfezi hattına yönelmesinde imparatorluğun fetih siyaseti açısından bölge ekonomisinin belirleyici etkisinin bir kez daha aktif olduğunu göstermektedir.

Hint Okyanusunda ki Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları arasında ki mücadele 1563 yılına gelindiğinde iki taraf arasında barış görüşmelerinin tekrar gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Daha evvelki barış görüşmelerinde olduğu gibi iki imparatorluk arasındaki müzakereler bir sonuca ulaşamamıştı. Öte yandan, Hint Okyanusu'ndaki mücadeleyi karşılıklı barış anlaşmasına çevirmek için hangi tarafın daha istekli olduğunu ve ilk adımı attığını tespit etmek zordur. Ayrıca Catonho'nun arabulucu konumdaki girişimlerinin iki imparatorluğu diplomatik mücadelelere yaklaştırmış olabileceği de unutulmamalıdır. Fakat Catonho'nun başta arabulucu niyetlerinin bazen Portekiz'i Osmanlılara karşı saldırıya teşvik edecek bilgilere dönüşebilmekteydi. 1563 yılında Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman tarafından Portekiz Kralı'na gönderilen name-i hümayunlarda Portekiz barış taraftarı olduğu anlaşılmakta ya da hissettirilmektedir.[300] Barış teklifi sunanın diğerine karşı olan

[297] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.398.
[298] Salih Özbaran, *a.g.e.*, s.153-161.
[299] Halil İnalcık, *a.g.e.*, s.399-400.
[300] Name-i Hümayun'un Türkçeleştirilmiş şeklinde bahsedilen kısımlar şu şekildedir*: "…İsa dininin ileri gelenlerinden olan Nikola Petro Koçinyo aracılığıyla dostluk bildiren mektubunuz ulaşmış*

mücadelesinde üstünlük bakımından dezavantaj oluşturduğu düşünülebilir. Barış anlaşmasını ister Portekiz İmparatorluğu sunsun ister Osmanlı İmparatorluğu sunsun, Kanuni Sultan Süleyman tarafından gönderilen name-i hümayunlarda, özellikle klasik dönem belgelerinin genetiğini oluşturan sözler, diplomatik açıdan üstünlük kurulmaya çalışıldığını yansıtmaktadır. Bu name-i hümayunlarda Osmanlı İmparatorluğu kendini Dünya gücünün eşiği ve hilafetin koruyucusu gibi sözlerle tanımlamaktaydı. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu tahtının, Portekiz kralına ithafen görkemli sultanların ve yüce hakanların sığınacakları yer olarak belirtilmesi de dikkat çekicidir. Portekiz İmparatorluğu'nun bu şekilde övgüyle tanımlanması muhtemelen Hint Okyanusunda Osmanlı İmparatorluğu faaliyetlerindeki başarısızlıkları meşrulaştıran bir söylem olabilir. Örneğin, 1538'de ki başarısız Diu Kuşatmasında ve daha genel anlamda Hint Okyanusunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında sıradan bir imparatorluk yoktu gibi anlamlar yüklenebilir. Dolayısıyla rekabet halinde olunan Portekiz'in övülmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun daha da görkemli gösterildiği sonucuna ulaşılabilir.

Okyanusta belli başlı köşe başlarını ele geçiren bu iki imparatorluğun niçin barış yapma girişiminde bulundukları sorusu cevaplanmalıdır. Yanıtlar çoğaltılabilir ve sadece tek bir nedenle açıklanamaz. Fakat görünen en belirgin sebep, savaş ve karışıklık ortamından pek de haz etmeyen ticaret olmalıdır. Şüphesiz ticari döngünün sekteye uğraması Osmanlı ve Portekiz İmparatorlukları'nın Hint Okyanusu'na asıl geliş sebepleri olan ekonomik açlıklarına tehdit oluşturabilirdi. Örneğin, Braudel,

---

bulunmaktadır. Sadakat dolu sözlerinizle, Hindistan taraflarında bulunan ülkeler için güvenli ve barış içindeki dostluğunuzun hükümdarlığıma layık olmasını istemektesiniz… İster dostluk ister düşmanlık için olsun kimsenin gelip gitmesine engel yoktur. Ayrıca aramızda güvenlik ve barışın olması halkların refahı için gereklidir. Her zaman adalet dağıtan sahibi kapımızı zenginleştiren amillerimiz o bölgeleri yönettiklerinden dünya gücünün eşiği olan kapımızdan isteğiniz Şahanemce kabul edilip adı geçen adamınız sizin tarafınızdan olan hizmetin gereğince yerine getirmek için o taraflara iletildi…" 1. Name-i Hümayun ile hemen hemen benzer olan 2. Name-i Hümayun ise şu şekildedir: " *... Portekiz Kralı Dom Sebastiyan – sonu hayırlara vesile olsun- şu anda, Sultan'ın bu yüce buyruğu elinize ulaştığında bilinmelidir ki görkemli sultanların başvuracakları ve sonu yüce hakanların sığınacakları yer olan şanlı kapımıza ve mutluluk yuvası huzurumuza İsa dininin ileri gelen adamlarınızdan Antonio Tesseri Avezedo elçilik göreviyle Hindistan'dan ve Irak üzerinden ulaştı… Hilafetin koruyucu hanedanı ile dostluk etmek muradınız olduğu bildirilip adı geçen elçiler gelmeden Frengistan tarafından hususun gereği için Nikola Petro Koçin ile mektubunuz ulaşmış… Mutluluk bağışlayan eşiğimizle dostluk kurmak isteniyorsa, önceden gönderilen Name-i Hümayunumuz gereğince yarar elçiniz gönderilmelidir ki o tarafların korunması ve barışı için isteğim ne ise dostluğa layık olduğu üzere söyleşip ortak ve sağlam bir sonuç alınsın…"* bkz. Salih Özbaran*, Osmanlı ve Portekiz,* s.258-261.

1548-1555 yılları arasındaki savaş döneminde Halep yolundaki ticari aktivitelerin olumsuz etkilendiğinden bahsetmektedir. Raguzalı firma temsilcisi Christofano Allegreti 1557 Temmuzu'nda Mısır'a gitmeye karar verdiğinde Halep'in durumundan şu şekilde bahsetmekteydi: *"...Bu Halep ülkesinin hiçbir zaman mal bakımından böylesine boşaldığını bilmiyorum, öylesine bir boşalma ki, sabun ve kül dışında hiçbir şey bulunmuyor..."*[301] Dolayısıyla gerek 1540'daki barış görüşmeleri gerek 1563 yılındaki görüşmeler olsun her iki imparatorlukta ticari işleyişin sekteye uğramaması için savaş dönemini sonlandırmak istemiş olabilir. Fakat özellikle 1540 tarihli barış girişimlerinde de bahsedildiği üzere ekonomik endişe ve çıkarların çatışması diplomatik uzlaşıyı engellemekteydi. Doğal olarak çıkar çatışmaları da yerini Okyanus'taki askeri çatışmaya bırakmaktaydı.

1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nın meydana geldiği yılda ise Osmanlı İmparatorluğu askeri kaynaklarını merkez olarak tanımladığımız Akdeniz'e yoğunlaşmıştır. 1578'de İran ile girilen savaşta Osmanlıları Hint Okyanusu'nda savunma pozisyonuna itmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun, özellikle Basra körfezinde savunma konumuna geçmesinde, yüzleşmek zorunda kaldığı mali çözülme etkili olmuştur. 1558'de yeni bir filonun hazırlanması için Mısır'dan Basra'ya 200.000 altın aktarılmıştı. Ayrıca bölgedeki askeri sistemin gereksinimleri kaynakları zorlamaktaydı. Mali güçlüklerin yanı sıra yerli kabilelerin ayaklanmaları ve isyan hareketleri de Osmanlı yönetimine tehdit oluşturmaktaydı.[302]Dolayısıyla önemle üzerinde durulması gereken husus, daha evvel de vurgulandığı gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesinde ele geçirilen bölgelerin özellikle gelir ve gider dengesi arasındaki korelasyon durumuydu. Fethedilen bölgelerin giderleri gelirinden fazla olduğu durumda ve yakın çevrelerden de destek alınamadığında merkezi hazineyi zorlaması imparatorluğun yayılmasına engel oluşturmaktaydı. Ayrıca I. bölümde bahsedildiği üzere 16. yüzyılın son 20 yılları hatta 1565'den sonraki süreçte yaşanılan iklimsel değişim de Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesini ciddi biçimde etkilemekteydi. Açıkçası ekonomisinin önemli bir kısmı toprağa dayalı olan ve bu ekonomiden beslenen Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesine, Akdeniz'de

[301] Fernand Braudel, *a.g.e.*, C. 1, s. 648.
[302] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.398-399.

Habsburg ve Hint Okyanusunda Portekizlilerin oluşturduğu tehdide ilaveten iç dinamikli meseleler de eklenmişti.

İklim değişiminden nasibini alan tahıllara, Osmanlı İmparatorluğu ihraç yasağı getirmekteydi. İmparatorluğun önde gelen tahıl müşterisi konumundaki Venedik 1590'dan sonraki dönemde Kuzey ülkelerine yönelerek tahıl tedarik etmek zorunda kalmıştı. Bu dönemde belli aralıklarla kendisini hissettiren iklimsel değişimde artan nüfus ile birlikte kıtlık, büyük açlıklar, fiyat artışı ve veba gibi sorunlar ile karşılaşılmaktaydı. Venedik Balyosu'nun mektuplarında 1561 ve 1598 yılları arasındaki süreçte 94 ay vebanın hüküm sürdüğü ifade edilmektedir.[303] O halde Hint Okyanusu'nda, imparatorluğun politikasının belirlenmesinde, hatta işleyişinde şimdilik, ekonomik sistem ve iklimsel dönüşümün etkili olduğu söylenilebilir.[304] Örneğin, ekonomik açıdan Yemen'in durumuna bakılacak olursa, 1561-62 yıllarında askeri ve idari personelin maaşları toplam gelirin % 70 ine tekabül etmekteydi. Yüzyılın sonunda 1599-1600 yıllarında ise askeri ve idari personel maaşlarının toplam gelirin yaklaşık olarak 2 milyon üzerine çıktığı görülmektedir. Bütçedeki bu açık, bölgede Osmanlı varlığının kalıcılığı açısından açık bir tehdit oluşturmaktaydı. Eyalet ekonomisinin kendini besleyememesi ve açık vermesi sonucu Yemen, 1635 yılına gelindiğinde imparatorluğun sınırları dışında kalmıştı.[305] Nitekim denilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nu Hint Okyanusu'na çeken "ekonomik beklenti", tersine döndüğünde imparatorluğun bölgeden uzaklaşmasında da etkin rolünü oynamaktaydı. Buradan çıkarılacak bir diğer sonuç ise çevre bölge olarak nitelendirilen Hint Okyanusu coğrafyasında ekonomik hassasiyetin dünya egemenliği ve dini meşruiyet gibi söylemlerin önüne geçebilmesidir. Hatırlanacak olursa, merkez olarak nitelendirilen Akdeniz'de 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu donanması İnebahtı'da bozguna uğratılmıştı. Gemilerinin büyük bir kısmını bu savaşta kaybeden Osmanlı İmparatorluğu ağır bir ekonomik yükün altına girerek kısa bir zaman içerisinde

---

[303] Fernand Braudel, *a.g.e.*, C.1, s.697-706.

[304]Hatta bu durum aynı şekilde Akdeniz içinde geçerlidir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesinin sekteye uğraması sadece bu sebeplere bağlanamaz.

[305] Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemen'de bütçe açığı vermesinde 16. yüzyılın sonralarında Kuzeybatı Avrupa ticaret şirketleri tarafından Akdeniz ticaretine vurulan darbenin etkisi olmuştu. Bkz. Salih Özbaran*, Osmanlı ve Portekiz*, s. 106-107.

tekrardan yeni bir donanma vücuda getirebilmişti. Şüphesiz böyle bir gövde gösterisinin zemininde dünya egemenliği iddiasının tazeliğinin yattığı daha evvel vurgulanmıştı. Açıkçası aynı tarihlerde benzer bir durum ile Hint Okyanusu'nda karşılaşılmış olunsaydı Akdeniz'de gösterilen ani refleks yüksek olasılıkla yerini Okyanus'ta ekonominin gölgelediği bir duyarsızlığa bırakabilirdi. Yani merkez ve çevre bölgelerde ekonomik gerçeklik aynı anlamları taşımamaktadır.

Şüphesiz Osmanlı İmparatorluğu'nun açık deniz politikasının belirlenmesi sadece ekonomik beklenti ve iklimsel dönüşüm ile sınırlandırılamaz. Aynı zamanda Osmanlı denizcilik teknolojisinin Okyanus'a uygunluğu problemine odaklanıldığında daha farklı sonuçlarla karşılaşılacaktır. Fakat söz konusu durum bu tezin kapsamı dışındadır. Zaten 16. yüzyılın son çeyreğine doğru hem Portekiz hem de Osmanlı İmparatorluğu Hint Okyanusu'nda etkinliklerini kaybedeceklerdi. Artık Okyanus geniş ticari ağlara sahip olan İngiltere ve Hollanda'nın rekabet alanına girecekti.

SONUÇ

Bu çalışma 16. yüzyıl Osmanlı denizciliğini anlama ve anlamlandırabilmek için belirlenmiştir. Kuşkusuz Osmanlı denizciliğini anlayabilmek için öncelikle bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl bir siyasi kimliğe ve coğrafi mekâna sahip olduğu belirlenmeliydi. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu söylemsel argümanlar açısından oldukça etkili ve iddialı bir yapıdaydı. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu, 1514 tarihli seferinde Çaldıran'da Safevilere indirmiş olduğu darbe ve 1516 ve 1517 seferleriyle de Memlük Sultanlığı'na son vererek İslam dininin en başta gelen koruyucusu konumuna yükselmişti. Aynı zamanda 16. yüzyıl, Habsburg İmparatorluğu ile dünya egemenliği iddiasının kızıştığı bir dönemdi. Dünya egemenliği iddiasındaki Osmanlı İmparatorluğu dinin vermiş olduğu meşruiyetle birlikte misyonunu gerçekleştirebilmekteydi. Ancak bu misyon askeri başarılar ile canlılığını muhafaza edebilirdi. Coğrafi mekân açısından ise deniz ile bütünleşmiş bir uzamda konumlanan Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri mücadelelerinin sadece kara kanadında yürütmesi beklenemezdi. Yani jeopolitik konum imparatorluğun askeri yapısına da hitap etmekteydi. Dolayısıyla donanma 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun söylemsel argümanlarının geçerliliği bakımından kullanılan bir araçtı. Esasen çalışmamızda deniz ile ilgili olan seferlerin tertiplenmesinde güçlü ve derin nedenlerin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun donanma politikasını şekillendiren amiller olarak belirlediğimiz "dünya egemenliği", "dini inanç ve meşruiyet", "coğrafi mekân", "coğrafi bilgi", "iklimsel coğrafya" Osmanlı denizciliği açısından değerlendirilerek bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda "iklimsel coğrafya" haricindeki kıstasların hepsi birden Rodos Kuşatması'ndan İnebahtı Deniz Savaşına kadar olan zaman diliminde canlılık ve geçerlilik açısından sürekliliğini korumuştur. Dolayısıyla 16. yüzyıl mevcut iklimsel yapı dışarıda tutulacak olursa, "süreklilik yüzyılı" olarak tanımlanabilir. 1560 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzleşmek zorunda kaldığı iklimsel değişim belirtileri Osmanlı denizcilik politikasını da etkileyerek dönüşüme yol açmıştı. Fakat iklim değişiminin sallantısı 16. yüzyıl terkedildiğinde özellikle 17. yüzyılı temel alan Osmanlı deniz tarihi araştırmalarında daha fazla hissedilecektir. Hâkimiyet kurulan coğrafi mekân ise bölgenin deniz ile iç içe

oluşundan dolayı hangi siyasi yapı olursa olsun "Ona" denizcilik gerçekliğini sunarak sürekliliğini en uzun koruyacak kıstastır. Coğrafi mekân ve devletler arasındaki bağı ise "*…Akdeniz kıyıları, kıta içlerinden gelen, denize yabancı karalılara da kucak açmıştır. Bu insanlar, kendilerinden öncekilerden devraldıkları bir denizcilik geleneğini özümsemişler ve kendilerinden sonrakilere miras bırakmışlardır. Herkes bir başkasının ustası ve çırağıdır...*"[306] alıntısıyla tanımlanarak açıklanmaya çalışıldı. Yani denizcilik olgusu coğrafi mekânın dayatmış olduğu zorundalık, düşünüş ve yaşayış biçimi olarak değerlendirildi. Coğrafi bilgi çalışmaları da dünya egemenliği iddiasının revaçta olmasıyla pararel bir şekilde gelişme göstermişti. Aynı zamanda coğrafi bilgi çalışmaları hazırlayan kişiler de Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli makamlarında kendilerine yer bulabilmekteydi. Açıkçası karşılıklı çıkar birliğinin varlığı coğrafi bilgi çalışmalarının yaygınlaşmasında önemli bir merhaleydi.

Bu çalışmanın son bölümünde ise Osmanlı İmparatorluğu'nun politik tasavvurunda Akdeniz ve Hint Okyanusu bölgeleri karşılaştırıldığında, Hint Okyanusu'nun Akdeniz'in çevresinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hint Okyanusuna yayılma aşamasında da "dünya egemenliği", "dini inanç ve meşruiyet", "coğrafi bilgi", iklimsel coğrafya" gibi kıstaslar arka planda Osmanlı deniz politikasını şekillendirmekteydi. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu coğrafyasında sergilemiş olduğu deniz politikasında ekonomik çıkar bağlamında daha rasyonel hamlelerde bulunduğu görülmüştür. Bir bakıma Akdeniz'e kıyasla Hint Okyanusundaki ekonomik beklentiler Osmanlı İmparatorluğu'nu harekete geçiren söylemsel argümanların önüne geçmiştir. Yani Hint Okyanusu'nda ekonomik içgüdü ve kaygılar daha hassa ve kırılgandı.

Son söz olarak bu çalışma, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi ve bunun deniz kanadında uygulayıcısı konumunda bulunan Osmanlı donanmasının, faaliyetlerinin şekillenmesinde imparatorluğun iddialı ve güçlü siyasi söylemlerinin bulunduğunu ispatlamaya uğraşmıştır. Nitekim bu çerçeve içerisinde donanmayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun söylemsel argümanlarına hizmet eden askeri bir organizasyon şekli olarak tanımlamak uygun görünmektedir.

---

[306] Predrag Matvejevic, *a.g.e.*, s. 73-74.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1572), Özet-Transkripsiyon ve İndeks, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, C.1, Ankara 1996

5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), Özet ve İndeks, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1994.

6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564-1565), Özet-Transkripsiyon ve İndeks, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, C.1, Ankara 1995.

2. Ana Kaynaklar

Atik, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevarih-i Ali Osman*, Ankara 2001.

Arıkan, Muzaffer, Paulino Toledo, *XIV.- XVI. Yüzyıllarda Türk- İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri,* Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 1995.

Celal-zade Mustafa Çelebi, *Kanuni'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ Kanuni Sultan Süleyman: Tabakatü'l Memalik ve Derecatü'l- Mesalik,* İstanbul 2011.

Celal-zade Salih Çelebi, *Celal-zade'nin Rodos Fetihnamesi (inceleme- metin),* (Haz. M. Yıldız), İstanbul 2013.

Erkan, Davut, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-Namesi (1520-1537),* , Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Eyyübi, *Menakıb-ı Sultan Süleyman: Risale-i Padişahname,* (Haz. Mehmet Akkuş), Ankara 1991.

Hasan Bey-Zade Ahmet Paşa, *Hasan Bey-Zade Tarihi (1520-1595),* C.2, (Haz. Ş. N. Aykut) Ankara 2004.

Hoca Sadettin Efendi, *Tac-üt Tevarih*, C. 4, (Haz. İ. Parmaksızoğlu), Ankara 1979.

İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, C.7, (Haz. Şerafettin Turan), Ankara 1954.

İdrisi Bitlisi, *Heşt Behişt: VII. Ketibe: Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, (Haz. M. İ. Yıldırım), Ankara 2013.

Kâtip Çelebi, Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan (Tuhfetü'l Kibar fi Esfari'l- Bihar), (Haz. S. Çakmakcıoğlu- Ç. Şan), İstanbul 2007.

Kemal Paşa-zade, Tevarih-i Al-i Osman, X. Defter, (Haz. Şefattin Severcan), Ankara 1996.

Peçuyli İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C.1, (Haz. B. S. Baykal), Ankara 1981.

Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, İstanbul 1935,

Seyyid Muradi Reis, Gazavat-ı Hayrettin Paşa: Barbaros'un Hayatı ve Savaşları, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Ankara 1995.

Selaniki Mustafa Efendi, Tarih-i Selaniki (1595-1600), C.2, (Haz. M. İpşirli), Ankara 1990.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Abou-El Haj, Rıfa'at Ali, *Modern Devletin Doğası*: *16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. C. Şahin- O. Özel), Ankara 2000.

Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970

Agoston, Gabor, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi*", Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, (Der. V. H. Aksan, D. Goffman), (Çev. E. G. Ayas), İstanbul 2011.

Ak, Mahmut, " XVI. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyacılığı" *Piri Reis'ten Önce ve Sonra: Topkapı Sarayı'nda Haritalar*, Ankara 2013.

Atauz, Ayşe Devrim, Trade, Pıracy, and Naval Warfare in the Central Mediterranean: The Maritime History and Archaeology of Malta, Unpublished Dissertion,Teksas A&M University Teksas 2004.

Attali, Jacques, 1492, (Çev. M. A. Kılıçbay), İstanbul 1992, s.36-37.

Barkan, Ömer Lütfi, "Essai sur les donnees statisques des registres de recensement dans I' empire Ottoman aux XVe et XVIe Siecles," *Journel of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 1., 1957.

Barthold, Viladimiroviç Vaslij, Halife ve Sultan, (Çev. İlyas Kamalov), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006,

Boom, Henk, *Büyük Türk: Muhteşem Süleymanın İzinden 1494-1566,* (Çev. L. M. Briet, G. Özlen), İstanbul 2012.

Bostan, İdris, " İnebahtı Deniz Savaşı" *Türkiye Dyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.22, İstanbul 2000.

Bostan, İdris, "Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı Denizciliği", *Türk Denizcilik Tarihi, (Ed. İ. Bostan, S. Özbaran),* İstanbul *2009*.

Bostan, İdris, "Kanuni ve Osmanlıların Akdeniz Siyaseti", *Türkler ve Deniz*, (Haz. Ö. Kumrular), İstanbul 2007.

Bostan, İdris, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620*, İstanbul 2009.

Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006.

Bostan, İdris, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005.

Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyıl'da Tersane-i Amire*, Ankara 1992.

Bostan, İdris, "İdris Bostan ile Piri Reis ve Osmanlı Denizciliği Üzerine" 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, S. 17, İstanbul 2013.

Bostan, İdris," Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", Türk Denizcilik Tarihi, C. 1, (Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), İstanbul 2009.

Bradford, Ernle, *Akdeniz: Bir Denizin Portresi*, (Çev. A. Fethi), İstanbul 2004.

Bradford, Ernle, *Padişahın Amirali Barbaros Hayrettin,* (Çev. A. Fethi), İstanbul 2010.

Braudel, Fernand, II. Felipe Dönemi'inde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, C. 2, (Çev. M. A. Kılıçbay), İstanbul 1990.

Braudel, Fernand, II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, C. 1, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1993.

Brockman, Eric, *The Two Sieges of Rhodes 1480- 1522*, London 1969.

Brummett, Palmira, Osmanlı Deniz Gücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi, (Çev. H. N. Pişkin), İstanbul 2009.

Capponi, Niccolo, *Victory of the West: The Story of the Battle of Lepanto*, London 2006.

Casale, Giancarlo, The Ottoman Age of Exploration, New York 2010.

Cassola, A., İ. Bostan, T. Scheben, The 1565 Ottoman Malta Campaign Register, 1999.

Cezar, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Ankara 2014.

Chakib, Benafri, *Endülüs'te Son Müslüman Kalıntısı Moriskoların Cezayir'e Göçü ve Osmanlı Yardımı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Tarih Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.

Chejne, Anvar G., Muslim Spain: Its History and Culture, Minneapolis 1974.

Cipolla, Carlo M., *Yelken ve Top*, (Çev. A. Kayabal), İstanbul 2003.

Clot, Andre, *Muhteşem Süleyman Osmanlı'nın Altın Çağı,* (Çev. T. Ilgaz), İstanbul 2005.

Crowley, Roger, *İmparaorlukların Denizi Akdeniz*, (Çev. C. Taşcıoğlu), Ankara 2008.

Currey, Hamilton, *Akdeniz'in Büyük Korsanları*, (Çev. K. Özdural), İstanbul 2007.

Curtın, Phılıp D., *Dünya Tarihinde Kültürler Arası Ticaret*, (Şaban Bıyıklı), İstanbul 2008.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C.2, İstanbul 1971.

Divitçioğlu, Sencer, *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, İstanbul 2008.

Dursun, Selçuk, *Forest and the State: History of Forestry and Forest Administration in the Ottoman Empire,* Basılmamış Doktora Tezi, Sabancı University, February 2007.

Efsaneler ve Gerçekler, Panel Bildirileri, Ankara 2000.

Emecen, Feridun, *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010.

Emecen, Feridun, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler,* C.9, (Ed, H. D. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara 2002.

Emecen, Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001.

Emiralioğlu, Pınar, Cartography and the Ottoman Imperial Project in The Sixteenth Century, Imperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space (Ed. Sahar Bazzaz, Yoto Bataski, Dimiter Angelov), Cambrigde 2013.

Emiralioğlu, Pınar, *Geograhical Knowledge and Imperial Culture in the Early Modern Ottoman Empire,* Asgate 2014.

Ettore Rossi, "The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523", *A History of the Crusade: The Fourteenth and Fifteenth Centuries,* Vol. 3, (Ed. H. W. Hazard), Madison 1975.

Faroghi,Suraiya, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya,*(Çev.A. Berktay), İstanbul 2007.

Fleet, Kate, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik faaliyetleri", *Türk Denizcilik Tarihi: Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar*, C. 1, (İdris Bostan, Salih Özbaran), Ankara 2009.

Fleischer, Cornell, "The Lawgiver as Messiah: The Making ao the İmperial İmage in the Reign of Süleyman", *Soliman le Manifique et son Temps,* Paris 1992.

Fleischer, Cornell, *Tarihçi Mustafa Ali: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı*, (Çev. A. Ortaç), İstanbul 1996.

Galea, J., "Türk Bakış Açısıyla Malta Kuşatması", *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları,* (Der. M. A. Erdoğru), İstanbul 2006.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000.

Goodrich, Thomas D.,The Ottoman Turks and the New World : A Study of Tarıh-ı Hınd-ı Garbı and Sixteenth-Century Ottoman Americana, Wiesbaden 1999.

Goffman, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, (Çev. Ü. Tansel), İstanbul 2014.

Griswold, J., William, *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, (Çev. Ü Tansel), İstanbul 2002.

Greene, Molly, "Akdenizde Osmanlılar", *Erken Modern Osmanlılar: İmparatorluğun Yeniden Yazımı*, (Der. V. H. Aksan, D. Goffman), (Çev. E. G. Ayas), İstanbul 2011.

Gümüşçü, Osman, *Coğrafya 'ya Davet: Tarihçe, Kavramlar, Yapı, Sistematik, Kaynaklar, Method*, İstanbul 2012,

Gümüşçü, Osman, *Tarihi Coğrafya*, İstanbul 2006.

Gürkan, Emrah Safa, "My Money or Your Life: The Habsburg Hunt for Uluç Ali", *Studia Historica,* Ediciones Universidad de Salamanca, 36, 2014,

Gürkan, Emrah Safa, " Batı Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi", *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 33, Ankara Mayıs 2012.

Gürkan, Emrah Safa, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlıların 16. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti" *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası,* (H. Çoruh, M.Y. Ertaş, M. Z. Köse), İstanbul 2011.

Gürkan, Emrah Safa, "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century" *Turkish Historical Review*, 1/2 November 2010.

Haz. M. A. Erdoğru, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 19, S. 1. İstanbul 2004.

Hess, Andrew C., "The Evolution of the Ottoman Seaborne Empire in the Age of the Oceanic Discoveries (1453-1525)", *The American Historica Review*, Vol, 75, No.7, December 1970.

Hess, Andrew, C., "The Ottoman Conquest of Egypt (1517) and The Begınnıng of The Sıxteenth- Century World War", İntenational Journal of Middle East Studies, Vol. 4, January 1973.

Hess, Andrew, Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdeniz'inde Osmanlı İspanyol Mücadelesi, (Çev. Özgür Kolçak), İstanbul 2010.

İnalcık, Halil, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", Türk Denizcilik Tarihi, Ankara 2002.

İnalcık, Halil, "Foundations of Ottoman-Jews Cooperation" *Jews, Turks, Ottoman: Shared History, Fifteenth through the Twentieth Century*, (Ed. A. Levy) Syracuse 2002.

İnalcık, Halil, "The Question of the Emergency of the Ottoman State" *İnternational Journal of Turkish Studies,* Vol.2, 1980,

İnalcık, Halil, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar, *Türk Denizcilik Tarihi*: *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar, C. 1, (İdris Bostan, Salih Özbaran) Ankara 2009.*

İnalcık, Halil, "Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayrettin Paşa Fransa'da", Türk Denizcilik Tarihi, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002.

İnalcık, Halil, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C. 1, İstanbul 2016.

İnalcık, Halil, II. Mehmet, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 28, İstanbul 2003.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*, (Çev. R. Sezer), İstanbul 2003.

İnalcık, Halil, Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve sosyal Tarihi C. 1, (Halil Berktay), İstanbul

Imber, Colin, "The Reconstruction of the Ottoman Fleet After the Battle of Lepanto 1571-1572", *Studies in Ottoman History and Law*, İstanbul 1996,

Ivanov, Nikolay, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi (1516-1574),* (Çev. İ. Kemaloğlu, R. Abdieva), Ankara 2013.

Jennings, Ronald C., " Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), Ankara 2010.

John H. Pryor, Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler, (Çev. F. Tayanç, T. Tayanç), İstanbul 2004.

John F. Guilmartin, Jr., *Kalyonlar ve Kadırgalar*, (Çev. A. Özdamar), İstanbul 2010.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1538-1640*, C. 3, (Çev. N. Epçeli), İstanbul 2005.

Kafadar, Cemal, *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, (Çev. C. Çıkın), Ankara 2010.

Kafadar, Cemal, "The Question of Ottoman Decline", *Harward Middle eastern and İslamic Reviev*, C. 4, S.1-2, 1997-1998.

Kaldy-Nagy, Gyula, " Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Yüzyıllarında Kutsal Savaş (Cihat)", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), Ankara 2010.

Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunu Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. 1, (Çev. Ö. Çobanoğlu), İstanbul 1998.

Karademir, Zafer, İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı: Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Karataş, Ahmet, "Bir İnebahtı Gazisinin Esaret Hatıraları: Sergüzeştname-i Hindi Mahmut", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 2011.

Kastritsis, Dimitris, " The Historical Epic Ahval-i Sultan Mehemmed (The Tales of Sultan Mehmed) in the Context of Early Ottoman Historiography", Writing History at the Ottoman Court: Editing the Past, Fashioning the Future, İndiana 2013.

Kastritsis, Dimitris, "Feridun Beg's Münşe'atü's-Selatin ('correspondence of Sultans') and Late Sixteenth-Century Ottoman Views of the Political World", Imperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space, (Ed. Sahar Bazzaz, Yoto Bataski, Dimiter Angelov), Cambrigde 2013.

Kılıç, Ayşe, Endülüs Müslümanları ve Osmanlı İmparatorluğu: (1492-1614), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012,

Kırlı, Hacer, *Kürek Cezası ve Osmanlı Uygulamaları 1558-1574*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Kumrular, Özlem, "1550'lerin Başında Akdeniz'de Osmanlı Denge Oyunları ve Panik Dalgaları" Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu, İstanbul 2011.

Kumrular, Özlem, "Koron: Uzak topraklarda İmkânsız Misyon", *Yeni Belgeler Işığı Altında Osmanlı Habsburg Düellosu,* İstanbul 2011.

Kumrular, Özlem, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Orta ve Batı Akdeniz'de Üstünlük Mücadeleleri", Türk Denizcilik Tarihi: Başlangıçtan 17. Yüzyılın Sonuna Kadar, C.1, (Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), İstanbul 2009.

Kumrular, Özlem, "İspanya ve İtalyan Kaynakları Işığında Barbaros'un 1534 Seferi*", Yeni Belgeler Işığı Altında Osmanlı Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011.

Kumrular, Özlem, *İslam Korkusu: Kökenleri ve Türklerin Rolü*, İstanbul 2012.

Kunt, Metin-Christine Woodhead, *Kanuni ve Çağı: Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, (Çev. S. Yalçın), İstanbul 2002.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Lütfi Paşa Asafnamesi: Yeni Bir Metin Denemesi*, İstanbul 1991.

Lewis, Bernard, *Çatışan Kültürler, Keşifler Çağında Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler*, (Çev. N. Elhüseyni), İstanbul 1996.

Lidner, Rudi Paul, *Orta Çağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. M. Günay), İstanbul 2000.

Lidner, Rudi Paul, " İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar,* (Der. O. Özel- M. Öz), Ankara 2010.

Lowry, W. Healt, Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı, (Çev. K. Tanrıyar), İstanbul 2010

Menakıb-ı Sultan Süleyman (Risale-i Padişah-name), (Haz. M. Akkuş), Ankara 1991.

Mantran, Robert, XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara 1995.

Mollat, Micheal du Jourdin, Avrupa ve Deniz, (Çev. A. M. Kargın), İstanbul 1993.

Murphey, Rhoads, Osmanlı'da Ordu ve Savaş (1500-1700), (Çev. M. T. Akad), İstanbul 2007.

Münkler, Herfrıed, İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı, (Çev. Z. A. Yılmazer), İstanbul 2012.

Necipoğlu, Gülru, Süleyman the Magnificent and the Representation of Power in the Context of Ottoman-Habsburg-Papal Rivalry," *The Art Bulletin*, Vol.71, No.3, 1989.

Orhonlu, Cengiz, Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti, Ankara 1996.

Özbaran, Salih, *Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu: 16. Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri,* İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1976.

Özbaran, Salih, *Osmanlı ve Portekiz*, İstanbul 2013.

Özbaran, Salih, *Ottoman Expansion Towards the Indian Ocean in the 16th Century*, İstanbul 2009.

Özbaran, Salih, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2013.

Özdemir, Mehmet, "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı" Türkler, C. 9, (Ed. H. D. Güzel, K. Çiçek, S. Koca) Ankara 2002.

Palmira Brummet, Foreign Policy, Naval Strategy, and the Defence of the Ottoman Empire in the Early Sixteenth Century, " *The İnternational History Review*, Vol. 11 İ. 4, 1989.

Predrag Matvejevic*, Akdeniz'in Kitabı*, (Çev. Tolga Esmer), İstanbul 2004.

Setton, Kenneth M., The Papacy and the Levant (1204-1571): The Thirteenth and Fourteenth Centuries, C. 1 Philadelphia 1976.

Setton, Kenneth M.*, The Papacy and The Levant: The Sixteenth Century to the Reign of Julious III*. C. 3, Philadelphia 1984.

Soucek, Svat, "The Rise Of The Barbarossas in North Africa" *Archivum Ottomanicum*, (Ed. T. H. Kun- H. İnalcık) Vol 3, Harrasowitz Verlag 1971.

Soucek, Svat, *Otoman Maritime Wars 1416-1470*, İstanbul 2015.

Şahin, Kaya, *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar: Celalzade Mustafa ve 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyası*, (Çev. A. T. Şen), İstanbul 2014.

Tabak, Faruk, Solan Akdeniz 1550-1870: Coğrafi Tarihsel bir Yaklaşım, (Çev. N. Elhüseyni), İstanbul 2008.

Tabakoğlu, Hüseyin S., XVIII. Yüzyıl'da Osmanlı-İspanya İlişkileri, İstanbul 2011.

Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Askeri ve Siyasi Faaliyetleri*, Ankara 1985.

Toledo, Paulıno, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", *ERDEM,* C. 6, S. 18, Ankara 1992.

Toledo, Paulıno, "Oruç Reis'in Ölümü Hakkında Resmi Bir İspanyol Belgesi*" Türkler ve Deniz*, (Haz. Ö.Kumrular), İstanbul 2007.

Topal, Seyid Ali, *Celal-zade Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman Adlı Eseri*, , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

Turan, Ebru, *The Sultan's Favorite: İbrahim Pasha and the Making of the Ottoman Universal Sovereignty in the Reign of Sultan Süleyman (1516-1526)* Basılmamış Doktora Tezi, Chicago 2007.

Turan, Şerafettin, "Barbaros Hayrettin Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul 1992.

Turan, Şerafettin, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, C.2, Ankara 1975.

Valensi, Lucette, *Venedik ve Bab-ı Ali: Despot'un Doğuşu,* (Çev. T. Arnas), İstanbul 1994.

Vatin, Nicolas, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522,* (Çev. T. Altınova), İstanbul 2004.

Wallerstein, Immanuel, Modern Dünya Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Avrupa Dünya- Ekonomisinin Kökenleri, C.1, (Çev. L. Boyacı), İstanbul 2004.

Wallerstein, Immanuel, Imanuel Wallerstein, World-Systems Analysis: An İntroduction, London 2004.

White, Sam, Osmanlı'da İsyan İklimi: Erken Modern Dönemde Celali İsyanları, (Çev. N. Elhüseyni), İstanbul 2013.

Williams, Phillip, *Empire and Holy War in the Mediterranean: The Galley and Maritime Conflict between the Habsburgs and Ottomans*, London 2014.

Wittek, Paul, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev. F. Berktay), İstanbul 1995.

Zinkeisen, Johan Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 2, (Çev. N. Epçeli), İstanbul 2011.